

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZETE VE DERGİLERDE GÖRÜLEN MANTIK
YANLIŞLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ali DİNÇ

Danışman
Prof. Dr. İbrahim EMİROĞLU

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Gazete Ve Dergilerde Görülen Mantık Yanlışları Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/08/2019

Ali DİNÇ

ÖZET
Yüksek Lisans
Gazete ve Dergilerde Görülen Mantık Yanlışları Üzerine Bir İnceleme
Ali DİNÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Kitle iletişim araçlarından gazete ve dergi, insanların hayatında etkindir. İnsanlar, nasıl bir yol izlerse, yanlışla düşmeden bilgi edinme dünyası kurabilir? Bu sorunun cevabı bir nevi çalışmamızın çerçevesini oluşturacaktır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel bir bakış ile gazete ve dergi tarihinin arka planından bahsedilmiş, gazete ve dergi tekâmülü ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise araştırma konumuz olan gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışları ele alınmış ve tanıtılmaya çalışılmıştır.

Yalan/sahte haber test edilebilir, hatta doğruluk kontrol merkezleri vasıtasıyla şüpheli haberlerin doğru olup olmadığı teyit edilebilir. Ancak mantık yanlışlarını barındıran gazete ve dergilerde bu durum o kadar kolay olmamaktadır.

Gazete ve dergilerde metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünlerinde tespit edilen mantık yanlışları konumuzun özünü oluşturmaktadır. Çalışmanın asıl gayesi, yazılı medyada hangi mantık yanlışlarının yapıldığını göstermektir. Aynı zamanda mantık yanlışlarına düşmemeye dikkat çekmektir.

Gazetecilikte mantıksal kurgu nasıl olmaktadır? Gazete ve dergilerde yanlışla düşme nedenleri nelerdir? Gazete ve dergilerde hangi mantık yanlışları görülmektedir? Mantık yanlışları azaltılabilir mi? İncelememizde bu sorulara cevap vermeye çalıştık. Gazete ve dergilerin toplumu etkileyen tarafı dikkate alındığı zaman çalışmamız uzaktan yakından herkesi ilgilendirmektedir. Eğer

yapılan Enformasyon insanların bilmeleri gereken gerçekleri değil de çarpıtılmış bilgilerin sunumu ise, bu durum insanları yanlışlara götürecektir.

Gazete ve dergilere baktığımız zaman birçok mantık yanlışına başvurulduğu/düşüldüğü görülmektedir. Gazeteciler, yazarlar ve okurlar mantık yanlışlarını ne kadar bilirlerse bu konuda farkındalık oluşur ve yanlışların önüne büyük ölçüde geçilmiş olur. Araştırmamızın bu açıdan önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Mantık Yanlışları, Yanlışlar, Gazete, Dergi, Tarih, Haber, Yanlışlardan Korunma.

ABSTRACT

Master's Thesis

A Study on Logical Fallacy in Newspapers and Magazines

Ali DİNÇ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious

Philosophy and Religious Program

Mass media, newspapers and magazines, are an active element in people's lives. What kind of path can people build a world of knowledge without making a fallacy? The answer of this question will be the framework of our study.

Our study consists of two parts. In the first part, the background of newspaper and magazine history is mentioned with an overview and the evolution of newspaper and magazine is tried to be revealed. In the second part, logic fallacies seen in newspapers and magazines, which are our research topic, are discussed and tried to be introduced.

Wrongand face news can be tested, whether the suspicious news can be verified via the accuracy check centers. However, this situation is not so easy in newspapers and magazines that contain logic mistakes.

Logic fallacies detected in the meaning products formed through texts in newspapers and magazines are the essence of our subject. The main purpose of the study is to show which logical fallacies are made in the printed media. At the same time, it draws attention to not fall into logical fallacy.

What is logic fiction in journalism? What are the reasons for misrepresenttation in newspapers and magazines? Which logic fallacy seen in newspapers and magazines? We tried to give answers to these questions in our research. At the aspect of magazines and newspapers that affect society are concerned our study is a particular concern to everbody if given informations are not, these situations lead people to make logic fallacy.

When we look at newspapers and magazines, it is seen that many logic fallacy have been conducted. The more journalists, writers, and readers know the logic fallacy, the more they become aware and fallacies are largely avoided. We think that our research is important in this respect.

Keywords: Logic, Logic fallacy, Fallacies, newspaper, Magazine, History, News, Prevent from fallacies.

GAZETE VE DERGİLERDE GÖRÜLEN MANTIK YANLIŞLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GAZETE VE DERGİ TARİHİ

1.1. GAZETE VE DERGİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	13
1.1.1. Gazete	15
1.1.2. Dergi	19
1.1.3. Osmanlı Dönemi'nde Gazete ve Dergi	21
1.1.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Gazete ve Dergi	33
1.1.4.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gazete ve Dergi	33
1.1.4.2. Çok Partili Dönemde Gazete ve Dergi	42
1.2. GAZETE VE DERGİLERDE MANTIK	45
1.2.1. Gazetecilikte Mantıksal Kurgu	45
1.2.2. Gazete ve Dergilerde Yanlış Düşme Nedenleri	53

İKİNCİ BÖLÜM GAZETE VE DERGİLERDEKİ MANTIK YANLIŞLARI

1.1. GAZETE VE DERGİLERDE GÖRÜLEN MANTIK YANLIŞLARI	59
---	----

1.1.1.Yanlış Kavramına Genel Bir Bakış	59
1.1.2.Gazete ve Dergilerde Görülen İçerik Yanlışlarıyla İlgili Örnekler	61
1.1.2.1.Gazete ve Dergilerde Görülen Lafız Yanlışları	61
1.1.2.1.1.Eşsesli Lafız Yanlığı	61
1.1.2.1.2.Belirsizlik Yanlığı	63
1.1.2.1.3.Terkip Yanlığı	68
1.1.2.1.4.Taksim Yanlığı	69
1.1.2.1.5.Noktalama ve Vurgu Yanlığı	70
1.1.2.1.6.İfade Yanlığı	72
1.1.2.2.Gazete ve Dergilerde Görülen Mana Yanlışları	74
1.1.2.2.1.İlintisel Olanı Özsel Olan Yerine Alma Yanlışı	74
1.1.2.2.2. Mutlak Olarak Söylenenini Bazı Kayıtlamalarla (veya Tersini) Söyleme Yanlışı (secundum quid)	75
1.1.2.2.3.Tartışılan Konuyu Bilmeme veya Bilmezlikten Gelme Yanlışı	77
1.1.2.2.4.İspat Edilecek Olanı Delil Yerine Alma Yanlışı	79
1.1.2.2.5.Aksini Gerekli Görme Yanlışı	80
1.1.2.2.6.Neden Olmayanını Neden Olarak Alma Yanlışı	80
1.1.2.2.7.Birden Çok Konunun Tek Konu Gibi Sorulması Yanlışı	86
1.1.3.Gazete ve Dergilerde Görülen Diğer Yanlış Çeşitleri	88
1.1.3.1.Konudışılık Yanlışı	88
1.1.3.1.1.Genel Konu Dışılık Yanlışı	89
1.1.3.1.1.1.Kişiyi Hedef Alan Delil (Arg. ad Hominem)	89
1.1.3.1.1.2.Kaba Kuvvete Başvurma (Arg. ad Baculum)	92
1.1.3.1.1.3. Otoriteye Başvurma (Arg. ad Verecundiam)	93
1.1.3.1.1.4.İspat Edilmemiş Olmayı Lehte Delil Kullanma	95
1.1.3.1.1.5.Konuyu Saptırma	96
1.1.3.1.1.6.Mizahın Kötüye Kullanılması	97
1.1.3.1.1.7.Konuyu Taşarak Geniş Kapsamı Alma	98
1.1.3.1.2.Subjektif Konu Dışılık Yanlışı	99
1.1.3.1.2.1.Popüler Olana Başvurma (arg. ad Populum)	99
1.1.3.1.2.2.Merhamete Başvurma	100

1.1.3.1.2.3.Tehlike	101
1.1.3.1.2.4.Şartlara ve Şahıslara Uygun Davranma	106
1.1.3.1.2.5.Duygusal Kelimeleri Kötüye Kullanma	107
1.1.3.1.2.6.Karmaşık Cümlelerle Şaşırtma	108
1.1.3.2.Uydurma Delil Yanlışı	109
1.1.3.2.1.Emin Bir Tavır Sergileme	109
1.1.3.2.2.Maksatlı İştirak	110
1.1.3.2.3.Klişeleşmiş Düşünce	111
1.1.3.2.4.Gerekçeler Uydurma	112
1.1.3.3.Gelişigüzel Kurulmuş Eksik Delil Yanlışı	113
1.1.3.3.1.Gelişigüzel Genellemde Bulunma	113
1.1.3.3.2.Fazla Basitleştirme	118
1.1.3.3.3.Yanlıı Dilem	119
1.1.3.3.4.İki Zıt Seçenek	121
1.1.3.3.5.Sakal Delili	122
1.1.3.4.Yanlıı Zan Yanlışı	123
1.1.3.4.1.Çelişik Zanlar	123
1.1.3.4.2.Hakikate Zıt Varsayımlar	125
1.1.3.4.3.Analojinin Kötüye Kullanılması	126
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	133

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AÜ SBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bkz.	Bakınız
C.Ü.	Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	Çeviren
DEÜ İF	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DEÜ SBE	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
Meb	Milli Eğitim Bakanlığı
Megep	Meseki ve Teknik Eğitim Programlar ve Öğretim Metaryalleri
M.Ö.	Milattan Önce
M. Yanlışları	Mantık Yanlışları
s.	Sayfa
s.s.	Sayfalar
Söz.	Sözlüğü
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
YDDK Mevlana	Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşışından Mevlana

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Gazete haberi görseli	s.8
Şekil 2.Vakâyi-i Mısriyye	s.24
Şekil 3.Takvim-i Vakâyi	s.25
Şekil 4. Ceride-i Havadis	s.26
Şekil 5. Mantık Yanlışları ile ilgili bir görsel	s.53
Şekil 6. Haber çerçeveleme etkisi	s.58
Şekil 7.Belirsizlik Yanlışı gazete görseli	s.65
Şekil 8. Belirsiz Cümle Yanlışı gazete görseli	s.66
Şekil 9.Belirsiz Lafız Yanlışı gazete görseli	s.67
Şekil 10.Noktalama ve Vurgu Yanlışı Kurumsal İnternet Haber Sitesi görseli	s.70
Şekil 11. İfade Yanlışı gazete görseli	s.72
Şekil 12. Belirsizlik Yanlışı dergi görseli	s.78
Şekil 13.Birden fazla mantık yanlışının olduğu dergi görseli	s.81
Şekil 14.Birden fazla mantık yanlışının olduğu gazete haber görseli	s.84
Şekil 15. Konudışılık Yanlışıyla ilgili görsel	s.88
Şekil 16.Kişiyi Hedef Alan Delil yanlışı gazete haber görseli	s.90
Şekil 17.Konuyu taşarak geniş kapsamlı alma yanlışı görseli	s.98
Şekil 18.Çeşitli Mantık Yanlışlarını barındıran gazete görseli	s.102
Şekil 19.Tehlike yanlışı dergi haber görseli	s.103
Şekil 20.Tehlike yanlışı gazete haber görseli	s.104
Şekil 21.Tehlike yanlışı dergi haber görseli	s.105
Şekil 22.Birden fazla mantık yanlışının olduğu dergi haber görseli	s.111
Şekil 23. Çelişik zan yanlışı gazete haber görseli	s.124
Şekil 24.Hakikate zıt varsayımlar yanlışı dergi haber görseli	s.126

GİRİŞ

a. Araştırmanın Amacı

Aristoteles'e göre insan, *zoon politika (siyasal canlı)*¹ diye tabir edilen sosyal-siyasal bir varlıktır. Bu yapısıyla insan devlet kuran ve kurduğu devletin içinde yaşayan bir varlıktır. Toplumda iletişime ihtiyaç olması nedeniyle dile ve mantığa sahip bir canlı türüdür. Dolayısıyla çevrede meydana gelenleri öğrenmek, öğrendiklerini ve düşüncelerini diğer insanlara duyurmak ihtiyacındadır.

Kitle iletişim araçlarından gazete ve dergi, insanların hayatında bir şekilde etkin unsurdur. Türkiye'de kitle haberleşme araçlarından en uzun geçmişi olan gazetelerdir, onu aynı zamanda dergiler takip etmektedir. Özellikle haber edinme ve edindiği habere göre düşünce çerçevesini belirlemede kişiler, nasıl bir yol izlerse, yanlışa düşmeden bir bilgi edinme dünyası kurabilir? Bu sorunun cevabı aslında çalışmamızın cevabı olacaktır.

Gazete ve dergilerde metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünlerinde tespit edilen mantık yanlışları konumuzun özünü oluşturmaktadır. Çalışmanın asıl gayesi yazılı medyanın birey ve toplum üzerindeki algılarını belirleme hususundaki etkisidir. Bu gerçekten yola çıkarak amacımız mantık yanlışlarına düşmemeye dikkat çekmektir.

İnsanlar niçin gazete veya dergi okurlar? Bu sorumuzun cevabı psikolojik bir durumu da içermektedir. Öyle ki; “insanlar, haberleri “*bilme içgüdüsü*” dediğimiz temel içgüdü nedeniyle talep ederler.²

- Bu içgüdü neticesinde haber edinme, haber almada iletişim ne kadar doğru biçimde gerçekleşmektedir?
- Kaynaktan çıkan mesaj (ileti), hangi kanallar aracılığı ile nasıl hedefe (alıcıya) ulaşmaktadır?
- Mesajın etkisi alıcı üzerindeki etkisini dönüt dediğimiz geri bildirim ile anlaşıldığına göre, mesaj, alıcıya doğru bir şekilde ulaşmakta mıdır?

¹ Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2014, 1097b, s.28.

² Bill Kovach ve Tom Rosenstiel, **Gazeteciliğin Esasları**, çev. Serdar Göktaş, Odtü Yayıncılık, Ankara, 2007, s.20

- Kanal, mesajı olduğu gibi iletebilmekte midir? Yoksa mesajın rengi kanal tarafından değiştirilmekte midir?

Bu tür sorular cevap beklemektedir. Alıcıya mesajın doğru bir şekilde ulaşması sorunlu görünmektedir. Biz bu sorunun sebep ve çözümlerini ortaya çıkarmaya çalıştık. "Yazılı basın bağlamında gazetecilik yapan iki kitle iletişim aracı vardır: gazete ve dergi."³ Çalışmamızda gazeteleri ve dergileri mümkün olduğu kadar inceledik. Basın sektörünün yazılı yönünü oluşturan geleneksel gazete, dergi ve sanal internet haber portallarında görülen mantık yanlışlarını bulmaya çalıştık ve bu sorulara kısmen de olsa cevap vermiş olduk.

Genel anlamda;

- Basında Enformasyon veya iletişim boyutu ne kadar doğru gerçekleşmektedir?
- İnsanların neredeyse koşulsuz olarak inandığı medya tarafsız mıdır?
- Habercilik nasıl tarafsız hale getirilebilir? Bu mümkün müdür?
- Habercilik mantığı nedir?
- Gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışları azaltılabilir mi?

Bu sorulara bir nevi cevap bulmaya ve cevap vermeye çalıştığımız araştırmamızda gazete ve dergilerin toplumu etkileyen tarafı da düşünülecek olunursa bunun uzaktan yakından her bireyi bir şekilde ilgilendirdiği görülecektir. İnsanların çoğu edindikleri haber kadar düşünüp karar vermekte ve buna göre tavır sergilemektedirler hatta kanaatlerini belirlemektedirler. Eğer yapılan Enformasyon veya sunum insanların bilmeleri gereken gerçekleri değil de çarpıtılmış bilgilerin sunumu ise, bu durum insanları kötü düşüncelere, yanlış yollara, kişi, kurum ve düşünce yapıları hakkında kötü zanlara yönlendirme gibi sonuçları beraberinde getirecektir.

Gazete ve dergiler,medyanın yazılı ayağını oluştururlar. Birey ve toplum algılarını belirlemede/yönlendirmede önemli bir fonksiyon icra etmektedir. "Galtung ve Ruge'nin ortaya koyduğu haber iletişim zincirine göre, olay medya algısına, medya algısı da medya imajına; medya imajı kişisel algıya ve kişisel algı da kişisel imaja dönüşür. Medya algısından medya imajına geçiş ile kişisel algıdan kişisel

³ A. Rıdvan Bülbül, **Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar** 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001, s.12.

imaja geçiş sırasında seçme ve çarpıtma işlemi uygulanır.”⁴Bizde bu dūřuneyle gazete ve dergi taraması ile tespit edilen mantık yanlışlarını incelemeye çalıştık.

Gazete ve dergilerin iřlevlerinden ilki haber vermektir. Gūnūmūzūn haber anlayıřında, bir fikrin muhatap ya da muhataplarına iletim yūnūnūn (kanal) ne kadar önem arz ettięi ařıkārdır. Doęru haberi ulařtırmak, haberi doęrudan ulařtırmak bir ilke olarak herkes tarafından benimseniyor olsa da maalesef habercilikte hileyle yūnlendirme (manipūlasyon) gerçeęine de řahit olmamız haberin mantıksal açıdan yorumlanma ihtiyacını doęurmaktadır.

“İnsanlar haberleri ‘Bilme İęūdūřū’ dedięimiz temel bir ięūdū nedeniyle talep ederler.”⁵Bilme ięūdūřū dedięimiz aslında meraktır. Merak, insan iliřkilerinde ve yařamın içinde önemli bir olgudur. Tarihçiler ve sosyologlar, haberi insanın temel dūrtūlerini karřılayan bir vasıta řeklinde açıklamaktadır. İnsan, etrafında ne olduęunu öęrenme, haberdar olma gibi yaratılıřa sahiptir; kendi bařına mūřahede edemedięi vakıalardan, dięer insanlar vasıtasıyla da olsa haberdar olması, olan bitenin farkına varabilmesi, kiřiye kendi hayatına bir yūn çizebileceęi, kendini gūvende hissedebileceęi duyguları saęlamaktadır. Bu durum, “İnsanın olan-bitenlerin farkında olma açlıęı” olarak tanımlanmaktadır.⁶

Tarihte řehirlerarası kořucular vasıtasıyla, kuřlar vasıtasıyla, davul gibi, duman gibi vasıtalarla ve gūnūmūzde gazete, dergi ve benzeri araçlarla haber iletme yolu kullanılmıřtır. Bunda da önemlisi doęru haber, haberin sunulūřu ve daha da önemlisi yanlış anlama ve hatayı en aza indirecek çaba içinde olmak önem kazanmıřtır.⁷ Habercilikte evrimii (online) gazetecilik, internet gazetecilięi etkin bir araç olarak okuyucunun yorumda bulunduęu, yanlış a nında tepki gōsterebildięi, yanlışın doęrusunu ifade edebildięi, haberle ilgili duygu ve dūřūncesini ifade edebildięi alternatif bir medya olması açısından geleneksel gazete ve dergiden farklılık gōstermektedir. Geleneksel gazeteler ve dergiler daha çabuk ve daha çok

⁴ Nihal Kocabay şener, “Doęruluk Kontrol Merkezi ve Yalan Haber Kavramlarına İlişkin İçeriklerin Medyada Yansımalarının Araştırılması”, **Akdeniz Őniversitesi İletişim Fakūltesi Dergisi**, 2018, Sayı:29, s.359.

⁵ Kovach ve Rosenstiel, s.23.

⁶ Mehmet Őzaęlayan, “Gazetenin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği”, **Marmara İletişim Dergisi** Cilt: 0, Sayı: 13,2008, s.132.

⁷ Osman İbrahimov, "Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi", **Kafkas Őniversitesi İlahiyat Fakūltesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:5, 2016, s.83.

okura ulaşmak düşüncesiyle çevrimiçi (online) gazetecilik alanında da faaliyet göstermektedir.

Basında özellikle maddi hataların ele alındığı bir uygulama alanı olan ombudsmanlık veya okur temsilciliği, özdenetim biçimi olarak çeşitli gazetelerde görülen, okuru gazetenin içeriğinde söz sahibi yapmak ve basın kuruluşlarının şeffaflaşmasını sağlamak için etkili ve önemli bir uygulamadır.⁸

Gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışlarını incelediğimiz bu çalışmamızda ölçüt olarak Prof. Dr. İbrahim Emiroğlu hocamızın Mantık Yanlışları⁹ adlı eseri ile Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlana¹⁰ kitaplarında ele alarak işleyip tanıttığı mantık yanlışları baz alınmıştır.

Bu alanda bir çalışmanın olmamasının eksikliği ve kıymetli hocamızın teşviki bizi bu konuyu seçmeye sevk etmiştir.

İlk bölümde konunun anlaşılabilirliği düşüncesiyle tezimizin ana konu başlığında geçen gazete ve dergi kavramlarını açıklayıp, tarihçelerine kısa bir giriş yaptık. Şunu ifade etmeliyim ki, bu alanda pek çok kaynağı inceleme fırsatı bulduk. Gazete / dergi dili ve mantık üzerinde durarak mantık yanlışlarına genel bir bakış ile konuyu açıklamaya çalıştık.

Konumuzu işlerken gazete ve dergilerden çeşitli örnekler tespit ettik ve bu tür yanlışlardan korunma yollarını da göstermeye çalıştık. Mantık terimleriyle uğraşmak pek çok kişinin uzak kaldığı bir durum olması hasebiyle bu konularla fazla haşır neşir olmayanları da göz önünde bulundurup çalışmamızı daha geniş kitlelerin anlaması yönünde geliştirdik.

Çalışmamızda gazete ve dergilerde yer alan haber, köşe yazıları, mülakat, vb. yerlerde yapılan mantık yanlışlarını tespit etmeye çalıştık. Bu amaca ulaşmak için içerik analizi yöntemi kullanılmış, bu yöntemle nitel örneklerden hareketle gazete ve dergi içeriklerinden elde edilen bilgiler vasıtasıyla bazı sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır.

⁸ Zakir Avşar, “Özdenetim, Sosyal sorumluluk ve Medyada Ombudsmanlık Uygulamaları”, Ombudsman Akademik Dergi, Cilt:0, Sayı,1,2014, s.59.

⁹ İbrahim Emiroğlu, **Mantık Yanlışları**, 1. baskı, Elis Yayınları, Ankara 2004, (Emiroğlu, **M.Yanlışları**), ss. 7-237.

¹⁰İbrahim Emiroğlu, **Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlana**, 1. baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, (Emiroğlu, **YDDK Mevlana**) ss. 9-161.

b. Araştırmanın Önemi

Haber ulaştırma araçlarından gazete ve dergi günümüzde etkinliğini kaybetmeden devam etmektedir. İnsanlar aldıkları haberin doğru mu yanlış mı olduğu üzerinde pek durma gayreti göstermezler. Yalan /sahte haber test edilebilir, hatta doğruluk kontrol merkezleri vasıtasıyla şüpheli haberlerin doğru olup olmadığı teyit edilebilir. Ancak mantık yanlışlarını barındıran gazete ve dergilerde bu durum o kadar kolay olmamaktadır. Yinede çaba sarf edilerek mantıksal yanlışlar görülebilir. Bu nedenle Allah, insanların bu yönüne işaret ederek Kur'an-ı Kerim'de; “*Ey iman edenler! Bilmeden birbirlerine zarar verip de sonra pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.*”¹¹ uyarısında bulunmaktadır. Kur'an mealini hazırlayan komisyon, ayetin açıklaması bağlamında şunu ifade etmektedir. Ayetin gelişi özel sebep/olay üzerine olsa da, ‘*güvenilmez kimselerin getirdikleri haberleri, doğruluğunu araştırmadan kabul etmenin uygun olmadığı*’ yönündeki manası ve hükmü geneldir, her zaman ve mekânda geçerlidir. “yoldan çıkmış” diye çevirdiğimiz fâsık, “dinin emirlerine uymayan” demektir; yalan haber çıkartan, taşıyan ve yayan kimse de bu kavrama dâhildir.¹¹

Çalışmamızın önemi burada ortaya çıkmaktadır çünkü gazete ve dergilerin meşrulaştırma gücü ve manipülatif gücü vardır. Şu örnek bu anlamda dikkat çekicidir.

*“Günaydın Gazetesi 60’ların sonunda Türkiye’de ilk defa özel olarak getirilen ofset tekniğiyle basılan gazeteydi, çok renkli pırıl pırıl bir gazeteydi; ama her gazete gibi, aynı şeyle mal olurdu, gelir-gider dengesi bozuktu; ama Libya lideri Muammer Kaddafi nedense Günaydın gazetesine destek olması gerektiğini düşünüyor ve mesela bu tahmini bir şey, aylık 200 bin, 300 bin dolar civarında ona harçlık gönderiyor. Bunun karşılığında Günaydın gazetesi de haftada bir, 15 günde bir Kaddafi’nin ne mükemmel bir lider olduğunu, Libya’ya ne güzel hizmetler yaptığını falan yansıtan manşetler atıyor ya da haberler yayınıyor. Kaddafi de büyük ihtimalle onu Libya’da işte Türkçe gazetenin örneğini alıp, yanına Arapçasını da verip, halkına dağıtıyor. Siz değerimi yeteri kadar bilmiyorsunuz, bakın Türkiye’de bir gazete bile beni ne kadar net övüyor diyordu herhalde.”*¹²

Gazete ve dergilerin, toplumun büyük bir kısmına hitap etmesi nedeniyle kamuoyu oluşturmak, toplumun algılarını yönlendirmek ve gündem belirlemek gibi

¹¹ Hucurat Suresi, 6. Ayet (Kur’an Yolu Meali D.İ.B. 7. Baskı, 2017, Ankara)

¹² Ekrem Kızıldaş, Açılış Paneli, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016, Elazığ, Yayına Hazırlayan: Uzman Merve Uğur Ankara, 2018, Cilt 1, s.16. ; “ Birinci Köprüye Hayır Kampanyasının Bilinmeyen Hikâyesi”, En Son Haber, 30.05.2013 <https://www.ensonhaber.com/birinci-koprue-hayir-kampanyasinin-bilinmeyen-hikayesi-2013-05-30.html> (04.03.2019)

bir gücü vardır. Gazete ve dergilerde yanlış yapıldığında toleranslı davranılmayacağı gerçeği de inkâr edilemez. Çünkü tolera edilemeyecek sonuçlar doğurması toleranslı davranmaya müsaade etmemektedir.

Gazete ve dergiler, kitleleri yönlendirmek istediği konularda manipüle edebileceği tüm araç ve yöntemleri kullanarak bilgi ve haberi ona göre şekillendirir, yorumlar, düzenleme yapar ve sunar. Mesela şu durum buna önektir.

“1960’lı yıllardan itibaren ilk boğaz köprüsünün yapılma niyetine Türkiye’de karşı çıkan birçok insan olmuştur. Bunu içinde siyasî partiler vardır, akademisyenler vardır; ama nihayet 1969’da kesinleşip, 70’te temeli atıldıktan sonra 73’te açılana kadar o dönemin çok satan gazetelerinden birisi ısrarlı bir şekilde Boğaziçi Köprüsü’ne hep karşı çıkmıştır ve diğer karşı çıkanların haberleri de daha çok o gazetede yayınlanmıştır. O gazete Milliyet gazetesidir. O dönemde Karacanların elindedir, yani henüz Abdi İpekçi öldürülmemiştir, 79’da olduğu gibi ardından da Aydın Doğan’a satılmamıştır. 70’te bu gazetenin Boğaz Köprüsü’ne bu kadar can siperane karşı çıkışının arka planında işte mesela Zap suyuna köprü yapmak varken kardeşim boğazda köprünün ne işi var? Şimdi bir tane yaparsanız, yarın ikincisini, sonra üçüncüsünü yapmanız gerekir gibi aslında neden karşı çıktıkları pek belli olmayan insanların karşı çıkışları var; ama Milliyet gazetesinin niye karşı çıktığı sonradan anlaşılır. Basit bir izahı vardır bunun. Gazetenin sahibinin hanım arkadaşının Boğaz Köprüsü’nün Ortaköy’de ayaklarının olacağı yerde yalısı vardır. Dolayısıyla Boğaz Köprüsü’nün ayağı oraya yapılacağı için o yalı kamulaştırılmak durumundadır ve o hanım da bunu hiç istememektedir, eh dolayısıyla erkek arkadaşından rica ettiği için de Milliyet gazetesi ki yani Türkiye’nin o dönemde en önemli gazetesidir, aylarca Boğaz Köprüsü’nün yapılmasına karşı çıkmıştır; ama hiçbir zaman Ortaköy’deki ayaklardan birinin, hanımefendi dostunun mülkü üzerine geleceği sebebiyle kamulaştırılan o yalıdan da hiç bahsedilmemiştir.

Türkiye’de gazetelerin, Türkiye’de yayın organlarının bir konuya odaklandıklarında, bir konuyla alakalı haber yaptıklarında aslında arka planda niçin bunu yaptıklarına dair fazla bir şey bulma şansımız olmayabilir. Arka planı öğrenmek de bazen bu olayda olduğu gibi yıllar sürebilir.”¹³

Gazetelerin görevi insanları olan bitenden haberdar etmek, bilgi sahibi yapmak olmalıdır. Fakat bunun aksine makalelerle, yorumlarla, insanları aydınlatma hizmeti vermesi gerekirken genellikle kasıtlı olarak yoruma dayalı haber yapmaktadır. Bazı gazetelerin ve dergilerin, haber aracılığı ile insanları yönlendirmek düşüncesi içinde olduğu görülmektedir. Gazete ve dergilerde gazetecilerin asli görevinin dışına çıktığı durumları tespit etmek araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır.

¹³ Kızıldaş, ss.14,15.

Çıkar amaçlı güç odaklarınca toplumu yönlendirmek amacıyla yapılan haberlerde gazetecilerin kullandığı yöntemlerde çeşitli mantık yanlışları görülmektedir. Aynı şekilde ayrıntıya inilmediği takdirde görülmeyen çeşitli mantık yanlışlarına gazeteci veya okur düşmektedir. Çalışma konumuz olan gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışlarının önemi burada oldukça dikkat çekicidir.

Yanlış anlama ve anlaşılmaya düşmeden iletişimin doğru gerçekleşmesinin önemli bir yolu da mantık yanlışlarının bilinmesi ve bunlara dikkat edilmesi ile sağlanır. Gazete ve dergilerdeki haber ve konulara baktığımızda birçok mantık yanlışına başvurulduğu/düşüldüğü görülmektedir. Gazeteciler, yazarlar ve okurlar mantık yanlışlarını ne kadar bilirlerse bu konuda farkındalık oluşur ve yanlışların önüne büyük ölçüde geçilmiş olur. Araştırmamızın bu açıdan da önemli olduğunu düşünmekteyiz.

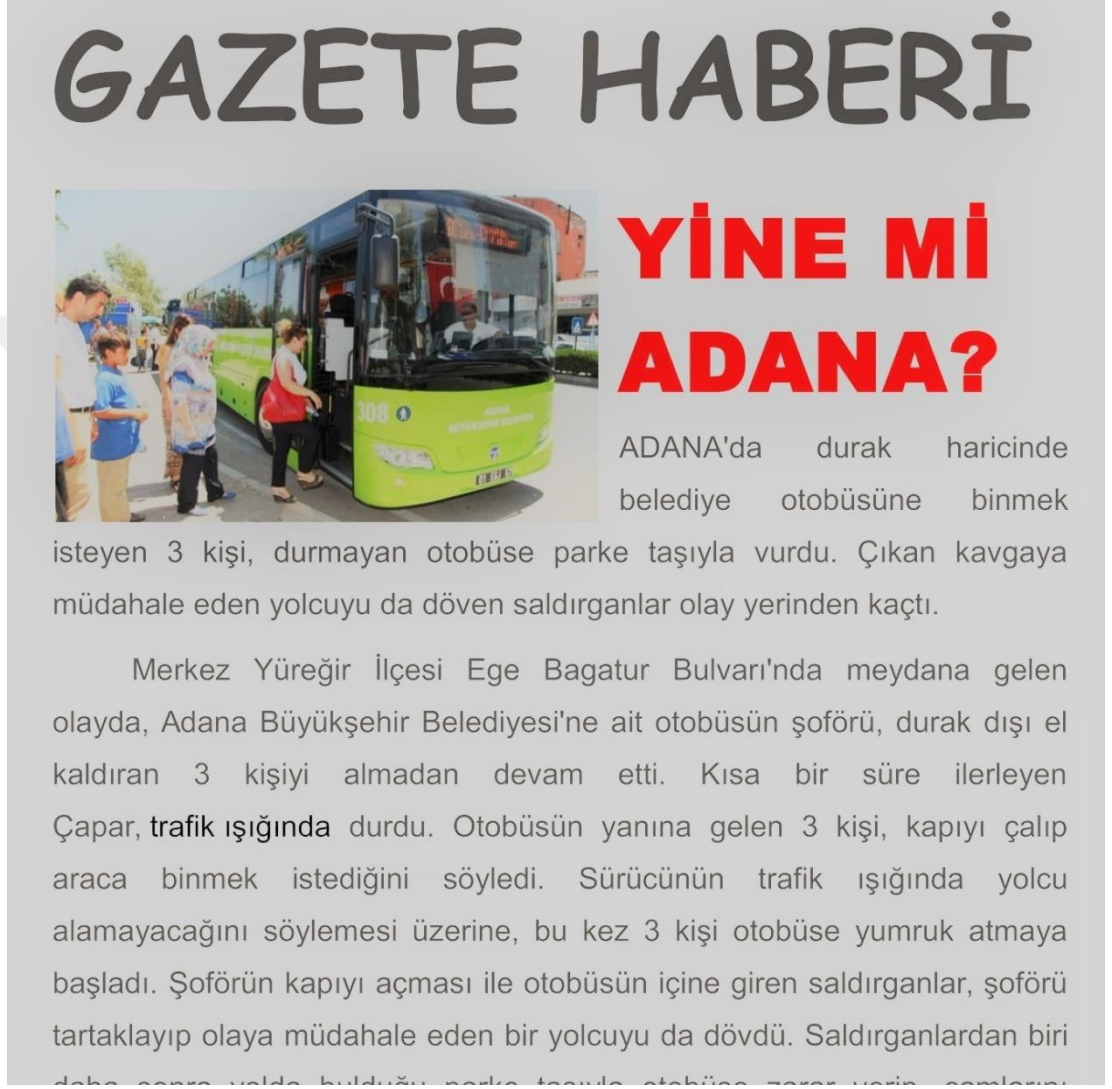
Gazete ve dergilerde dil kullanımından kaynaklı mantık yanlışları yapılmaktadır. Bu yanlışların sık görüldüğü yerler; gazetelerde manşet haberler ve manşet haber altındaki/üstündeki cümlelerdir. Dergilerde kapak cümlesinde ve alt/üst açıklama cümlelerinde çeşitli mantık yanlışları yapılmaktadır. İdeolojik bir tutum takınma veya inancını okuyucuya telkin etme amacıyla sayfa düzenleyicileri çeşitli mantık yanlışları yapmaktadır. Redaktörler, okuyucunun düşünüş biçimini, karar vermelerinde etkileme çabası içinde oldukları zaman zaman karşımıza çıkabilecek bir durumdur. Bu çaba, sayfa düzenleyicilerinin mantık yanlışları yapmasına neden olmaktadır.

Mantık yanlışlarına; punto tercihleri, soru ve ünlem işaretleri, meydan okuma, hesap sorma işaretleri, argo ve kaba üsluplar ile algıları belirleme veya yönlendirme gibi etkenler neden olabilir. Sözcük seçimlerinde, kastedilen anlamdan farklı olarak bir kavramın kullanılması, farklı anlamlara sebep olacak durumlar oluşturmaktadır. Şöyle ki; bir gazete veya dergide ‘terörist’ olarak vasıflandırılan silahlı guruplar, insanlarda kötü bir algı oluştururken başka bir gazete veya dergide ‘özgürlük savaşçıları’ veya “gerilla” olarak vasıflandırılarak daha olumlu bir algı/anlam içinde sunulmaktadır.

Mesela, Türkiye’ye gelen bir Suriyeli suç işliyor, bir siyasetçi politik kaygıları nedeniyle bu olay üzerine açıklamalarda bulunuyor. Gazete, dergi veya haber sitesinde bu durum, tiraj vb. kaygılarla haber yapıyor. Siyasetçinin

açıklamasında ve haber sunumunda ‘Suriyelilerin tamamı suçlu’ gibi bir yaklaşım sergileniyor. İşte burada mantığa olan ihtiyacımız ortaya çıkıyor ve Suriyelilerin tamamı suçlu gibi bir yaklaşım gelişigüzel genellemede bulunma yanlışının yapılmasına sebep olmaktadır.

Şekil 1.Gazete haberi görseli

Doğru ve uygun bir dil kullanmak, gazetecilerin haberleri doğru yansıtması medyanın ilkelerine uymak bakımından önemlidir. Dil yaşayan bir varlıktır. Burada doğru ve tarafsız bir dil ve üslup kullanmak gerekmektedir. Yukarıdaki haberde olduğu gibi “Yine mi Adana?” ifadesi ile genelleme yapılması mantık yanlışına yol açmaktadır.

Batıda Müslüman kimliği olan bir saldırgana bakış basında dikkat çekicidir. Manşetlerdeki ifadeler aracılığı ile gazete ve dergi haberlerinde özellikle sunum tarzında, köşe yazılarında ve siyasetçilerin açıklamalarının yer aldığı haberlerde,

“terör ve İslam yan yana getirilmekte ‘İslami terör’, ‘İslamist terör’ vb. ifadeler kullanılırken, Müslümanlar içinde ‘İslamcı terörist’, ‘fundamentalist’, ‘radikal İslamcı’ gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.”¹⁴“Subjektif Konudışılık Yanlışlarından Tehlike Yanlışı’nın”¹⁵yapıldığı Müslüman kimlikli saldırgan veya saldırganlar ile ilgili haberler bu şekildedir.¹⁶Batıdaki algı belirleme yöntemlerinde medyanın bu alanda gücünü mantık yanıışları üzerine bina ettiği görülmektedir. İnsanların İslam Dini’ne bakış algısını belirleyen bir etken olarak haberlerde kasıtlı veya kasıtsız şekilde mantık yanıışları yapılmaktadır.

Batı’da, gazete ve dergi haberlerinde, Hıristiyanlık adına Müslümanlara karşı işlenen bir terör olayının faili, genellikle tuhaf bir kişilik sergileyen, yalnız ve uzun zamandır sorunlu biri şeklinde tanıtılmaktadır. Hatta akıl sağlığı yerinde olmayan bir kişi olarak nitelendirilmektedir. “Şartlara ve Şahıslara Uygun Davranma”¹⁷ yanıışının kullanıldığı bu tür haberlere göre asla bir “Hıristiyan terörist” ifadesi basında yer almamaktadır. Dini için bir saldırı yaptığına değinilmemektedir. Müslüman saldırgan için ise terörist olma durumu hakkında dini referanslar ile biçimlendirilip mantık yanıışlarından gelişigüzel genellemede bulunma yanıış yapılmaktadır. Amaç “Müslüman Terörist” algısını yerleştirmektir. Sonuçta da “İslam=terörizm” algısı Batı toplumların daha kim bir görüş olmaktadır.

Eğer toplumsal gerçeklik gazete ve dergilerde doğru bir şekilde yansıtılırsa yanıışlar asgari seviyeye düşmüş olur. Burada devreye mantık bilimi girmektedir. Mantık yanıışlarını bilmek, kitle iletişim vasıtalarının yaygınlaştığı, özellikle de televizyon, basın-yayının ve internetin yoğun bir şekilde sunduğu haberleri ve tartışmaları değerdendirmedi, bize ayrı bir güç, güven, hüznün ve neşe verecek olması açısından önemsenabilir. Emiroğlu hocamız son iki kavramın şaşırtıcı olmamasını diliyor. Zira gazete ve televizyonlarda, ilmi, ahlaki ve mantıksal açıdan kaygı verecek düzeyde yanıışlıklarla yüz yüze bulunduğumuzu ifade ediyor. Bunlardan bir

¹⁴Ayhan Küngerü, Güliz Uluç, “Batı Medyasında Terörün İslam’la İlişkilendirilmesi Sorunu”, **The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences**, Cilt:4, Sayı:2, 2018, s.296.

¹⁵ Detaylı Bilgi İçin Bkz.Emiroğlu, **M. Yanlıışları**, s.196.

¹⁶ “Batının susarak haykırdığı gerçek: Terörü kayırıyoruz”, **Sabah Gazetesi**, 17.03.2019, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/03/17/batinun-susarak-haykirdigi-gercek-teroru-kayiriyoruz>, (18.06.2019); Mahmut Kar, “Batı’nın ikiyüzlü terör algısı”, **Köklü Değişim**, 15.03.2019, https://kokludegisim.net/makaleler/batinin_ikiyuzlu_teror_algisi, (18.06.2019)

¹⁷ Detaylı Bilgi İçin Bkz.Emiroğlu, **M. Yanlıışları**, s.197.

kısımının bizi üzdüğünü, bir kısmının da saçmalık, basitlik ve komiklik unsuru olduklarından dolayı güldürdüğünü belirtiyor.¹⁸

Bu çalışmayla ümit ederiz ki gazetecileri, haber yapımı ve sunumuna biraz daha özen göstermesine, okuyucunun eleştirel bakış açısına mantığı daha fazla dâhil etmesine sevk etmiş olacağız. Bunu başarma yolunda attığımız adım, en azından bu konuda farkındalık oluşturacaktır.

c. Araştırmanın Yöntemi

Gazete ve dergilerde yer alan haberler niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve medyanın yazılı ayağını oluşturan gazete ve dergilerde tespit edilen mantık yanlışları üzerine bir inceleme yapmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın daha verimli olması için gazete ve dergilerin tarihsel seyrine genel bir bakış kaydedilmiştir. Ardından gazete ve derginin haber aracı olarak tanıtımı yapılmıştır. Sonra mantıksal anlamda yanlışlara genel olarak bir göz atılmış, daha sonra da, asıl inceleme konumuz örnekler üzerinden incelenip değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Gazetecilik mesleğinde; zaman zaman algı belirleme, ideolojisini benimsetme, iktidarın politikalarını kabul ettirme veya iktidarın politikalarının yanlışlığını kabul ettirme kaygıları görülmektedir. Bu kaygılar sonucunda yapılan haberlerde, röportajlarda ve yazılan köşe yazılarında çeşitli mantık yanlışlarına düşüldüğü sıkça rastlanmaktadır.

Konumuzla ilgili seçtiğimiz şekil ve resimleri çalışmamızda kullanmaya çalıştık. Seçtiğimiz dedik, zira sözel, yazılı ve dijital alanda o kadar çok yanlış yapılıyor ki, biz sadece yazılı medyada sınırlı olarak, yüksek lisans tez kapsamını aşmadan, bazı örneklerle yetinmek zorunda kaldık.

Günümüzde algı belirleme araçlarının başında gelen, toplumu yönlendirme ve tercihlerini belirleme vasıtası olan gazete ve dergilerde bu yönlendirme veya manipülasyonun nasıl yapıldığını ortaya koymaya çalıştık. Bu boyutuyla aslında, gazetecilikte etik konusu da dikkat çeken bir durumdur.

Toplumdaki bireylerin haberi yorumlarken alması beklenen tavrı belirlemek hangi mantık yanlışlarıyla yapıldığı önemli noktalardandır.

Çalışmamızda uyguladığımız yol ve yöntem gazete ve dergilerdeki haber, yorum, köşe yazısı, röportaj vb. alanlarda görülen mantık yanlışlarıyla ilgili örnekleri

¹⁸ İbrahim Emiroğlu, **Klasik Mantığa Giriş**, Elis Yayınları, Ankara, 2009, s. 9.

tespit edip ortaya koymaya çalışmak şeklinde olmuştur. Gazete ve dergilerin taranması yöntemiyle tespit ettiğimiz yanlışların, kendi görüşlerimizi de katarak değerlendirmesini yaptık.

Araştırmamızda, gazete ve dergiciliğin mantıksal işleyişi üzerinde durup, yanlışla düşme nedenlerine değinilmiş ve mantık yanlışlarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak da gazetecilerin daha özenli gazetecilik ve okuyucuların daha dikkatli okurluk yapmalarının gerekliliği, yanlışlardan korunma yollarından bahsedilerek işlenmeye çalışılmıştır.

Sınırlılıklarımızdan bahsedecek olursak, çalışmamız coğrafi olarak Türkiye’de yayınlanan gazete ve dergilerden oluşmaktadır. Tarihsel olarak da 2000’den günümüze kadar olan yayınlar ile sınırlıdır. Mümkün oldukça gazete ve dergilerdeki haberler, makaleler, röportajlar taranmıştır. Fakat gözden kaçırdığımız veya ulaşamadığımız yayınlarda pek çok yanlışlarında olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

d. Veri Toplama ve Veri Analizi

Çalışmamızda kâğıda basılı veya elektronik ortamlarda yayınlanan gazetelerin ve dergilerin taranmasına bağlı olarak ‘içerik analizi yöntemi’ kullanılmıştır. Veriler, Türkiye’de yayınlanmakta olan ulusal gazete ve dergiler ile internet gazete ve dergilerindeki haber, köşe yazıları, röportajlar vb. oluşturmaktadır. Bunlar yapılırken daha çok internet ortamındaki açık arşiv kayıtlarından faydalanılmıştır.

Araştırma deseninde ilgili dokümanları incelemek, amaca etkili bir şekilde ulaşmak için önemlidir. Nitel analiz yöntemi, olguyu örneklemdaki insanların gözünden görerek anlamayı gerektirir. Temel amaç, sosyal gerçeklik içinde duran ama gizil bir konumda bekleyen bilgiyi ortaya çıkarmaktır. Konumuz olan gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışları ile ilgili tespit edilen örneklerden hareketle bizde hayatın önemli etkenlerinden olan basının gazete ve dergi alanında görülen mantık yanlışlarını ortaya çıkarmak için nitel analiz yöntemlerinden içerik analizini kullanmaya çalıştık. “İçerik analizi, nitel veri analiz türleri arasında en sık kullanılan yöntemlerden biridir. İçerik analizi ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde tündengelimci bir yol takip

edilmektedir.”¹⁹ “Verilerden kavramlara ulaşma çabasında tümevarım önemli olmakla birlikte, kavramların birleştirilerek kuramların oluşturulmasında tümdengelim temel bir gerekliliktir. Nitel veri analizi, araştırma verilerinden hipotezler oluşturulması (tümevarım) ve hipotezlerin sınanması (tümdengelim) olarak birbirini takip eden süreci oluşturmaktadır.”²⁰

Elde ettiğimiz verilerin analizini şu şekilde yaptık. Tespit edilen yanlış çeşidi ile ilgili zihinde ilk etapta ortaya çıkan ‘yanlış anlamaya sebep olan durumu ortaya koymaya çalıştık. Daha sonra yanlışın düzeltilmesi ile doğrusunun nasıl olması gerektiği gösterecek şekilde düzenlemesini yaptık. Bunu yaparken de mantık yanlışları ile ilgili danışman hocamızın iki eserini şablon olarak kullandık.

¹⁹ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2010, s.335.

²⁰ Ali Baltacı, “Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli” **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2016, s. 3.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAZETE VE DERGİ TARİHİ

1.1.GAZETE VE DERGİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Konunun kolay anlaşılması bağlamında gazete ve derginin ne olduğundan ve tarihinden bahsetmenin önemli olduğunu düşündük ve birinci bölümü bu minvalde çerçevelemeye çalıştık.

Gazete ve dergi tarihi çok eski zamanlara kadar gitmektedir ve birçok kaynakta farklı bilgiler mevcuttur.

“Basın tarihinde önemli dönüm noktaları vardır. Gazetecilik tarihine yazının bulunmasıyla başlanabilir. Ne de olsa yazı sayesinde söz maddi şekil almıştır.”²¹

Özellikle teknik açıdan yazının icadı, kâğıdın icadı daha sonra belki de en önemli noktalardan matbaanın icadı basının oluşmasında tarihi sürecin dönüm noktalarıdır. Günümüze geldiğimizde bilgisayar ve internet son dönem teknik olanaklar açısından basını şekillendiren önemli teknolojik gelişmelerdir. İlk çağlardan bu yana tarihin her safhasında tüm toplumlarda insanlar birbirleriyle iletişim içinde olmuşlar ve çevrelerine ulaştırmak istedikleri mesajları, buldukları zaman diliminin sunmuş olduğu şartlar çerçevesinde gerçekleştirmişlerdir. İnsan, her daim çevresinde meydana gelenleri, kendisinin veya kendisinden başka kimin başına ne gelirse duyurmak eğiliminde olmuştur. Ayrıca o, olan biten üzerinde düşünmek, öğrenmek ister, çeşitli yorumlarda bulunmak ister. Sahip olduğu bilgiyi/bilgileri başkalarına iletme ihtiyacı içinde olur. “İşte bu ihtiyaç; yani yaşanan anda olup bitenleri öğrenme merakı haberleşme eylemini doğurur.”²²

İnsanın doğasında, kendi bireysel deneyimlerinin ötesinde, çevresinde neler olduğunu öğrenme, haberdar olma gibi temel bir dürtüye sahiptir. Bizzat kendi başına göremediği olaylardan, başkaları aracılığıyla da haberdar olması, öğrenmesi, duyması, olan bitenin farkına varabilmesi, bireyde emniyet, denetim ve güven

²¹Aslı Çakır, **Yeni iletişim ortamlarıyla Değişen gazeteler ve Gazetecilik Anlayışı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.8.

²²Megep, **Basının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2011, s.4.

duygusunun doğmasına yol açar. İşte bu durum, insanın olan bitenlerin farkında olma yani bilme açlığı veya bilme içgüdüğü olarak tanımlanmaktadır.²³

Haberleşme özgürlüğünün ortaya çıkışı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile olduğu kabul edilir. Birleşmiş Milletlerce 10 Aralık 1948 günü kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesine göre haberleşme özgürlüğü şöyle tanımlanır: "Herkesin, hiçbir sınır tanımadan kendi istediği şekilde Enformasyon, fikir, düşünce arama, alma ve yayma bakımından fikir ve ifade özgürlüğü vardır."²⁴

Kitle iletişim araçları içinde gazetelerin ve dergilerin kamu görevleri arasında haber duyurmak, iletmek gibi önemli bir görevi vardır. Genel anlamda gazete ve dergiler, Enformasyonu sağlayan araçlardır. Gazete ve dergi arasındaki en önemli farkın yayın aralığı olarak karşımıza çıktığını görürüz. Gazeteler günlük yayınlanırken dergilerin yayınlanması daha geniş bir zaman diliminde gerçekleşir. Ortak nokta olarak Enformasyonu sağlamasında önemli aktörler; haberleri hazırlayan muhabirler, yayına hazırlayan editörler, eşik bekçileri olarak bilinen yazı işleri müdürleri, yayın yönetmenleri, haber görüntülerini temin eden foto muhabirleri, sayfa tasarımcıları, görsel yönetmenler ve köşe yazarlarıdır.²⁵

Haberi iletmek, haberi almak, paylaşmak ve yorumlamak sonucunda ortaya çıkan haber ulaştırma enstrümanları tarih boyunca çeşitlilik arz etmiştir. Bunun böyle devam edeceği de muhtemeldir. Günümüzde kil tabletlere, papirüse yazılı bir metin haberleşme aracı olarak kullanılmıyorsa, gelecekte gazeteyi kâğıt üzerinde okumayı çoğunluğun tercih edeceği bir alışkanlık olmayacağı yorumu şimdiden yapılabilir. Bu gün nasıl duman ile davul ile iletişim kurulmuyor, mesajlar posta güvercinleriyle yollanmıyorsa, gelecekte de, insanların bu günkü alışkanlıklarının çok daha ötesinde bir noktada haberleşme biçiminde olacağı açıktır. Muhtemelen basılı gazetenin yerini çoktan başka araçlar almış olacaktır.²⁶

Değişmeyecek bir şey var ki oda, insanın olan biteni farkında olma/bilme açlığıdır. Bu açlığı tatmin edecek araçların değişimi bir gerçektir. Bu nedenle gazetelerin ve gazeteciliğin tarih sürecinde –araçlar değişse de- sonunun geldiğini ifade etmek yerinde olmayan bir düşünce olarak karşımızda durmaktadır.

²³Kovach ve Rosenstiel, s.23.

²⁴Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, A.Ü. S.B.F. Basın ve Yasın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1981, s.24.

²⁵Çakır,s.5.

²⁶Özçaylayan, s.157.

1.1.1. Gazete

İnsanlar, olan bitenlerin farkında olma ve olan biteni bilme açlığını tarihi serüvende çağın şartlarına göre çeşitli enstrümanlarla doyurmaya çalışmıştır. İlk olarak mağara resimleri, tabletler, papirüs ve parşömen üzerine yazılı metinler bu enstrümanlardan bazılarıdır.

Gazetenin ilk ortaya çıkışı gerçek anlamda, 1440 yılında matbaanın icadından sonra yaşama geçmiş ve insanların hayatında bir boyut kazanmıştır.²⁷ Bu tarihten öncede gazetelerin ataları sayılan haberlerin insanlara iletilmesine vasıta olan ve elle yazılan duvar gazeteleri ve benzeri kitle iletişim araçları vardı.

Tarihte bilinen ilk gazetecilik faaliyeti M.Ö. 4000 yıllarında Mezopotamya’da başladığı ile ilgili bir genel kabul vardır.

... Flavius Joseph'e, Babilonyalılar'da kamu ile ilgili olayları günü gününe yazan vakanüvislerden ve bunları duvar gazetesi halinde şehrin çeşitli yerlerine asan görevlilerden söz etmektedir. Flavius'a göre bu duvar gazeteleri sonradan fırınlanmış çamur tabletler olup bu tabletlere doğal ve sosyal olaylar kaydedilmiştir.²⁸

Cinayet olayları, evlilik gibi bazı sosyal olaylar, yaşanan yangın sel ve kıtlık gibi doğal olaylar bu tabletlerde yer alan haberlerdir.

Aynı şekilde gazetecilik ile ilgili olarak tarihi vesikalardaki çeşitli bilgiler bizi aydınlatmaktadır.

Louvre Müzesi'nde bulunan bazı Mısır papirüslerinden daha o dönemlerde gazetelerin var olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Firavun Amarsis'in gazetelerin taşlamalarına dayanamayıp kahrından öldüğünü bu papirüslerde açıkça bildirilmektedir. M.Ö. 1750'de ise, III. Thoutmes'in bakanlarından birinin, bir gazetede çıkan yazıyı tekzip ettiği bilinmektedir.²⁹

Gazetenin tarih seyriindeki serüveninin kökleri dünyanın çeşitli bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır. “Eski Yunan sitelerinde Agora denilen meydanlarda öğrenilen haberleri halka bağırarak bildiren ve bunların tartışmasını yapan görevlilerin varlığı bilinmektedir. Bu sitelerde tarihi olayların yazıldığı Oriler ile günlük olayların yazıldığı Efimeritler ilkel gazete niteliğindedir.”³⁰

Orta Çağ’a gelindiğinde gazete tarihiyle ilgili durum biraz daha netleşmektedir.

²⁷ A. Rıdvan Bülbül, 2001, s.26.

²⁸ Megep, Basının Doğuşu ve Gelişimi, Ankara 2011, s.4.

²⁹ Suat Gezgin, "Basınıımızda Son Günlerde Gelişen Olaylar ve Bir Değerlendirme" İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt:0, Sayı 9, 2012, s.13.

³⁰ Megep, Basının Doğuşu ve Gelişimi, Ankara 2011, s.4.

*Orta Çağ'da düzenli haber yayan ve gazete niteliğinde olan bir yayının Çin'de yapıldığını tarihsel belgelerden öğreniyoruz. Dünyanın en eski gazetesinin M.S. 911. yıllarda Pekin kentinde kurulan ve günümüze kadar yıllardır yayımını sürdüren (King Pao) gazetesi olduğu eskiden beri savunulmaktadır. Aynı tarihlerde Avrupa kıtasında böyle bir yayın organından söz edilmemektedir.*³¹

Roma İmparatorluğu'nda M.Ö. 100 - 44 yıllarında Jül Sezar'ın emriyle senato zabıtlarının halka sözlü ve yazılı olarak aktarıldığı ve bir tür resmi gazete veya haber bülteni niteliğinde "Akta Pulica"³² ve "Akta Diurna" gibi örnekler gazeteciliğin gelişiminde dikkat çekici ayrıntılardır.³³

Tarihte haber mektupları gazetelerin ataları olarak kabul edilir. Orta Çağ'da İlk haberleşme haber mektupları ile başlar. Batıda basın tarihinin ne zaman başladığı tartışmalarında gerçek başlangıç olarak XIII. Yüzyılda Nouvelle A La Main (Elde dolaştırılan haber) denen, küçük haber mektuplarının ortaya çıkışıyla olduğu kabul edilebilir. Yine de "İlk haber mektuplarının ne zaman yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ülkeler arası ticaret yapanlar, savaşlar hakkında bilgi almak isteyen devlet adamları, din ve sanat hareketlerini izleyen kilise görevlileri ve aydınlar, haber mektuplarının doğmasında etkili olmuştur."³⁴

Batıda olup bitenleri haber mektupları yoluyla insanlar öğrendikleri için haber mektuplarının ayrı bir önemi vardı. Ayrıca fikir, sanat ve ticaret çevrelerinde geçen olaylarla ilgili haberlerin iletimi bu yolla gerçekleşmiştir. Haber alma arzusu ve ihtiyacı, Avrupa'da haber mektuplarının gelişmesine sebep olması bakımından haber mektupları, gazetenin öncüleri olarak kabul edilir.³⁵

Matbaanın gelişmesiyle birlikte 1450'lerde ortaya çıkan basımevleri, 1500'lerde Avrupa'nın birçok yerine yayılmıştır. Matbaadan önce el yazması ile kitap v.b. okuma araçları basım evleriyle iyice artmış hatta Avrupa'da bol kitap kavramı yerleşmiştir. 1600'lerden itibaren süreli (haftalık /aylık) yayımlar ortaya çıkmıştır. 1700'lerde günlük gazete tecrübesi yaşanmış ve 1800'lerde, yeni teknik

³¹Megep, Basının Doğuşu ve Gelişimi, Ankara, 2011, s.6.

³² Çetin Sarf, **İstanbul'daki Milli Mücadele Karşısı Basın**, (Yüksek Lisans Ödevi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010, s.9.

³³Mehmet Özçağlayan, "Gazetenin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği", **Marmara İletişim Dergisi** Cilt: 0, Sayı: 13,2008, s.133.

³⁴ "Orta Çağ'da Haberleşme", Medya Tarihi, 25.06.2016, <http://medyatarihi.blogspot.com/2016/06/orta-cagda-haberlesme.html>, (02.02.2019).

³⁵Megep, Basının Doğuşu ve Gelişimi, Ankara 2011, s.6.

buluşlarla süreli yayınlar ve gazete yüksek baskı sayısına ulaşılmıştır. Dört yüz yıllık süreçte basının yapısı şekillenmeye başlamıştır.³⁶

Venedik'te 1563'te Osmanlılarla yapılan savaş sırasında "*Fogli d'Avizzi*" adıyla çıkarılan bültenler belirli bir yerde yüksek sesle okunmakta ve karşılığında "Gazeta" adında bakır para ödenmekteydi. Daha sonra bu sözcük basılıp dağıtılan haber bültenleri için kullanılmaya başlandı ve Türkçeye de buradan yerleşti.³⁷

Öncü yayınların bir başka türü de baskı makinesinin icadından sonra ortaya çıkan haber kitabı veya haber broşürüdür. Haber broşürleri, ister politik, ister skandal, isterse şaşırtıcı nitelikte bir konuyu içersin, genellikle bir tek olayı anlatan haber iletme araçlarıdır. Bunun ilk örneği ise, İngiltere'de Richard Faukes tarafından dört yaprak halinde yayımlanan The True Encounter (gerçek savaş)'dir. Flodden savaşında³⁸ bulunan Faukes, savaşta yararlık gösteren İngilizlerle ilgili konuları, savaşı izleyen 1513 yılında broşür halinde yayımlamıştır. Daha sonraları bu tür yayınlar çoğalmıştır.³⁹

Halkın haber alma ihtiyacını sağlayan basılı haber mektupları yavaş yavaş gazeteleşme yoluna girmişlerdi. Yeni doğmaya başlayan ve belirsiz zamanlarda yayınlanan risaleler daha çok rağbet kazanıyor ve büyük ölçüde halkın ilgisini çekiyorlardı.⁴⁰

Gazetelerin öncüleri olan haber mektupları, 13. Yüzyılla beraber görülmeye başlanmışsa da, önceleri elle yazılarak çoğaltılmışlar, esas olarak da matbaanın icadından sonra yaygınlaşmışlardır. Tacirlere, bankerlere ve gemicilere haber sağlayan bir araçtır. Özellikle onların bu anlamdaki gereksinimlerini karşılamak amacıyla ortaya çıkan haber mektupları, gazeteciliğin doğuşunda ve 17. Yüzyılla birlikte görülmeye başlayan gazetelerin gelişiminde de çok önemli bir rol oynamıştır.⁴¹

³⁶ Orhan Koloğlu, "*Osmanlı Basını; İçeriği ve Rejimi*", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.68.

³⁷ E. Özgür Gönenç, "Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri ", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:19, 2012, s.94.

³⁸ Eylül 1513 tarihinde yapılan Flodden Savaşı'nın Yeri, İskoçya ve İngiltere arasındaki sınırda Tweed Nehri'nin Güneyidir. Flodden Savaşı'nın kazanı İngilizlerdir. İskoçlar, Kral James IV'ün ve beraberindeki İskoç asillerin ve vatandaşlarının ölümüyle birlikte İngilizler tarafından büyük ölçüde mağlup edildi.

³⁹ Megep, **Basının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2011, s.6.

⁴⁰ Megep, **Basının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2011, s.16.

⁴¹ Özçağlayan, s.134.

İlk gerçek gazetelerin ortaya çıkışıyla ilgili bilgiler farklılık göstermektedir. Birçok kaynakta, Belçika’da bir şehir olan Antwerp’te 1605’te ticari bültenden doğduğu düşünülen bir haftalık gazete olan Niuwe Tijdingen⁴¹ ile 1609’da Strasbourg’da haftalık olarak Almanca yayımlanan (AvisaRelation oder Zeitung)’dur. Bu gazete genel olarak dış politika ve savaşlarla ilgili haberler vermekteydi. Bu haberler herhangi bir ayırım, açıklama veya analize tabi tutulmadan gelişigüzel veriliyordu. Aynı başlığı taşıyan diğer bir gazete yine 1609’da, Augsburg ve Strasbourg’da yayınlanırken Gedenck Wurdige Zeitung adlı gazete ise 1610’da Köln’de, yayınlanmıştır.”⁴²

İlk kez nerede ve hangi zamanda ortaya çıktığı tartışmalı olsa da gazete genel kabule göre 17. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmıştır.⁴³ Fakat gazetelerin gelişerek yaygınlaşması, daha çok sayıda insana ulaşmaya başlaması, gazetelerin içerik ve haber değeri açısından gelişmesi ve ayrıca da bir meslek olarak gazeteciliğin gelişimi, gerçek manada, Endüstri Devrimi ile birlikte olmuştur.⁴⁴

İnternet, televizyon ve radyodan önce gazete vardı. Gazeteler, dünyadaki gelişmelerin, haberlerin öğrenilebileceği tek kaynaktı. Günümüzde de daha hızlı iletişim araçlarına rağmen gazeteler toplumun aynası olmaya devam etmektedir.”⁴⁵

“İnternet gazeteleri ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır. The Washington Post, New York Times, Daily Mirror gibi sekiz büyük gazete 1995’te gazete sayfalarını internetten anında aktarmak amacıyla Yeni Yüzyıl Yayın Ağı adıyla bir şirket kurmuşlardır. Türkiye’de ise ilk internet yayını Aktüel dergisi gerçekleştirmiştir.”⁴⁶ Ancak ileride gazeteler online olarak okunacak gibi görünse de yeni gelişmeler bağlamında bazı tahminlerde bulunmak zor görünmektedir. Bu nedenle gelecekte gazetelerin nasıl bir görünüm alacağı konusunda sorular cevaba muhtaçtır. Günümüzde haber, bilgi vb. internet aracılığıyla daha hızlı bir şekilde insanlara ulaşmaktadır. Bu durumun kâğıda basılı gazetelerin (aynı şekilde dergilerin) azalmasına ve gazeteciliğin sanal bir ortama kaymasına sebep olacağı tahmin edilmektedir.

⁴²Megep, **Basının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2011, s.18.

⁴³ A. Rıdvan Bülbül, s.27.

⁴⁴ Özçağlayan, s.134.

⁴⁵Tanzimat ve Gazetecilik, **Meb Eğitim Bilişim Ağı**, 14.08.2018,

<http://www.eba.gov.tr/video/izle/61455cd128053d04b414392ee5cbce71be1cd2d09c001>, (06.02.2018)

⁴⁶ Çakır, s.21.

1.1.2. Dergi

“Dergi sözcüğü *derlemekten* gelmektedir: Der-gi. Derginin eski adı *mecmua*’dır”.⁴⁷ Dergi, günlük olmayan, en fazla 12, 6, 4, 3, 2 aylık, standart olarak aylık, 15 günlük, haftalık basılan süreli yayınlara denir. Dergiler, “Siyaset, ekonomi, edebiyat, bilim, meslek, teknik gibi çeşitli konuları gazeteden daha geniş inceleyen, günlük olmayan periyodik basılı yayınlardır.”⁴⁸ Genellikle, gazetelere göre biraz daha nitelikli kâğıtlara basılmakta olan dergilerde, çeşitli konularla ilgili haber, eleştiri, makale, inceleme ve araştırmanın yanı sıra, birçok renkli fotoğraf, resim ve karikatür de yer almaktadır.

Kitle iletişim araçlarından dergi, diğer kitle iletişim araçlarına göre daha az kitleye hitap eder. Dergi, ekonomi-finans, yatırım, edebiyat, sağlık, turizm, müzik, spor gibi belirli alanlarda yoğunlaşır ve bu yoğunlaştıkları alanlardaki konular çerçevesinde yayın yapar.

Derginin tarihsel kökleri almanak da denilen yıllıklara dayanır. “Belirli zamanlarda yayınlanan ilk periyodik basın ürünleri XVI. yüzyılın başlarında görülen yıllıklardır. Bir panayır dolayısıyla yayımlanan altı aylık dergi büyük rağbet görmüştür. Bunu, Alman İmparatoru II. Rudolph döneminde ayda bir yayımlanan haber dergileri izlemiştir.”⁴⁹

“Avrupa şehirlerine posta arabasının haftada bir defa gitmesi bu yayımların bir süre sonra haftalık olmasını sağlamıştır. Bu şekilde yayımlanan ticari nitelikte ilk haftalık bültene 1597’de Floransa’da rastlanmaktadır.”⁴⁹

“Dergi niteliğinde ilk edebi ve ilmi gazete 1665 yılında Paris’te yayınlanan *Journal des Savants*’dır. Aynı yıl İngiltere’de *Philosophical Transactions* adında ilk İngiliz dergisi yayın hayatına girmiştir. Bunları diğer ülkelerde kurulan çeşitli dergiler izlemişse de dergilerin önem kazanması daha çok XVIII. yüzyılda mümkün olmuştur.”⁵⁰

Genel kanı gazetecilikte olduğu gibi matbaanın ülkemize gelişinin Avrupa’ya göre geç olması basın yayın hayatının önemli unsurlarından derginin de geç

⁴⁷ Bülbul, s.43.

⁴⁸ Megep, **Dergi Haberciliği**, Ankara, 2013, s.5.

⁴⁹ Megep, **Basının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2011, s.16.

⁵⁰ Megep, **Basının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2011, s.18.

gelmesine sebep olmuştur. “Batı’da 17. yy’da ortaya çıkan dergiciliğin ülkemize gelişi iki yüzyıl gecikme ile 19. yy’da olmuştur.”⁵¹

Bir yayının okurlar tarafından dergi olarak algılanabilmesi için bünyesinde şu beş temel özelliği barındırması gerekir:⁵²

- Düzenli bir yayın aralığının bulunması gerekir. (En az haftada bir en fazla üç ayda bir).
- İçinde okunacak metinlerin olması gerekir. Özellikle haber dergilerinde yer alan dosya konuları, okurların en fazla ilgisini çeken bölümlerdir.
- Okurlar tarafından talep edilmesi ya da para karşılığında satın alınması gerekir.
- Diğer yayımlardan bağımsız olarak dağıtılması gerekir.
- Ciltli olması gerekir.

Büyük mütefekkir Cemil Meriç, gazete, dergi ve kitap üçlüsünü karşılaştırarak şunları ifade etmektedir.

*Kitap fazla ciddi, gazete fazla sorumsuz. Dergi, hür tefekkürün kalesi. Belki serseri ama taze ve sıcak bir tefekkür. Kitap, çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekâlar topluluğunun. Bir neslin vasiyetnamesidir dergi; vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı. Kapanan her dergi, kaybedilen bir savaş, hezimet veya intihar.*⁵³

Cemil Meriç, bir derginin varlığını sürdürmesini kazanılan savaşa benzetirken, kapanan her derginin de kaybedilen bir savaş mesabesinde olduğu düşüncesindedir. Dergiyi kitap ve gazete arasında bir yere konumlandırarak hür düşüncenin kalesi olarak metaforize etmektedir. Cemil Meriç, derginin nasıllığını ortaya koyarken de şu ifadeleri kullanır, “Bir şehrin iç sokakları gibi mahrem ve samimidirler. Devrin çehresini makyajsız olarak onlarda bulursunuz.”⁵⁴ Devrin çehresi, yaşanan döneme ait olay, olgu, düşünce fikir, haber ne varsa olduğu gibi anlamada dergilerin önde geldiğini ifade eden Cemil Meriç, derginin özgür düşüncenin yıkılmaz kalesi olduğu kanaatindedir.

⁵¹ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt:0 , Sayı:29, 2007, s.64.

⁵² Megep, **Dergi Haberciliği**, Ankara, 2013, s.5.

⁵³ Cemil Meriç, **Bu Ülke**, Ötüken Yayın Evi, İstanbul, 1975, s.28.

⁵⁴ Meriç, 1975, s.28.

Gazete ve diğer medya araçlarına göre derginin tercih edilme nedeni daha ayrıntılı bilgi ve açıklama edinme düşüncesinden kaynaklanır. Okurlar, dergiyi tercih etmelerini şu nedenlere bağlamaktadır:⁵⁵

- Hayatı anlamak ve anlamlandırmak
- Gündelik olandan kalıcı olana ulaşmak
- Yaşadığı güne tanıklık ederken tarihi olanı kaydetmek

“Günümüzde dergiler sadece basılı ürün olarak satılmamakta internet üzerinden dergi yayıncılığı gerçekleştiren pek çok dergiye rastlanmaktadır. Bunun yanında basılı bir şekilde dağıtımı gerçekleştirilen hemen hemen bütün dergilerin internet siteleri bulunmaktadır.”⁵⁶

Çeşitli dergi türleri sayısında ve içeriğinde görülen farklılıklara göre tasnif edilmektedir. Bu amaçla beş dergi türü belirlenmiştir.⁵⁷

1. Tüketici Dergileri (haber dergileri, kadın dergileri, magazin dergileri, çocuk dergileri, spor dergileri, edebiyat ve kültür dergileri, bilişim ve teknoloji dergileri, ekonomi, yönetim ve pazarlama dergileri vb.)
2. Kurum Dergileri
3. Sektör Dergileri
4. Bilimsel Dergiler
5. Marjinal Dergiler

1.1.3. Osmanlı Dönemi’nde Gazete ve Dergi

19.yüzyılın başlarında gazete ve derginin gücü inkâr edilemeyecek etkilere sahip olduğuna inanılmaktadır. Osmanlı basın-yayım tarihinde gazete ve dergiler, medenileşme yolunda önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Ayrıca gazete ve dergiler, devletin yapmış olduğu her türlü değişimi halka duyurabilmesi için önemli addedilmekteydi. Bununla birlikte haberler aracılığı ile Devlet-i Aliyye üzerinde olumsuz algı oluşturma enstrümanı olarak kullanılması gerçeği vardır. Bu gerçekten hareket ederek özellikle İkinci Mahmut tarafından devlet eliyle bir gazete yayımı söz konusu edilmeye başlamıştır.

⁵⁵Megep, **Dergi Haberciliği**, Ankara, 2013, s.3.

⁵⁶Megep, **Dergi Haberciliği**, Ankara, 2013, s.7.

⁵⁷Megep, **Dergi Haberciliği**, Ankara, 2013, s.8.

Tolumu yeniden inşa etmek, geliştirmek ve dönüştürmek gazete ve dergiler aracılığı ile olabileceği inancı Namık Kemal ve benzeri gazetecilerde hâkim bir eğilimdi. Toplumsal değişim ve dönüşüm, gelişmiş olan toplumlardaki haberleri kendi toplumuna ulaştırmakla mümkün görölüyordu. Haberleri ulaştıracak vasıtalar da o dönemde ancak gazete ve dergilerdi. Dönemim basın yayın gelişimi paralelinde de bazı yasal düzenlemeler yapılmaktaydı. Bunlardan ilk dikkate değer matbuat nizâmnamesidir.⁵⁸

Osmanlı dönemi gazetelerdeki önsözler yorumlandığında görülen iki husus vardır. Bunlar aynı zamanda birbiriyle bağlantılıdır. Anlaşılabilir bir kullanılması, bu hususlardan ilkidir. Çünkü gazetede verilmek istenenin doğru bir şekilde topluma ulaştırılması açısından önemlidir. Burada anlaşılabilir bir dil ile kastedilen sade Türkçedir ki bununla haberin (mesajın kaynağa yanlışsız) doğru bir şekilde ulaşması hedeflenmiştir. Diğer husus da medeniyet anlayışını topluma verecek olanın gazete ve dergi olmasıdır.⁵⁹

Johann Gutenberg, matbaayı1440 tarihinde icat ettiği genel bir kabuldür. Osmanlı Devleti dönem olarak iyi bir dönemde yaşamakta olmasına karşın, kitap; yazılması, süslenmesi, minyatürlerinin yapılması, ciltlenmesi vb. nedenlerle önemli bir toplumsal kesimin geğimini sağlayan el sanatları nedeniyle matbaanın 300 yıl kadar bir gecikmeyle gelmesi sosyolojik ve ekonomik bir durumla açıklanabilir. Bu nedenlerden dolayı ilk matbaanın kuruluşu da azınlıklara kalmıştır. Türkiye’de ilk matbaanın kurulması 1490’lı yıllarda olduğu görölür. İşpanyolların zulmünden kağarak Osmanlı Devleti’ne sığınan Museviler, 1492 yılında yanlarında getirdikleri matbaa makineleri ile İbrahim Müteferrikadan önce bu işi başlatmışlardır. Ancak İbrahim Müteferrika resmi kanallar ve devlet desteğiyle Osmanlı’da ilk sistemli matbaayı kuran kişidir.⁶⁰

Musevilerin kurduğu ilk matbaaları diğer azınlıkların kurduğu matbaalar izler. Türkler tarafından ilk matbaa ise 1727 yılında kurulduğu kabul edilir. İlk

⁵⁸Uęur Akbulut, “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)”, **Turkish Studies Internatiol Academic Journals**, Ankara, 2013, Cilt:8, Sayı:5, s.52

⁵⁹Akbulut,s.54.

⁶⁰“Matbaanın Osmanlı’ya Geliş Serüveni”, Beyaz Tarih, 2018, <https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/matbaanın-osmanliya-gelis-seruveni> (09.03.2019)

gazete ise yine yabancılar tarafından ve Fransızca olarak 1795 tarihinde kurulur ve bunu yabancı dillerde ve azınlık dillerinde yayınlanan diğer gazeteler izler.⁶¹

“1795 yılında İstanbul'da Fransız konsolosluğu matbaasında ve 1824 yılında İzmir'de Fransızca basılan gazeteler, Osmanlı topraklarındaki ilk gazetelerdir.”⁶²

3. Ahmet ile Sadrazam Damat İbrahim Paşa zamanında yani Lale Devri olarak bilinen dönemde batı ile ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak meydana gelen yeniliklerden biri de matbaadır. Said Efendi ve İbrahim Müteferrika tarafından matbaanın Avrupa'dan getirilmesi Osmanlı Devleti'nde gazete ve dergilerin dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü matbaa basının gelişmesindeki en önemli etkidir. Dolayısıyla bu dönemden itibaren gazete ve dergi olgusu Osmanlı'da basının konusu olarak ortaya çıkar.

1839 Tanzimat Fermanı ile “Bu tarihten, devletin tarih sahnesinden çekildiği güne kadar Osmanlı coğrafyasının dört bir yanında çeşitli dillerde resmi, yarı-resmi ve özel yüzlerce gazete ve dergi yayımlandı.”⁶³

Fikir hareketliliğinin yoğun olduğu dönemlerde fikirlerini ifade etmek isteyen her gurup çeşitli enstrümanlar kullanmıştır. Bu enstrümanlardan en önemli olan basın yayın içinde gazete ve dergi yayıncılığı olmuştur.

Osmanlı Döneminde ilk kurulan gazeteler sayesinde gazetecilik alanında gelişmeler ortaya çıkmıştır. Tanzimat Fermanı ilanı(1839) İlk Türkçe gazetenin Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın yayınladığı Vakâyi-i Mısriyye olduğu hemen sonrasında ise Takvim-i Vakâyi'nin yayına başladığı genel kabul gören tarihi ilklere aittir.

Takvim-i Vakâyi, Anadolu'da çıkan ilk gazete olarak kabul edilir. “Türkiye’de çıkarılan ilk Türkçe gazete Takvîm-i Vakayî (Ekim 1831), resmî

⁶¹ Nurettin Güz, “Cumhuriyet Döneminde İletişim ve Kitle İletişim Araçları”, **Cumhuriyetin Sekseninci Yılında Türkiye (Tebliğler)**, Yay. Haz. Mustafa Kahramanyol, Türk Ocakları Yayını, Ankara, 2004, s.180.

⁶² Ayhan Ceylan, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876)” **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, 2006, Sayı 1, s.141.

⁶³ Fehim Kuruloğlu, “Birinci Dünya Savaşı’nda Türk Savaş Esirlerinin Yayın Faaliyetlerine Bir Örnek: Türk Varlığı (1919-1920) “ Atatürk Araştırma Merkezi, **Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016**, Elazığ, Yayına Hazırlayan: Uzman Merve Uğur Ankara, 2018, Cilt 1, s.536.

bir gazetedir. Burada, genellikle resmî bildirimler, fermanlar, yasalar, memur atamaları vb. yayımlanırdı.”⁶⁴

Şekil 2. Vakâyi-i Mısriyye⁶⁵

“1828’de Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa ilk Türkçe-Arapça gazeteyi çıkardı: Vakâyi-i Mısriyye. Bu, daha çok resmî bildirimleri, yasal uygulamaları ve Mehmed Ali Paşa’nın kendi çalışmalarını yansıtmak amacıyla yönelik bir yayındı.”⁶⁶

II. Mahmud, kafasında tasarlamış olsa da tepki olacağı çekincesiyle Takvim-i Vakâyi Gazetesi ile ilgili projesini ertelemiş fakat sonra uygulamaya koymuştur. Devletin resmî sözcüsü niteliğinde Takvim-i Vakâyi 1831 yılında yayımlandı. Takvim-i Vakâyi’nin değişik dillerde yayımlanmıştır. Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Ermenice, Bulgarca yayımlanan sayıları bulunmaktadır. Farklı dillerde gazetelerin olması, gazete çıkarma düşüncesinin önemli bir proje olduğunu ortaya koymaktadır. II. Mahmud, devletin yönetim anlayışının bütün devlet görevlilerince

⁶⁴ Cevdet Kudret, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, s.392.

⁶⁵ İlk Türkçe Gazeteler, **Gazetecilik Enstitüsü**, 17.09.2017, [https://gazetecilikenstitusu.com/2017/09/15/ilk-turkce-gazeteler/\(03.02.2019\)](https://gazetecilikenstitusu.com/2017/09/15/ilk-turkce-gazeteler/(03.02.2019))

⁶⁶ Koloğlu, s.69.

bilinip uygulanmasını düşünüyordu. Takvim-i Vakâyi ile Vakâyi-i Mısıriyye yayın içeriği bakımından birbirinden farklıydı.⁶⁷

Şekil 3. Takvim-i Vakâyi⁶⁸

حضرت شهر باری ایلہ ہمعقدہ قصر جنسان بیورلمش اولدیفنہ و بو منلو
نقل عالی شرفوقو عنده عتبہ بکند مرتبہ حضرت شہ شہادہ شرف
انحصاص و عیوبنہ مقفتر و مشہج بولنان و کلای فحمام حضرتانک رکا۔
رسم والسی اجر اسبلہ خاکای عیون ارای جناب ملوکا نہ بہ فرس بین
ضراعت ایلاری قاعدہ محاسن عائدہ سلطنت سنہ دن بولنمش ایدوکنہ بناہ
تبریک نقل ہما یون مسدنت نمون شاہانہ ضمیمہ شاہان بیور بلان رخصت علیہ
ومساعدہ سنہ جناب ملوکا نہ موجہ شہر مذکورک التھی صالی کونی
ذات والای حضرت صداری نہاھی و جناب معلا القاب فتوا نہاھی ایلہ سائر
حضوری مساعد اولان و کلای فحمام حضرتانک رسم عالی مسد کوری
اجرا ایلک اوزرہ ما بین ہما یون جانب عالیستہ عزیمت ایلاری
خصوصہ مساعدہ مکار مساعدہ شاہانہ سدر بیغ وارزان بیور بلہ رف

امور داخلیہ

بار و تحسانہ عامرہ زدہ اعمال اولنغندہ اولان نواجہاد بار و تک امرار وقت ایلہ
قوی نزل ایدوب ایتیمہ چکی اکلالتیق واکاکورہ ایجابانہ باقلیق اوزرہ
ایچہ برداخت بار و تیلہ طوب بار و تک برہ مقدار نمونہ لری بوندن اقدم التوب
مہورا نمناک محلدہ حفظ ایلدرلش و خبلی و د۔ مرور بلہ موسم انحصان
و تجریہ سی حلول ایلش اولدیفنسدن کبیت خاکای ہما یون حضرت
ملوکا نہ دن بالاسنیدان شرفنوح و صدور بیور بلان امر و ارادہ معالی
اھادہ حضرت جہانبانی منظوق منیب اوزرہ کین شہر ربیع الاخرک شرفی

1840'ta Churchill adında bir İngiliz, Ceride-i Havadis'i çıkarmıştır. Böylece Ceride-i Havadis ilk özel gazete olarak Osmanlı basın tarihinde yerini almıştır.⁶⁹ Tanzimat Fermanının ilan edildiği döneme göre Kanun-i Esasi'nin kabul edildiği tarihte Osmanlı başkentinde de taşrada da oldukça gelişmiş bir basın ve yayın hayatı dikkati çekmektedir. Matbaanın gelişmesiyle gazete ve dergicilik gelişmiştir. Dolayısıyla çok sayıda gazete, dergi ve benzeri yayınlar Osmanlı toprakları üzerinde

⁶⁷ Koloğlu, s.70.

⁶⁸ Sema Öner, "Türk Basımının İlk Resmi Gazetesi Takvim-i Vekayi'de Padişah Portresine İlişkin Haberler", Yıldız Teknik Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, s. 154.

⁶⁹ Şerif Mardin, "Tanzimat ve Aydınlar", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s.47.

yayınlanmaya başlar. O dönemde, gazetecilik ve dergicilik yayımcılığın önemli iki yönü olmuştur.⁷⁰

Şekil 4. Ceride-i Havadis⁷¹

Bu süreçte modern anlamda bir basın kültürü Osmanlı Devleti'nde yerleşmeye başlar. Takvim-i Vakayi, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval, Tercüman-ı Hakikat, Tasvir-i Efkâr, Hürriyet, Terakki gibi benzeri gazetelerin ve Vakayi-i Tıbbiye dergisinin bu dönemin dikkate değer yayın organlarından yalnızca bazılarıdır.

“Osmanlı’da ilk gazetelerin ortaya çıkmasından sonra 1849 senesinde ilk dergi olan Vakayi-i Tıbbiye yayımlanmış, bu ilk dergiden sonra ardı ardına birçok dergi yayınlanmıştır.”⁷²

⁷⁰ Erol Ayyıldız, “Matbuat”, **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 28, Ankara, 2003, s.120

⁷¹ “Türk Gazeteciliğini Bir İngiliz Başlattı”, **Tıbbiyeli Hikmet**, 06.09.2015, <https://tibbiyelihiikmet.com/2015/09/06/turk-gazeteciligini-bir-ingiliz-baslatti/> (03.02.2019)

⁷² Kenan Demir, Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849- 1923), **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 9, 2016, s.73.

“Tanzimat Dönemi'nde 1849 yılı ile beraber ilk Türkçe dergilerin yayımlandığı görülür. Gazetelerde olduğu gibi, dergiler için de yayın izni alınması gerekmektedir.”⁷³

Osmanlı Devleti'nde, Matbuat Nizamnamesi ile gazete ve dergi yayınlamak bazı gerekli müsaadelere bağlanmıştır. Bu yasayla devlette yürütme yetkisini elinde bulunduran erke, lüzumunu gördüğünde süreli- süresiz yayınları durdurma yetkisi verilmiştir.

1867' yılından sonra basının geliştiği görülür. Bu dönemde farklı alanlarla ilgili gazeteler yayınlamaya başlar. Fakat Yeni Osmanlılar'ın artan muhalefeti neticesinde 1867'de Ali Paşa hükümeti tarafından yayımlanan kararname ile birçok gazete kapanmıştır. Âli Kararname olarak bilinen kararname, gazetecileri çeşitli ülkelere kaçmalarına sebep olmuştur. Gelişen bu durumun sonucunda çeşitli ülkelerde Türklerin gazetecilik tarihi başlamıştır.⁷⁴“Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Agâh Efendi bu kapsamda yurt dışına çıkan gazeteciler arasındadır. Muhbir, Hürriyet, Ulûm, İnkılâp ve İstikbal de yurtdışında çıkarılan gazeteler arasında sayılabilir.”⁷⁵

1867'de Erzurum'da Envar'ı Şarkıyye isimindeki gazete, Anadolu'da yayınlamaya başlayan yerel gazetelerden ilki kabul edilir.⁷⁶

1876 tarihinde Kanun-i Esasi (anayasa) ile ve Mebusan Meclis-i'nin 1877'de toplanmasıyla Birinci Meşrutiyet başlar. Basın açısından özgür bir ortamın oluşması gerçekleşmiş olduğu için gazete ve dergilerde bir hareketlilik söz konusudur. Fakat burada basına özgürlük, kanun dairesinde olan bir serbestliktir. Belki bu serbestlik, bazı gazetecilerin insafsızca tavırları nedeniyle dönemin olumsuz yasal uygulamalarına sebep olmaktadır. Söyle ki kasten veya kazara dizgi yanlışları gazetenin kapatılması, hapis cezası, sürgün vb. gibi çeşitli uygulamalara gazetecilerin maruz kalmasına sebep olmuştur.

⁷³ Ceylan, s.144.

⁷⁴ Asuman Tezcan, “Âli kararname ve Basın”, Selçuk İletişim Dergisi, 2005, Cilt: 3, Sayı:4, s.169.

⁷⁵ Server Rıfat İskit, **Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Tahlil ve Tarihçe**, Devlet. Basımevi, İstanbul 1939, s.27.

⁷⁶ Muammer Yaşar, Anadolu'da İlk Türk Gazetesi Envar'ı Şarkıyye, **Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s.4.

Araştırmamızla ilgili olarak mantık yanlışlarından Lafiz yanlışları içinde ele alınan ‘noktalama ve vurgu yanlışlarına’ bir örnek olan İkdam Gazetesi’nin kapatılması hikâyesidir.

*“En ufak bir dizgi yanlış bir gazetenin kapanması, imtiyaz sahibinin sorguya çekilmesi için yeterli bir suç yaratmış olurdu. İkdam gazetesinin, Abdülhamit’in tahta çıkış gününe rastlayan 31 Ağustos’ta yapılan şenliklerden söz ederken kullandığı “Leyle-i Mes’ude” (mutlu gece) deyimini ayın harfinin düşmesiyle mesude biçiminde basılmıştı. Mesude sözcüğü ise siyah anlamını belirten bir kökten çıkardı. Buna dayanarak tamlamanın anlamı kara gece olabilirdi. İşte bundan ötürü İkdam gazetesi kapanmıştı.”*⁷⁷

1861 yılında kurulmuş olan Osmanlı ileri 1862’de yayınlamaya başlayan Mecmua-i Fünûn’un birinci sayısındaki sunuş yazısında amaçın milletin evladını eğitmek için çıkarıldığı ifade edilmektedir. Dergi, 30. sayılara kadar yayınlanmış fakat çeşitli sıkıntıların baş göstermesiyle yayın hayatını bitirmek durumunda kalmıştır.⁷⁸

“Bu dönemde dergiler gazetelere göre daha çok önem kazanmıştır. En önemli dergi 1891 yılında yayımlanan Servet-i Fünûn dergisidir. Dergi, Edebiyat-ı Cedide ile Fecr-i Âti akımını hazırlayanlara yuva olur.”⁷⁹

“Tanzimat’tan (1960’larakadarki) Türk düşünürlerin tarihi, Fransızca bilenlerin listesidir.”⁸⁰ diyen Cemil Meriç, Osmanlı’dan Cumhuriyete “aydın profilini” ifade etmeye çalışmıştır. Aydın ifadesiyle özellikle gazete ve dergilerde kendince toplumu aydınlatmayı görev bilenleri kasteder. Mesela, Ali Kemal, İstanbul’daki İkdam Gazetesi’ne Paris izlenimlerini anlatan batı kültürü hayranlığını dile getiren yazılar ve röportajlar gönderip İkdam’ın Paris muhabirliğini yapıyordu. İkdam Gazetesi’nde yayınlanan röportajların ve yazıların aslında Fransız gazetelerinden tercüme olduğunu Hüseyin Cahit fark ederek meydana çıkarmıştır. Bu olaydan sonra ikili arasında bitmeyen tartışmalar başlamıştır.⁸¹

Osmanlı’da yayımlanan yıllılara göre ülke sınırları genelinde basınla ilgili bilgiler şöyledir. 1906 yılını baz aldığımız da ülke geneli yayın 147’dir. 52 adet yayın İstanbul, 20 adet yayın İzmir, 20 adet yayın Beyrut, 10 adet yayın Selanik gibi

⁷⁷ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.16.

⁷⁸ Abdullah Uçman, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Mecmüa-i Fünûn” maddesi, c. 28. S. 270.

⁷⁹ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.19.

⁸⁰ Cemil Meriç, **Sosyoloji Notları ve Konferanslar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.221.

⁸¹ “Boris Johnson kimdir?”, Akit TV, 05.02.2019,

<https://www.akittv.com.tr/biyografi/2019/02/05/boris-johnson-kimdir/>, (02.03.2019)

yerlerde neşredilirken yirmi yayın civarını da “Vilayet” teşkil etmişti. Anadolu’daki neşriyatın toplam neşriyata göre sayısı da otuz altı olarak kaydedilmiştir.⁸²

1908 tarihinde İkinci Meşrutiyet ile meclis seçiminin yapılması duyurulmuştur. Bu dönemde dikkat çeken gazete ve dergiler arasında Tanin, Yeni Gazete, Davul Dergisi vardır. Dönemin dikkate değer bir yayını olan Mehmet Akif, Eşref Edip gibi yazarların fikri önderliği ile çıkan Sırat-ı Müstakim⁸³ (daha sonra Sebülü’r-reşad) dergisidir. Bu dönemin birçok gazete ve dergilerinde resimlemenin, çizimlemenin ve haritalaştırmanın yer aldığı dikkat çeker. Ayrıca dönemin bir özelliği de fikrî anlamda dergiler dikkat çekmektedir. “1908-1909 yıllarında 353, 1910’da 130, 1911’de 124 gazete ve dergi yayımlanmıştır.”⁸⁴

2. Meşrutiyet’in ilanı ile siyasi eğilimler parti şeklinde yapılaşmaya başlamıştır. Doğal olarak inandığı düşünce doğrultusunda çalışmalar yapan guruplar, mücadelelerini basın yayın yoluyla yapma gereği duymuşlardır. Bunu sonucunda çeşitli gazete ve dergiler kurulmuştur. İttihat ve Terakki, partileşme şeklinde bir örgütlenmeye gitmiştir. Bu partinin yayın organı niteliğinde olan Şûrâ-yı Ümmet Dergisi (1902) ve Tanîn Gazetesi (1908)’dir. Benzer şekilde, sürgünden çıkan aflu dönen ve ittihatçı olmayanlarca Fedâkârân-ı Millet adlı gurup kurulmuştur. Bu guruba ait yayın organı, Hukûk-u Umûmiye Gazetesi’dir.⁸⁵

31 Mart hadisesi ile askerî idare basın yayın hayatına müdahale ettiği bir dönem olarak değerlendirilir. Bazı basın yayın unsurlarından gazete ve dergi gibi yayınlar kapatılma tehlikesiyle karşılaşmıştır. Yayın hayatına son verilen gazete ve dergiler değişik adlarla tekrar yayımlanmaya başlayınca, basın yasa tasarıları hazırlanmış ve Parlamento’ya sunulmuştur. Basın ve Basım Kanunu yasa tasarısı, 1909’da kanun olarak kabul edilmiş hatta Cumhuriyet kurulduktan sonra da bu yasa uzun süre yürürlükte kalmıştır. Yasa, liberal esintilerin olduğu bir yaklaşımla hazırlanmış olmasına rağmen daha sonraki değişikliklerin basın özgürlüğü açısından sıkıntılı olduğu söylenebilir. Bu değişikliklerden dikkat çeken ise, hükümete verilen,

⁸² Bülent Varlık, “Yerel Basının Öncüsü Vilayet Gazeteleri, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 100

⁸³ Milli Mücadele döneminde öne çıkan bir dergi olarak Sebülü’r-Reşad 1925’e kadar yayım hayatını sürdürmüştür. Dergi Takrir-i Sükûn Kanunu’yla birlikte kapatılmıştır.

⁸⁴ Olcay Özkaya Duman, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal’dan Yerel’e Basın ve Yayıncılık Faaliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt. 8, Sayı. 12, Ankara, 2013, s. 1037.

⁸⁵ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s. 22.

devleti koruma amaçlı yetkidir. Bu yetkinin kapsamı güvenliği tehlikeye sokacak ve toplumu kışkırtacak hatta ayaklanmaya götürebilecek türde yayın politikası içinde olan yayın organlarının geçici süreli kapatılmalarıdır.⁸⁶

Gazetecilerin öldürülmesi olayları Osmanlı döneminde de görülür. “Basın tarihimizde öldürülen ilk gazeteci, Serbesti gazetesi başyazarı Hasan Fehmi’dir. Yazılarında İttihatçıları sürekli eleştiren Hasan Fehmi, 5 Nisan 1909’da Galata Köprüsü’nden geçerken kurşunlanarak öldürülür.”⁸⁶

Milli Kongre Cemiyeti 1918’de İstanbul’da Dr. Esat Paşa (Işık) tarafından kurulmuştur. Kuruluş gayeleri arasında, özellikle Anadolu’nun işgal edilmesi için oluşturulmaya çalışılan olumsuz algıyı gazete, dergi vb araçlarla yurtiçi ve yurtdışı kamuoyuna duyurmak şeklindedir.

Osmanlı Devleti, I. Dünya savaşı sonunda Mondros antlaşmasını imzalamış ve mağlup olduğunu bu antlaşma ile onaylamıştır. Özellikle İstanbul basını zor bir durumdadır. Hükümet tarafından sansür kararnameleeri yayınlandığı bu dönemin dikkat çeken kararnamelerinden biri, 1919 yılı Şubat ayında çıkarılan kararnamedir ki bu kararnameye göre, Ne tür yayın olursa olsun, el broşürü vb. her türlü kağıt(sansür denilen) kurulun bizzat imzalı müsaadesi olmadan basılması kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İstanbul’un 1920’de İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra da sansüre bu sefer İngilizler işgal kuvvetleri devam etmiştir. İşgalden sonra İngilizler,birçok yöneticiyle birlikte gazeteciyi sürgüne göndermişlerdir.Sansür ve sürgünlerle basın etkisini kaybetmeye başlamıştır.⁸⁷

“Gazeteler sansürün çıkardığı yerleri boş bırakarak yayınlanır. Bu bir bakıma basının etkisini yitirmesine yol açar, bir bakıma da okurları sansür baskısı altında yaşadığı gerçeğiyle yüz yüze getirir.”⁸⁸

Milli Mücadele yıllarında yurt savunmasında milletin iradesinin sesi olması düşüncesiyle İrade-i Milliye Gazetesi⁸⁹ Sivas'ta çıkarıldı. Gazete, Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde Hey'et-i Temsiliye namına yayınlanmak, Anadolu'daki hareketin öncelikle halka sonra da dünyaya duyurulması maksadıyla kurulmuş olan ilk Millî

⁸⁶ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.23.

⁸⁷ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür yayınları, İstanbul, 2000, s.151.

⁸⁸ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.26.

⁸⁹ Fatih M. Dervişoğlu, Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Samsun, 2009, Cilt:2, Sayı:6, Sayfa. 161.

Mücadele gazetesidir. Sivas Kongresi'nde çıkan bir kara ile gazete çıkarılmaya başladı. Aynı zamanda birçok gazete kurtuluş mücadelesine öncülük etmiş veya desteklemişlerdir.

“1918 yılında Afyon’da kurulan Öğüt gazetesi, Yunanlıların İzmir’i işgal etmeleri üzerine Konya’ya, İtalyanların Konya’yı basmaları üzerine yayın yapamaz hâle gelince de Ankara’ya taşınır. Gazete, Ankara’da Akşam gazetesi olarak yayımlanmaya devam eder.”⁹⁰

Milli mücadele yıllarında milletin örgütlenmesi, yurt içinde ve yurt dışında kamuoyu oluşturulması düşüncesiyle İrade-i Milliye Gazetesi kuruldu ve devamı niteliğinde Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi çıkarıldı. Milli mücadelenin niçin yapılması gerektiğini, alınan kararları duyurulması, milletin Kurtuluş Savaşı’na destek vermesi yönünde yayın yapmak için Ocak 1920 yılında yayımlanmaya başlamıştır.⁹¹ Hakimiyet-i Milliye, İrade-i Milliye’nin devamı niteliğinde olduğu kabul edilse de iki gazeteden Hakimiyeti Milliye’nin yayınlandığı tarihten sonra da İrade-i Milliye Gazetesi’nin yayınlandığı görülür.⁹²

Kurtuluş Savaşı başlarında İstanbul’da yayınlanan gazeteler/dergiler, savaşı haklı görenler(İleri, Akşam, İkdâm, Gazeteleri gibi) ile savaşa karşı çıkanlar“(Alemdar, Peyam-ı Sabah, Aydede, Türkçe İstanbul, Ümit Gazeteleri)”⁹³şeklinde bölünmüştür. İstanbul’daki görüntü Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki basında da aynı görünümü arz etmektedir. Yani İstanbul’da da Anadolu’da da iki kutuplu bir basın hayatı başlamıştır.⁹⁴

İşgal altında olunan bir durumda özgürlüklerin kısıtlandığı bir ortamda basının özgürce yayın yapması pek mümkün görülememektedir. Baskı altında olan İstanbul basını ve işgal altındaki diğer yerlerde yayınlanan gazete ve dergiler serbestçe yayın yapamadıkları için Milli Mücadeleye istenen düzeyde gerekli desteği verememiştir. İşgal altında bulunan bölgelerdeki basın organları genellikle Milli Mücadeleyi desteklemiş olmalarına rağmen az da olsa işgal kuvvetleri veya İstanbul

⁹⁰Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.29.

⁹¹Yücel Özkaya, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Hâkimiyet-i Milliye” maddesi, Cilt: 15,s.201.

⁹² Dervişoğlu, s.161.

⁹³ Sarf, s.28.

⁹⁴ Duman, s.1039.

Hükümeti lehine ve Milli Mücadele aleyhine yayın yapanlara da bu dönemde rastlamak mümkündür.⁹⁵

İleri gazetesi, Mustafa Kemal'in İstanbul'da halkın bilmesi gereken haberleri yayımlayan bir gazetedir. Bu gazete de Mustafa Kemal, müstear adlar ile yazılarını kaleme almıştır. Akşam, Milli Mücadele'ye İstanbul'da destek veren gazetelerdendir. İstanbul Gazetesi, İngiliz Dostları Derneği'nin gazetesidir. Devlet, sınırlarını İngilizlerin hamiliğiyle muhafaza edebileceğini savunmuş ve Milli Mücadele'ye eleştirel bir tavır sergilemiştir. Alemdâr Gazetesi, milli mücadeleye destek vermeyen gazetelerdendir.⁹⁶

Dönemin ilginç isimlerinden Ali Kemal, İkdâm Gazetesi'nde İttihatçılarla ilgili yazıları yayımlanmıştır. Daha sonra bakanlık yapmış ve istifası etmiştir. İstifa sonrası Peyam-ı Sabah'ta İttihatçıların uzantısı şeklinde kabul ettiği Milli Mücadeleye karşı eleştirilerde bulunur.

Ona göre devlet bir çıkmaza sürüklenmektedir. Ali Kemal'in iddialarının aksine Milli Mücadele başarıyla sonuçlanır. Milli Mücadele'den sonrada bir yazısı nedeniyle idam kararı verilir. Ankara'ya gitmek için yola çıkarılan Ali Kemal, İzmit Bölge Komutanı Nurettin Paşa tarafından teslim alınmış ama dışarı çıkışta komutanlık önündeki kişilerce linç edilmiştir.⁹⁷

İlk kurşunun Anadolu'da nerede atıldığı tartışılan konulardandır. Genel kanıya göre bunun bir gazeteci tarafından atıldığı kabulü dikkat çekicidir.

15 Mayıs 1919 tarihinde asıl ismi Osman Nevres olan Hasan Tahsin, Kordon'dan çıkan Yunan birliklerine sıktığı kurşun ilk kurşun olarak kabul edilir. İki askeri öldüren Hasan Tahsin, sonra şehit düşmüştür. Bu olaydan önce yazdığı "Namus Uğrunda!" başlığındaki yazısında mücadeleyi şöyle savunmuştur:

*...Hayır, hayır..... Meyus olmayalım. Biz ölmedik yaşıyoruz. Bu memlekete göz diken kuvvetleri yakacak, eritecek hararetimiz pek, hem de pek mebzul... Yalnız bunu da unutmasınlar ki, Çanakkale kahramanlarının, mavi beyaz kucağında salibi taşıyan Yunanlılığın canavar hakimiyeti altında yaşayacak tek hemşiresi, tek bir validesi, ufak bir Türk benliği yoktur.... Çünkü tarihimiz var. Çünkü bizi tel'in edecek ecdadın ruhu ahfadın feryadı var. Çünkü her şeyden üstün namusumuz var.*⁹⁸

⁹⁵ Güz, s.180.

⁹⁶ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.26.

⁹⁷ Elif Çakır, "Bu Yüzyılın En Dikkat Çeken Diplomatı", **Karar Gazetesi**, 01.03.2019, <https://www.karar.com/yazarlar/elif-cakir/bu-yuzyilin-en-dikkat-cekici-diplomati-9414#> (01.05.2019)

⁹⁸ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.27.

“Anadolu Ajansı, Kurtuluş savaşı yıllarında 6 Nisan 1920’de Ankara’da Atatürk’ün kararıyla kurulur. Ajansın adını da Atatürk koyar. Ajansın temel iki görevi vardır: Kuvay-i Milliye’nin temel amacını dışarıya tanıtarak haklılığını ispat etmek ve halkı sürekli olarak aydınlatmaktır.”⁹⁹

Anadolu Ajansı’nın kuruluşu hakkında genelge yayınlanıp duyurulur:

“Kalbgâh-ı İslâm olan Saltanat-ı Osmaniye’nin düşman işgaline geçmesi ve bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlikeye mâruz kalması neticesi olarak bütün Rumeli ve Anadolu’nun giriştiği millî ve mukaddes mücâhede esnasında efrad-ı ümmetin dahilî ve haricî en sahih havadis ile tenviri (aydınlatılması) ihtiyac-ı mübremi (kaçınılmaz ihtiyacı) nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmış ve binnetice (sonuç olarak) burada en salâhiyatdâr zevattan mürekkep (yetkili kişilerden oluşan) bir hey’et-i mahsusa (özel kurul) idaresinde ve (Anadolu Ajansı) unvanı altında bir müessese vücuda gelmiştir. (Anadolu Ajansı) ’nın en seri vesaitle vereceği havadis ve malûmât esasen Hey’et-i Temsiliyemizin menâbi-i asliyye (temel kaynaklar) ve mevsukası (belgeleri) mâ-hâsalı (ürünü) olacağı cihetle bu ajans tebligâtının oraca ve ezcümle Müdâfaa-i Hukuk teşkilâtımızca dahi me’mer ve mecmâ olan yerlere (geçilecek ve toplanacak yerlere; cadde, sokak ve meydanlara) ta’liki (asılması) tab ve teksîri ile tevzîi (basılması, çoğaltılması ve dağıtılması) ve hatta nâhiye ve köylere kadar îsâli (ulaştırılması) yolunda mümkün olduğu kadar fazla intişar eyleyebilmesi (yayılabilmesi) için tertibat-ı müstâcele (acil önlemler) alınması ve netîceden mâlûmat îtâsı (bilgi verilmesi) ehemmiyetle rica olunur.”¹⁰⁰

Meclisin açılması ve hükümetin kurulması sonrası 7 Haziran 1920’de Bugünkü Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü olan *Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi* kurulmuştur.¹⁰¹

1.1.4. Cumhuriyet Dönemi’nde Gazete ve Dergi

1.1.4.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gazete ve Dergi

Cumhuriyet kurulmasıyla birlikte hilafetlik makamı gibi bazı konular tartışılmaya başlamıştır. Bu ve benzeri konularla ilgili basında çeşitli gerilimler çıkmıştır.

⁹⁹Megep, *Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara, 2011, s.30.

¹⁰⁰*Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi ve Kuruluşun İtibaren Anadolu Ajansı*, Anadolu Ajansı Yayını, Ankara, 1987, s. 8.

¹⁰¹Betül Aslan, “Milli Mücadele Döneminde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Faaliyetleri Yürüten Önemli Bir Komisyon: “İrşad Encümeni”, *Atatürk Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, s.127.

Basının geneli özellikle 1923 yılı sonlarında Hilafet tartışmaları başta olmak üzere yeni siyasal sistem, yöneticilerin tutum ve davranışları, dış politika, yönetimdeki bölünme ve hürriyetler gibi birçok konuyu kamuoyunun gündemine taşımaya çalışır. Genel olarak Cumhuriyet dönemi basınına bakıldığında bu süreyi diğerlerinden ayrı değerlendirmek yerinde olur. Çünkü Meclisteki çok sesli yapı ve işgalin de etkisiyle basının yönetimdeki etkisi ve siyasal sistem içerisindeki konumu üst seviyededir. Bugünkü zikredilen anlamında basının gücünü dördüncü kuvvet olarak bu dönemde görmek mümkündür.¹⁰²

İstanbul Barosu'nun Başkanlığı'nı yürüten Lütfi Fikri, Hilafetin devamının gerekliliği ile ilgili yazısını bazı gazetelere vermiştir. Bununla birlikte Hintli Müslüman çevrelerce İsmet İnönü'ye 'hilafetle ilgili bir mektup da yine bazı gazetelerde yayımlanmıştır. Bunlarla birlikte Hüseyin Cahit Yalçın, "Türkiye'nin İslam dünyasında saygınlığını koruyabilmesi için hilafetin Türkiye'de kalması gerektiğini" hakkındaki çeşitli yazıları, gerilimi ateşleyen etkenlerden olmuştur. Bu konularla ilgili gazeteciler o günün mahkemesine (İstiklal Mahkemesi) verilmiştir.

Tanın gazetesinde, Hüseyin Cahit Yalçın yazısında şu ifadeler dikkat çeker:

*"Hilafet bizden giderse beş-on milyonluk Türkiye Devleti'nin, İslam âlemi içinde hiçbir önemi bulunmayacağını, Avrupa siyaseti gözünde de en küçük ve değersiz bir hükümet yerine düşeceğimizi anlayabilmek için büyük bir dirayete lüzum yoktur. Milliyetperverlik bu mudur? Gerçek milliyet hissini kalbinde duyan her Türk, hilafet makamına dört elle sarılmak mecburiyetindedir."*¹⁰³

Tanın Gazetesi'nde, Hilafet'in bir süre daha kalması gerektiğini savunan bir yazı kaleme alan,¹⁰⁴ daha sonra v.b. nedenlerle yargılanan Hüseyin Cahit Yalçın'ın yargılandığı duruşmada şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Bu memlekette Cumhuriyet'in dayanakları, birkaç yahut beş on zat-ı muhterem değildir. Cumhuriyet'in dayanakları hak ve adalettir, kanundur. Kimden gelirse gelsin, millet zulümden, istibdattan nefret eder. Ben Cumhuriyet'in dayanaklarını sağlamlaştırmak için bütün iyi niyetimle çalışıyorum. Biliyorum ki, üzerime düşmanlıkları çekiyorum. Fakat ne yapayım, bir gazeteci için düşündüğünü söylemek vatan borcudur... Ben vatan haini değilim..."*¹⁰⁵

¹⁰² Güz, s.181.

¹⁰³ Hıfzı Topuz, **Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1996, s.80

¹⁰⁴ İsmail Özçelik, "Tanin Gazetesi Ve Balkan Savaşları Öncesine Dair Bazı Tespitler", Atatürk Araştırma Merkezi, **Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016**, Elazığ, Yayına Hazırlayan: Uzman Merve Uğur Ankara, 2018, Cilt 2, s.796.

¹⁰⁵ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul: Kasım 2003, s.145.

1924'te kararını açıklayan Mahkeme, tutuklu gazete sahipleri ile yöneticilerinin mektubun içeriği konusunda fazla bilgi sahibi olmadıklarını, mektubu yayımlarken kasıtlı, yıkıcı ve vatana ihanet amacıyla hareket etmeyip haberi 'atlamamak' düşüncesiyle davrandıklarını ancak bu davranışlarının Emir Ali ve Ağa Han'ın emellerine alet olduğu kanaatine varıldığını açıklamışlardır. Herhangi bir kasıt unsurunun olmaması sebebiyle gazetecilerin¹⁰⁶ yargılanmaları sonucunda, Lütfi Fikri, mahkumiyet almış, diğer gazeteciler ise suçlamalarını kabul etmedikleri savunmaları neticesinde beraatle sonuçlanmış olmasına karşın hilafeti savunan kanattaki gazetecilere gerekli gözdağı verilmiştir. Bir buçuk ay sonra çıkarılan özel bir af yasasıyla Lütfi Fikri'de özgürlüğüne kavuşmuştur.¹⁰⁷

İstanbul'un önde gelen köklü gazetelerinin Cumhuriyet kadrolarına karşı tavır takınmasının da etkisiyle Cumhuriyet, kendi basınına kurmak yönünde bir tercihte bulundu.¹⁰⁸ Bu bağlamda çeşitli düzenlemeler ve kendince tedbirler geliştirme yoluna gidildi. Dönemin bazı gazetecileri, yüz ellilikler listesi içinde kabul edilip yurt dışına çıkarıldılar. Bu kişiler ve bağlı buldukları yayın organları milli mücadele dönemindeki uygulamalara karşı muhalefet oluşturmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde ilk kurulan mahkeme, İstanbul İstiklal Mahkemesi olmuştur. Takriben iki ay kadar çalışma süresi olan mahkeme olmasına rağmen bu mahkemenin iki alanda icraatı olduğu kabul edilebilir. Bunlardan ilki özellikle halifelik makamının ilgası için ortamı uygun hale getirmek ve halifelik makamını savunu içinde olan gazete ve diğer basın araçlarına gözdağı düşüncesiyle kurulduğu söylenebilir.¹⁰⁹

Mustafa Kemal, 'basının rolünün ne olduğu' hakkında şu düşünceleri ifade etmektedir.

“Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyet'in çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir; bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek Cumhuriyet'in hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması bir zarurettir. Umumun selamet ve saadeti bundadır.

¹⁰⁶ Güz, s.182.

¹⁰⁷ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara, 2011, s.36.

¹⁰⁸ Mevlüt Çelebi, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sıradışı Bir Gazete: Halk Gazetesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016**, Elazığ, Yayına Hazırlayan: Uzman Merve Uğur Ankara, 2018, Cilt:2, s. 1167

¹⁰⁹ Seyfettin Aslan, Tahir Dündar, “Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri”, **Artuklu Üniversitesi Mukaddime Dergisi**, , Cilt 5, Sayı 1, 2014, s.29.

*Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basın görevi çok çok önemlidir...*¹¹⁰

Yeni Gün'ü kapatan Yunus Nadi, 8 Mayıs 1924'ten itibaren Cumhuriyet Gazetesi'ni yayımlar.

1925 yılında "Takrir-i Sükun Kanunu" kabul edilmiştir.

"İrticaa ve isyana ve memleketin sosyal nizamını, huzur ve sükûnunu, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelik her türlü teşkilatı, tahrikleri, teşvikleri, teşebbüsleri ve yayımları, hükümet, Cumhurbaşkanı'nın onayıyla yasaklamaya yetkilidir. Sanıkları, hükümet İstiklal Mahkemeleri'ne verebilir."¹¹⁰ Bu kanunun ardından, Tanin, Tevhid-i Efkâr, Toksöz, Son Telgraf,¹¹¹ İstiklal, Sebilürreşat, Aydınlık, Orak Çekiç, Sadayı Hak, İstikbal, Kahkaha, Savha, Resimli Ay ve Vatan da dâhil olmak üzere, İstanbul ve Anadolu'nun muhalif gazete ve dergileri birer birer kapatılmışlardır.¹¹² Takrir-i Sükûn Kanunu 4 Mart 1928 günü, Meclisin bu kanunu iptaliyle sona ermiş ancak basındaki suskunluk devam etmiştir.

*"Yaklaşık iki yıl süren Takrir-i Sükûn dönemi, Türkiye tarihinde, yeni rejim karşıtlarının, hilafet yanlılarının, muhalif basın organlarının, siyasi muhaliflerin ve tehlikeli görülen veya ileride tehlikeli olabilecek herkesin değişik suçlamalarla yargılanarak susturulduğu bir şiddet dönemidir. Bu dönemdeki şiddet politikalarının araçları başta Ankara ve Şark İstiklal Mahkemeleri olmak üzere İstiklal Mahkemeleriydi."*¹¹³

Takrir-i Sükun Kanunu ile basın hayatı uzun yıllar etkilenmiştir. Bu süreç Serbest Cumhuriyet Fırkası dönemi hariç 1950'ye kadar devam etmiştir. Takrir-i Sükûn dönemi, basın organlarının daha serbest yayın yapabilmeleri için olmazsa olmaz şart olan muhalif siyasi odakları ortadan kaldırır. Ankara İstiklal Mahkemesi'nin verdiği kararlar Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılır, ancak bu partiye mensup milletvekillerinin Meclis üyelikleri İzmir'de Mustafa Kemal'e karşı tasarlanan suikast girişimine kadar devam eder. Olayın ortaya çıkmasından sonra sorumlu olarak sadece suikastı planlayanlar değil Meclisteki milletvekilleri de yargılanır. Ankara İstiklal Mahkemesi'nin verdiği kararlar milletvekillerinden bazıları idam edilirken diğerleri serbest bırakılmasına rağmen tekrar Meclise dönmezler.¹¹⁴

¹¹⁰ Topuz, s.81.

¹¹¹ Metin Kopar, Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Basın İktidar İlişkisi (1920-1925), **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 40, Sayı: 1, 2016, s.126.

¹¹² Asuman Tezcan, **Ahmet Emin Yalman: Dönemi ve Gazeteciliği(1918-1938)** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, 2007, s.178.

¹¹³ Aslan, Dündar, s.31.

¹¹⁴ Güz, s.186.

*“Cumhuriyet döneminde kurulan İstanbul, Ankara ve Şark İstiklal Mahkemeleri çalıştıkları 1923-1927 döneminde, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun da kendilerine sağladığı sınırsız güçle birlikte kuruluş amaçları doğrultusunda çalışarak, muhalefetin susturulması, devrimlerin uygulanması ve Tek Parti yönetiminin kurulması konusunda kendilerine verilen görevi eksiksiz olarak yerine getirmişlerdir. Rejime muhalif olan ve siyasi iktidara rakip olan tüm kişi, kurum ve basın-yayın organları bu mahkemeler vasıtasıyla susturulup sindirilmiştir.”*¹¹⁵

Bu dönemde yazılı basını doğrudan etkileyen başka bir konu da Harf İnkılâbı'dır. Harflerin değişimiyle birlikte basında tirajların büyük oranda düştüğü görülür. Aynı zamanda yeni harflerin kabul edilmesinden sonra yazılarda önemli oranda yanlışlar olur. “Yazılı basında yer alan haber ve yorumlar, dönemin yazarlarından birisinin deyimiyle, ‘taşı, pirincinden çok pilava benzer.’ Bu zor dönemde ayakta kalabilenler ancak devlet desteğiyle yayın hayatlarını sürdürürler.”¹¹⁶

“1 Aralık 1928 tarihinde gazeteler baştan aşağı yeni harflerle yayımlanır. Değişim, eski gazetelerin çoğunu olumsuz etkiler. Örneğin İkdam gazetesi okur oranının düşmesi nedeniyle kapanır. Hükümet, üç yıl süreyle gazete ve dergilere prim vererek okurun yeni harflere alışmasına katkıda bulunur.”¹¹⁷

Siyasi gelişmeler basında da yeni gelişmelerin olmasına neden olmaktadır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile birlikte muhalefet saflarında yer alan yayın organları aslında siyaseten kendilerine güç katacak bir tarafa her dönemde ihtiyaç duymuştur. Muhalif basın ile iktidar yanlısı basın ile aralarında mücadele de başlar. “Muhalefeti temsil eden fazla gazete de yoktur aslında. Muhalefeti temsil eden ve tartışmalarda boş rolü oynayan Arif Oruç'un ‘Yarın’ından başka ‘Yılmaz’, ‘Hizmet’, İzmir’de yayınlanan ‘Yeni Asır’ ve Zekeriya Sertel yönetiminde yayınlanan ve daha ılımlı bir muhalefet yapan ‘Son Posta’ vardır.”¹¹⁸

Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılıncaya kadar geçecek süre içerisinde daha rahat bir ortamda yayınlarını sürdüren bu basın organları, kapatılma olayından sonra siyasi destekten yoksun olarak varlıklarını bir süre daha devam edebildiler. Yarın'ın sahibi Arif Oruç ile Cumhuriyet'in sahibi Yunus Nadi arasında başlayan tartışma sert bir üslupla devam eder. Neredeyse Milli Mücadele dönemini kapsayan geçmişin

¹¹⁵ Aslan, Dünder, s.43

¹¹⁶ Güz, s.186.

¹¹⁷ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.38.

¹¹⁸ Güz s.186.

muhasabesinin yapıldığı bir duruma dönüşür. Tartışmada kullanılan üslup oldukça seviyesini kaybeder ama her iki gazetenin ilk sayfalarını büyük oranda bu tartışma yer alır. İlerleyen zamanlarda tartışmaya diğer gazetelerde katılır. Önceleri tartışmaların dışında kalmaya özen gösteren Son Posta, Falih Rıfkı'nın bir yazısında, "Komünist Zekeriya sen öyle tarafsız numarası yaparak kurtulacağını mı sanıyorsun, seni unutmamak, yaptıklarının hesabını senden de soracağız." demesiyle tartışmaların içine çekilir. Basında yapılan tam bir meydan muharebesidir. Bu ateşli tartışmalar yapılırken, Temmuz 1931'de bazı değişikliklerle 19 yıl yürürlükte kalacak olan ve sert hükümler içeren, 1931 Matbuat Kanunu (Basın Kanunu) olarak bilinen yasa çıkarılır.¹¹⁹

Matbuat Kanunu'na göre: "Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir. Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramazlar."¹²⁰

Ayrıca, basım yayımla ilgili Matbuat Kanunu ile gazete ve dergi çıkarmak için sahiplerinin eğitim düzeyi lise olması veya yükseköğrenim olması gibi bir şart getirildi. Çeşitli suçlardan ceza alanlar gazete/dergi çıkarmaları yasaklandı. Kanuna göre basın çalışanlarının adlarını hükümete bildirilme zorunluluğu getirildi.¹²¹

Matbuat Kanununun yasakları arasında dikkat çeken yayın yasaklarından bazıları:¹²²

"OTUZ ALTINCI MADDE - Gazete ve mecmualar kendi namlarına piyango, tombala ve saire gibi her hangi bir suretle tali ve kura oyunları tertip edemeyeceği gibi böyle tertiplerin kupon ve yazı ve ilânları gazete ve mecmualarda neşredilemez. Hilâfına hareket edenler iki yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile mahkûm olurlar.

OTUZ SEKİZİNCİ MADDE- İntihar vakalarını mahallinin en büyük zabita memurundan mezuniyet almaksızın neşretmek memnurdur. Mezuniyet alınarak neşir halinde dahi intihar edenlerin ve intihara teşebbüs eyliyenlerin resimleri basılmaz. Bu madde hükmüne muhalif hareket edenler bir haftadan bir seneye kadar hapis ve yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar para cezasına mahkûm olurlar.

¹¹⁹ Güz s.187.

¹²⁰ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.38.

¹²¹ Nurşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 18, Ankara 1996, s.148.

¹²² Matbuat Kanunu, **TBMM Tutanaklar**, 1931,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001881.pdf, (12.03.2019)

KIRKINCI MADDE- Padişahlık ve hilafetçilik yolunda ve komünistlik ve anarşistliğe tahrik eden neşriyatta bulunulamaz. Hilâfına hareket edenlere altı aydan üç seneye kadar ağır hapis cezası verilir.”¹²²

Muhallif basın için ayakta durmak zor bir dönem olacağı düşüncesiyle Muhallif basının bir bölümü teklif kanunlaşmadan önce, bir bölümü ise hemen sonrasında kapanır veya el değiştirir. Dolayısıyla çıkan yasa en çok iktidar yanlısı basını etkiler. Yeni bir kanun çıkarılmasını isteyen iktidar yanlısı basın, sert hükümlerden şikâyet eder ve yeni hükümlerin basın için yerine getirilmesi çok zor durumlar haline getirilmemesini ister. Ancak iş işten çoktan geçmiştir. Yeni Kanunun 50. Maddesi basının korkulu rüyasıdır, çünkü Hükümete doğrudan gazete kapatma yetkisi verir.¹²³

*ELLİNCİ MADDE- Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18 inci madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz*¹²⁴

1930 ile 1940’lı yıllar basının iktidar tarafından sıkı bir denetiminde olduğu dönemdir. “1935 yılında toplanan Birinci Basın Kongresi’nde basının sorunları tartışılır. Bu dönemde dünyayı saran ekonomik kriz Türkiye’yi ve dolayısıyla basını da etkiler. Tirajlar düşüktür ve basın organları bir anlamda var olma savaşı verirler.”¹²⁵

1937’lerde Mustafa Kemal Atatürk’ünde başyazarlık yapmasıyla ilgili bir bilgi vardır. “Vakit’in tarihinde en önemli olaylardan biri, Atatürk’ün 22–26 Ocak 1937 tarihlerinde beş gün Vakit’e başyazı yazmasıdır. Bunlar Asım Us adıyla yayınlanır. Atatürk’ün Dolmabahçe Sarayı’nda hazırlayıp gazeteye yolladığı yazıların konusu Türk-Fransız ilişkileri ve Hatay sorunudur.”¹²⁶

1938 yılında Basın Kanunu köklü bir değişiklikten geçirilir. Yasada yapılan değişiklikler ile gazete/dergi yayını için 1000 lira ile 5000 lira arasında garanti mektubu şartına ilginçtir. Başka bir değişiklik de gazete/dergi yayını ruhsata tabi tutulmuştur. Hükümetin vereceği ruhsatname olmadan gazete/dergi çıkarmak mümkün değildir. Kanunla iyi bir ün sahibi olmayan kişilere gazete/dergi gibi yayın

¹²³ Güz s.187.

¹²⁴ Matbuat Kanunu, **TBMM Tutanaklar**, 1931, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001881.pdf, (12.03.2019)

¹²⁵ Güz s.188.

¹²⁶ Megap, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.39.

organlarında çalışma yasağı getirilir. Yapılan değişikliklerden dikkat çeken bir husus da, okullar ile üniversitelerde meydana gelen olayların izin alınmadan haber yapılamamasıdır. “Yasayla yayım sansürünün kapsamı genişletilir. Bu dönemin en önemli gazeteleri Cumhuriyet, Akşam, Tan, Son Posta ve Ankara’da yayımlanan Ulus’tur.”¹²⁷

İkinci dünya savaşının başlaması ile birlikte dünya büyük oranda iki kutuplu hale gelir. Türkiye’deki basın organları da bu iki kutuplu yapıdan etkilenir. Yunus Nadi’nin sahipliğini üstlendiği Cumhuriyet başta olmak üzere bir kısım basın organları Hitler Almanya’sının yanında yer alırken, basının önemli bir bölümü müttefiklerin politikalarını destekler. Zekeriya Sertel’in Tan Gazetesi ise Sovyet Rusya’nın yanında yer alır ve yayınlarından dolayı tepki alır.Tan Gazetesi, 1945’te üniversite öğrencilerinin başını çektiği bir grup tarafından basılır ve matbaası tahrip edilir. Savaşın olumsuz şartları basında da kendisini gösterir ve yayınlanacak haber ve diğer yazılar daha sıkı denetimden geçirilir.¹²⁸

İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği olağanüstü koşullardan dolayı basın üzerinde uygulanan sıkı denetim vardır.¹²⁹

1930’dan 1950’ye kadar olan dönem basın ile ilgili üzerinde durulacak konulardan birisi Halkevleri Dergileridir. Bu dergiler, 1932 yılından itibaren yayınlanmaya başlar. Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar 18 yıllık süre boyunca gider. Dönemin şartları dikkate alındığında Anadolu Basınının yok denecek kadar az olduğu ve hemen her ilde, hatta bazı ilçelerde bu dergilerin yayınlandığı görülür. Dergiler Tek Parti İdeolojisini yaymak üzere kurulan Halkevleri tarafından ve yine bu amaca hizmet etmek üzere çıkarılmış olsalar da görevleri bununla sınırlı kalmaz. Dönemin şartları gereği çıkarıldıkları yörelerle ilgili haberler, kültür, edebiyat, sanat, spor, sağlık, folklor, beslenme, savaş, tarım, hayvancılık ve saldırılardan korunma yollarına kadar birçok konu dergilerin içeriğinde yer alır. Yörelerin önde gelen yazar ve çizerleri dergilerde görev alır. Haftalık, on beş günlük ve genellikle aylık olarak yayınlanan dergiler, genel merkez Ankara’nın çıkardığı Ülkü tarafından denetlenirler. Basın için şartların zor olduğu bir dönemde büyük bir görevi yerine

¹²⁷ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.39.

¹²⁸ Güz s.188.

¹²⁹ Mete Tunçay, “Tek-Parti Döneminde Basın”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 7, Sayı: 37 1987, s. 48; Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.39.

getiren dergilerin Cumhuriyet dönemi basını içerisinde önemli yeri olduğunu belirtmek gerekir.¹³⁰

Cumhuriyet dönemin en önemli dergilerinden biri Kadro Dergisi'dir. Ünlü mizah dergisi Akbaba ve Yedigün, Türkiye'nin en çok satan dergileridir. Büyük Doğu adlı sanat ve düşünce dergisi, Yurt ve Dünya adlı aylık bir dergi çeşitli yayın organları olarak dönemin dikkat çeken dergileridir.

Necip Fazıl Kısakürek, çıkardığı Büyük Doğu adlı dergi'nin izlediği muhalif duruşlu bir politika muhalefetin sesi haline gelir, tiraj rekorları kırar.¹³¹

“Hakka ve yeni bir dünya görüşüne bağlı Müslüman Türklerin gazetesi” sloganıyla yayın hayatına başlayan Büyük Doğu, dönemin koşullarına muhalif bir tavır sergilemesi açısından oldukça önemli bir dergidir. Fikir- sanat-hareket ve iş dergisi olan Büyük Doğu, 1943 yılında Necip Fazıl Kısakürek tarafından kurulmuştur. 87 sayı çıkan dergi, 1943 yılında kurulmuş olsa da birçok kez kapatılıp tekrar açılmış ve kimi zaman dergi kimi zamansa gazete şeklinde yayınlanmıştır. İslami bir çizgisi olan ve 16 sayfa basılan derginin, “Geçmişten yapraklar, röportajlarımız, spor-kitap, gülebilek- avunabilek (bulmaca- fıkra), doğudan- batıdan (söz ve karikatürler), günlük olaylar, tanrı kulundan dinlediklerim ve fikir adresinde (harf, kadın, sinema)” gibi sayfaları bulunmaktadır. Siyasi ve edebi bir dergi olan Büyük Doğu, haftalık olarak yayınlanmıştır.¹³²

Bu dönemde birçok dergi kapatılır. Hatta siyasi meselelere girmeyen edebî dergiler de kapatılan yayımlar arasındadır.

Bazı haberlerin gazetelere hiç girmemesi, bazılarının büyütülmesi konusunda Başbakanlıktan ya da Basın-Yayın Genel Müdürlüğünden gazetelere çeşitli emirler gelir.¹³³ Bunlardan bazıları şöyledir.

- “Rusya yazılmayacak, ‘Rusya’ kelimesi yalnız başına kullanılmayacak, ‘Sovyet Rusya’ diye yazılacaktır.” (23 Aralık 1939)
- “Anadolu Ajansı'nın haberlerinden başka haber yazılmayacaktır; sansasyonel başlık yazılmayacaktır; başmakale yazılmayacaktır; ikinci baskı ve ilave yapılmayacaktır.”

¹³⁰ Güz s.189.

¹³¹ Güz s.188.

¹³²Fatma Nisan, “Kadro ve Büyük Doğu Dergilerinin Cumhuriyet Sonrası İnkılapları Çerçevesinde Modernleşmeye Bakış Açılımları ve Basın İlişkileri”, Selçuk İletişim Dergisi, Cilt:8, Sayı:4, 2015, s.193.

¹³³ Megap, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.44.

1.1.4.2. Çok Partili Dönemde Gazete ve Dergi

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte yeni bir dönem başlar. Dünya üzerinde demokrasi eğiliminin artması gazete ve dergilerde yer bulmuştur. Öyle ki Türkiye'deki gazeteler çok partili bir demokrasiden söz eder olmuştur. Bu konuda gazeteler arasında tartışmalar vardır. Bazı gazeteler tek partili iktidarı savunurken bazı gazetelerde çok partili demokrasinin gerekliliği hakkında haberler ve tartışmalar yayınlanır.

18 Temmuz 1945 tarihinde Millî Kalkınma Partisi'nin kuruluşu ile çok partili hayat başlamış oldu.¹³⁴1946'da basın özgürlüğünün en önemli engeli olan Basın Kanunu'nun 50. maddesini kaldırır.¹³⁵

Adnan Menderes ile arkadaşları dönemin tek partisinden ayrılırlar ve yeni bir parti kurarlar. Savaş sonrası yapılan seçimler iktidarı değiştirmez ancak askeri darbe dönemleri hariç kesintiye uğramayacak olan çok partili siyasi hayat başlar. Bunun basına yansımaları çok etkili olmamıştır fakat muhalif yayın organlarının da çıkmaya başladığı görülür.

"14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti, basın özgürlüğünü sağlamayı da programına aldığı için basından geniş destek görür. DP'nin iktidara gelmesinden çok kısa bir süre sonra 15 Temmuz 1950'de yeni Basın Kanunu kabul edilir. 1950 Basın Kanunu, hükümetin basın üzerindeki denetimini büyük oranda kaldıran liberal bir kanundur."¹³⁶

5680 Sayılı Basın Kanunu, 1931 Matbuat Kanunu'nu yürürlükten kaldırarak, basın lehine daha hür bir ortam sağlayan yeni kanunla birlikte basın organları büyük oranda siyasi iktidarın baskı ve denetiminden uzak yayın yapma fırsatı bulurlar. Yayın organı çıkarılması için Hükümetten izin alınmasını gerektiren hükme bu kanunda yer verilmez. Yayın organlarının sahipleri, yazı işleri ve sorumlu müdürleri için aranan ağır yükümlülükler yeni kanunda yoktur. Basının özellikle korkulu rüyası olan ve basını Hükümete tabi olmaya zorlayan 1931 Matbuat Kanununun 50. Maddesinde yer alan 'Hükümetin genel politikasına aykırı' yayın yapılamayacağı

¹³⁴Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Cereyanı**, Baha Matbaası, İstanbul, 1962, s. 191.

¹³⁵ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.47.

¹³⁶ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.52.

gibi hükümler yeni kanunda yer almaz. Yeni kanun ile yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilmektedir.¹³⁷

Sosyal güvenlikle ilgili 1952 yılında yapılan “basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki münasebetleri düzenleyen 5953 sayılı Kanunla” basın çalışanları sosyal güvenlik sistemine dâhil edildiği görülür. Daha sonra,6334 sayılı Kanun 1954’de,kişi haklarıyla ilgili olarak ‘namus, şeref veya haysiyete hakarete bulunulması, itibar kıracak, şöhret veya servete zarar verebilecek konuların yayınlanmaması’ gibi yasaklar vardır.¹³⁸

“Kıbrıs sorunu nedeniyle Türkiye ile Yunanistan arasında gerginliğin yaşandığı bir dönemde, öğleden sonraları çıkan İstanbul Ekspres gazetesi, büyük manşetlerle, “Selanik’te Atatürk’ün evine saldırı olduğu” haberini yayınlar. Taksim meydanında toplanan halk, galeyana gelir. Beyoğlu, Galata, Harbiye ve Şişli’de Rumlara ait ne kadar mağaza ve dükkân varsa hepsinin vitrinleri parçalanır, mallar sokaklara dökülür, yağmalanır. Mezarlıklara saldırılır. Gözler öylesine dönmüştü ki, Fenerbahçe’nin ve Milli Takımın yıldızı Lefter Küçükandonyadis’in eşi ve iki küçük kızı ile oturduğu ev de basıldı. Çöp kamyonuyla gelen saldırganlar önce evi taşlamaya ve “vurun şu gavura” diye bağıyorlardı... Lefter, sonrasını şöyle anlatacaktı:

-On beş gün önce gol attığımda omuzlardaydım... O gün ise kayalar ve boya tenekeleriyle karşılaştım... En kötüsü harçlık verdiğim çocukların evime saldırmasıydı... Evde ne kapı ne pencere kalmıştı. Kızlarım küçüktü, onları öldürmeye kalktılar. İstanbul’dan emniyet müdürü evime geldi. Gece gördüğü manzara karşısında ‘Aman Allah’ım’ demişti!..”¹³⁹

1960 İhtilali’nden sonra askeri idare tarafından (Milli Birlik Komitesi), 5953 sayılı Kanunu değiştirilir. Yeni adı, “Fikir İşçileri Kanunu” olur. Daha sonraki bazı “düzenlemeler, gazete patronlarının büyük tepkisiyle karşılanmıştır. Gazetecilerle gazete sahipleri arasındaki ilişkinin dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek “9 Patron Olayı” olarak adlandırılan patron direnişine yol açmıştır.”¹⁴⁰Üç gün gazete çıkarmazlar. 10 Ocak 1961’de yayınladıkları ortak bildiri ile üç gün gazete çıkarmayacaklarını ilan etmişlerdir.¹⁴¹ Gazeteciler bu günü“Çalışan Gazeteciler Bayramı” şeklinde kabul etmişlerdir.

¹³⁷ Güz s.190.

¹³⁸ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.53.

¹³⁹ Ümit Zileli, “Bir Büyük Utanç:6-7 Eylül Olayları!..” **Sözcü Gazetesi**, 07.09.2018, https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/umit-zileli/bir-buyuk-utanc-6-7-eylul-olaylari-2612951/?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral, (02.04.2019); Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.53.

¹⁴⁰ Özge Ercebe Ercebe, **Türkiye’nin Medya Sistemi Tarihsel Gelişme ve Otoriterleşmeye Yönelten Yapısal Temel Özellikler**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler, Ankara 2016, s.139.

¹⁴¹ Ercebe, s.140.

“Her iktidar döneminde olduğu gibi Menderes Hükümetleri de basın denetim ve eleştirilerinden kurtulabilmek için farklı yol ve yöntemler denerler. Özellikle iktidarı destekleyen basın organlarına farklı biçimlerde yardımlar yapılır. Bu durum 1960 Askeri Darbesine kadar sürer.”¹⁴²

“1961 Anayasası’na basın özgürlüğünü güvence altına alacak önemli maddeler konulur. Anayasa’da basın hak ve özgürlükleri şöyle sıralanır:”¹⁴³

- “Basın hürdür, sansür edilemez.”¹⁴⁴
- “Yayın yasağı konamaz.”¹⁴⁴
- “Gazete ve dergi toplatılamaz.”¹⁴⁴
- “Gazete ve dergiler kapatılamaz.”¹⁴⁴
- “Gazete ve dergi çıkarmak için önceden izin alınmaz, mali teminat gerekmez.”¹⁴⁴
- “Haber, düşünce ve kanıların yayınlanması engellenemez.”¹⁴⁴
- “Basımevlerine ve basın araçlarına el konamaz”¹⁴⁴
- “Düzeltilme ve cevap hakkı kötüye kullanılamaz”¹⁴⁴

“1961 Anayasası’nda basın özgürlüğüyle ilgili 22. ve 27. maddeleri değiştirmek olur. 1961 Anayasası gazete ve dergilerin ancak yargıç kararıyla toplatılmasını öngörüyordu. Bu değişiklikten sonra toplatma yetkisi savcılara da verildi. Gazeteciler ve Türkiye Gazeteciler Sendikası bu karara tepki gösterir.”¹⁴⁵

1950 li yıllardan 1970 li yıllara kadar basın ile ilgili çeşitli okullar açılmıştır. 1971 tarihinde bir muhtırayla Adalet Partisi yönetimden uzaklaştırılmıştır. 1980 ve 1990’lara kadar sürecek olan iktidar ve muhalefet yanlısı basın oluşmaya başlar. Bu dönemde Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi’ni destekleyen basın organları olarak yayın politikalarını düzenleyen gazete ve dergiler daha sonraki dönemlerde de bu özelliklerini koruyacaklardır.

1980 yılına geldiğimizde 12 Eylül, ordu idareye el koymuştur. Nerdeyse her dönemde görülen basın organlarının genel yayın politikalarının siyasi renge uyma realitesini 1980 İhtilali ile de görmekteyiz.

¹⁴² Güz s.190.

¹⁴³ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.57.

¹⁴⁴ 1961 Anayasası, Resmi Gazete, 9 Temmuz 1961, Kanun No: 334, <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>, (13.04.2019)

¹⁴⁵ Megep, **Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, Ankara 2008, s.59.

Daha sonra 28 Şubat Post modern darbe 90'ların sonunda görüldü. 28 Şubat darbesinde basın geneli darbecilerin yanında olmuştur. Darbeciler, iletişim araçlarından gazete ve dergi yayıncılığında propagandalarında bir araç olarak kullanmıştır. Bu ahvalde ortaya çıkan çatışma medyanın ve bazı sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla sadece hükümet ile ordu arasında sınırlı kalmamıştır.¹⁴⁶

Darbelerde medyanın darbeciler tarafından kullanılan önemli bir aktör olduğunu görüyoruz. En sonda 15 Temmuz'da yaşanan ve başarılı olamayan darbe girişiminde basının etkisini kullanmaya çalışmalarına rağmen darbeciler bunda başarılı olamadılar. Hatta başarılı olamamalarında medyanın etkisini fark etmek gerekir. Millet'in topyekûn darbeye karşı durması darbenin kimler tarafından düzenlendiğini hemen öğrenilmesi ile olmuştur. Hemen öğrenme bizzat basın kuruluşları aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Darbelerde basının olumsuz kullanılmasına 28 Şubat Post modern darbesinde darbenin aktörlerince demokrasiye balans ayarı verildiği ifade edilen Sincan'da tankların yürütülmesiyle ilgili şu örneği verebiliriz.

“Sabah muhabirlerinin tankların geçişinden önceden haberi vardı bunun için bir gece önceden gidip Sincan”da sabahlamışlardı ve tank geçişini görüntülemişlerdi. Bu olayın fotoğrafları sadece Sabah gazetesinde bulunmaktaydı ve Sabah gazetesi bu fotoğrafları diğer yayın kuruluşlarına vermek istemiyorlardı. Bunun üzerine diğer medya kuruluşları bazı komutanlara baskı yaparak tankları görüntülemek için, Sincan'da aynı gün yeniden tankları yürütmüşlerdir.”¹⁴⁷

1.2.GAZETE VE DERGİLERDE MANTIK

1.2.1.Gazetecilikte Mantıksal Kurgu

Gazete/dergi okuyucusu radyo dinleyicisi ve televizyon izleyicisine göre daha bilinçli olduğu söylenebilir. Çünkü habere ulaşmak için bizzat gazete ya da dergiyi alıp (maliyetine katlanıp) okuma yönü vardır.

¹⁴⁶ Özer, s.3.

¹⁴⁷ Nuri Paşa Özer, “Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s.67.

Gazetecilik zamanın gelişmelerine göre şekillenmektedir. Bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi bir araç üzerinden haberi anında yapmak ve ulaştırmak gibi haberin hızlı bir şekilde okuyucuya ulaştırılması anlayışı vardır.

Gazete tanımlarında dikkat çeken ortak kavram haberdir. “ Haber, vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği, herhangi bir olay ya da kanaattir.”¹⁴⁸

İngilizcede gazete sözcüğü anlamında ‘newspaper’ ifadesi kullanılmaktadır. News= haber, paper= kâğıt sözcüklerinin birleşimiyle oluştuğu görülür. “News sözcük olarak “North: Kuzey, East: Doğu, West: Batı, South: Güney sözcüklerinin baş harflerinden oluşur. Bu açıdan bakıldığında news sözcüğü tüm yönlere ait anlamını da içermektedir. Yönlerin mekânı tanımlamada da kullanıldığı düşünülürse bütün yönlerin yan anlam olarak ‘dünyayı’ da kapsadığı söylenebilir.”¹⁴⁹

Türkçede kullanılan ‘haber’ kelimesinin kökeni Arapça’dır. “Haber, yeni niteliğine sahip, hali hazırda vuku bulan olaydır.”¹⁵⁰ “Sözlükte, 1- Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık.2- İletişim veya yayım organlarıyla verilen bilgi.”¹⁵¹ Terim anlamı ise, haber yeni gerçekleşmiş olay yada olayların veyahut da önceden bilinmeyen bilgilerin insanlara ulaştırılması/aktarılması olarak tanımlanır. Dünya üzerinde meydana gelen olay/olayların çoğunun gazetelerde yer almaması gerçeği de bulunmaktadır. “ Bazı olaylar vardır ki; haber mi, değil mi diye tartışılmaz. Evrensel değeri olan her olay kuşkusuz haberdir.”¹⁵² Bizim için haber diye nitelenen her bilginin sunumu ve alımında doğruluk, bunda da mantıksal yanlışlara düşülüp düşülmediği konusu gazetelerin amacı bağlamında güvenilirlik, doğruluk, ahlak gibi kavramlar açısından son derece önemli bir çalışmadır.

¹⁴⁸ Bülbül, s. 76.

¹⁴⁹ Emre Osman Olkun, “**Medya Haberlerinin Güven Algısı Üzerinde Etkili Olan Faktörler: Konya Örneği**”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017, s.22,23.

¹⁵⁰ Haber Nedir? Haziran 2006, Bağımsız Gazeteciliğin El Kitabı, http://www.usemb-ankara.org.tr/bagimsiz_gazetecilik/habernedir.htm (09.05.2019)

¹⁵¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c62fddc956070.53905510 (02.02.2019)

¹⁵² Bülbül, s. 76.

“Haber metni ise elde edilen bilgilerin gazete, dergi gibi yayın organları ya da televizyon, radyo gibi iletişim araçlarıyla topluma duyurulması amacıyla hazırlanan yazılı metinlere denir.”¹⁵³

Haberin biçimlendirilmesi aşaması yani haber olarak nitelendirilen olay ve olgu ile ilgili bilginin araştırılmasının neticesinde haberin sunumu olan yazma aşaması mantıksal açıdan dikkat edilmesi gereken bir alandır. Haberi yazma sürecinde haberin nasıl haberleştirileceği sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun cevabı olarak gazetecilikte 5N-1K diye kodlanan kural 5N; ne, nerede, ne zaman, nasıl/niçin ve 1K; kim soruları dikkat çekmektedir.

5N-1K kuralının açılımı şöyledir¹⁵⁴:

- Ne: Olay nedir, ne olmuştur?
- Nerede: Olay nerede olmuş, meydana gelmiş, yaşanmıştır?
- Ne zaman: Olay ne zaman olmuş, meydana gelmiştir?
- Neden: Olay neden meydana gelmiş, olmuştur?
- Nasıl: Olay nasıl olmuş, meydana gelmiştir?
- Kim Olayı yapan kim ya da kimlerdir?

“Haberin metin gövdesini 5N-1K kuralına göre oluşturduğumuzda haberin bütünlüğünden ve kurgusunun doğru yapıldığından emin olabiliriz”¹⁵⁵

5N-1K kuralına dikkat etmeden yapılan haberlerde mantık yanlışlarından noktalama ve vurgu yanlışının görülme olasılığı fazladır. Haberde “ kelimelerin cümlede özne mi, nesne mi olduğunu belirtmeme,”¹⁵⁶ yanlışla düşmeye sebep olma ihtimali yüksektir.

Ayrıca haberin insanlara nasıl ulaştırılması gerektiği zaman içinde haberin nasıl yazılması gerektiği sonucunu yani haber yazma tekniklerini ortaya çıkarmıştır.

Kitle iletişim aracının özellikleri, haber türü gibi etmenler haber yazma teknikleri çerçevesini belirler. Gazeteciliğin ilk yıllarından beri haber kuruluşunun özelliklerine, teknolojik gelişmelere, yaşamın ve olayların değişkenliğine ve gazetecilerin üslubuna göre haber yazma teknikleri ortaya çıkmış ve biçimlenmiştir.¹⁵⁵ İletişim uzmanları haber yazma tekniklerini;

¹⁵³ Hayati Koca (Ed.) **Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı (10. Sınıf)**, Özyurt Matbaacılık, Ankara, 2018, s.272.

¹⁵⁴ Bülbül, s. 201.

¹⁵⁵ Megep, “**Metin Yazma Teknikleri**”, Ankara, 2013, s.4.

¹⁵⁶ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s. 121.

• Ters Piramit Tekniği; Türkiye’de ve dünyada gazetecilerin %90’ı haberlerini ters piramit tekniğine uygun şekilde yazarlar.¹⁵⁷Haber yazımında en çok uygulanan ve en eski teknik olan ters piramit tekniğidir. Bu teknikte haberin hedef kitlesinin ilgisine dikkat edilerek en önemliden en az önemliye doğru bilgilerin sıralanması şeklindedir. Bu teknikteki haberin sunumunda giriş bölümünde önemli unsurlar özet olarak verilir. Detaylar, daha az önemli unsurlar haberin gövde kısmında verir. Ters piramit tekniğinde haber ‘giriş ve gövde’ olmak üzere iki kısımdan oluşur.¹⁵⁸

• Normal (düz) Piramit Tekniği; Haber yazımında ayrıntıdan başlayıp bilgilerin az önemliden daha çok önemliye doğru sıralanması şeklindedir. “Bu teknik, olay çok önemli değilse, güncelliğini yitirmiyorsa, okurun zamanı yeterliyse, haberin yayınlanacağı alan ve süreye ilişkin sınırlama yoksa kullanılır.”¹⁵⁹

• Dörtgen veya Kare (Kutu) Tekniği; Ters piramit tekniğinin uygulanamadığı durumlarda haber ile ilgili bilgilerin hepsi eşdeğer oranda bir öneme sahip ise, dörtgen veya kare tekniği uygulamak elzemdir. Bu teknikte dikkat çeken bir nokta, haberin tamamı okunduktan sonra haber anlaşılmasıdır.

• Ters Piramit Tekniği ile Dörtgen veya Kare (Kutu) Tekniğinin Birleştirilmesi; Haber yazımında ayrıntıların sona bırakılıp, önemli ve dikkat çeken bilgilerin başta verilmesi bu teknikteki yöntemdir. “Haberi oluşturan ana olay ve olaylardan başka, haberde adı geçen kişinin tanıtılması, haberi oluşturan konunun bağlı olduğu yan kavramların açıklanması, haberde adı geçen kişilerle ilgili ayrıntılı bilgilerin verilmesi bu teknikte olmaktadır.”¹⁶⁰ Toplumun iyi tanıdığı siyasetçi, sanatçı veya ünlü bir kişinin vefat haberi gibi haberler, köklü kurumlar ile ilgili yapılan haberler, tarihi eser niteliğindeki şeylerle ilgili haberler ve bunların restore edilmesiyle/yıkılmasıyla ilgili haberler bu tekniğe göre düzenlenir ve sunulur.

• Konuşma Biçiminde Haber Yazma Tekniği; Bu teknikte ise, “haberlin anlaşılır olması kaydıyla belli kurallara bağlı kalınmadan yazılması esastır.”¹⁶⁰

“19. yüzyılın gazetecilik alanında en önemli değişikliklerden biri de insanın ilgisini çekme ilkesinin benimsenmesidir.”¹⁶¹

¹⁵⁷ Ünsal Çığ, Endüstriyel Bir Anlatı Yapısı: “Ters Piramit” Haber Metinleri, **Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi** Cilt:7, Sayı:2, 2010, s.73.

¹⁵⁸ Megep, “**Haber Yazım Teknikleri**” s.4.

¹⁵⁹ Megep, “**Haber Yazım Teknikleri**” s.6.

¹⁶⁰ Megep, “**Haber Yazım Teknikleri**” s.11.

¹⁶¹ Bülbül, s. 27.

“Yeni iktisat ve yeni iletişim kültüründe ihtiyacımız olan şey, akla ve mantığa hitap etmektir. Giderek çılgnlaşan dünyada bazı tutarlı noktalara çok ciddi biçimde ihtiyaç vardır.”¹⁶²

Bir gazetenin haberi insanlara ulaştırmada önemli olan noktalardan biri de anilik ilkesidir. Bunun gerçekleşmesi de büyük oranda teknolojinin katkısıyla olmaktadır. Bu ilkeye göre acelecilik olması nedeniyle dikkat edilmediği takdirde yanlış düşmeye sebep olabilecek durumlar ortaya çıkabilir.

Gazetecilik pratik hayatta nasıl bir amaca hizmet etmektedir? Kamuya haberi aktarmak mı? Kamuyu yönlendirmek mi? Bu sorular bağlamında gazetecilik bazen haber aktarma görevinin önüne geçip kamuyu yönlendirme eğilimine girmektedir. Kamuyu yönlendirme eğilimi gazeteciler de olmalı mı? İdeolojik gazetecilik ne kadar kabul görülebilir, tartışmaları yapılmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde gazetecilikle ilgili bir genel bir kanı oluşmuştur ki; bunu Kovach ve Rosenstiel şöyle ifade etmektedir: “ABD’de gazetecilik basit bir totolojiye indirgenmiş, gazeteciler ne söylerse, gazeteciliğin o olduğuna inanılmıştır.”¹⁶³

Gazetecilik, toplumu bir nevi eğitimden geçirir ve inşa eder. Gazetecilik topluma hizmet eder. Özgür bir iletişimin olduğu toplumlarda insanlar, iktidarlarını belirleyip, siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatın en güzel olması yolunda etkin olurlar ve demokrasinin gerçekleşmesinde önemli paydaşlardır. Gazetecilik aynı zamanda bir topluluğun amaçlarını, kahramanları ve kötü adamlarını belirlememize yardımcı olur.¹⁶³

Haber medyası aynı zamanda bir denetçi görevi görür ve insanları kayıtsızlıktan çıkarıp, motive eder, unutulmuşların sesi olur. Haberler, bir birlik ve ortak amaç duygusu verdiği düşüncesiyle yöneticilerin toplumlarını bir arada tutabilmek için haberleri kullandıkları yöntemlerdendir.¹⁶⁴

Halkın eğilimlerini yönlendirmek amacı kapsamında ideolojik gazete ve gazetecilik dikkat çekerken kapitalizmin tüketim toplumu oluşturmada da aynı amaç ve yöntemi görmekteyiz.

Genel anlamda haberi ulaştırmak, iletmek gazetelerin ve gazetecilerin amacı olsa da ilk amacı gerçek haberi insanlara ulaştırmaktır. Bu gazetecilik mesleğinde

¹⁶²Kovach veRosenstiel, s.27

¹⁶³Kovach ve Rosenstiel, s.19

¹⁶⁴Kovach veRosenstiel, s.23

çeşitli birimlerce gerçekleştirilmektedir. Redaksiyon birimi, yazı işlerinde çalışan redaktörler gerçek haberi doğru bir şekilde vatandaşlara ulaştırmakla sorumlu olan, son denetim birimidir. “Olası yanlışlıklar, eksiklikler, ayrıntılar, sorulara verilmesi gerekli yanıtlar, daha doğrusu haber bütünüyle redaksiyon bölümünde adeta ameliyat masasına yatırılmaktadır.”¹⁶⁵ Haberdeki tespit edilen yanlışlıklar düzeltilerek vatandaşa sunulup yanlışlardan temizlenmiş haber servis edilmektedir. Masadaki ameliyat aleti gibi mantık da doğru düşüncenin aleti olarak haberi yanlışlık hastalığına karşı tedavi etme aletidir.

Habercilik mesleğiyle ilgili olarak, ‘Gazeteciliği Esasları’ isimli kitapta, gazetecilerin uyması ve kamuoyunun bilmesi gereken hususları ifade ederler. Bir Toplumda haberle ilgili prensipleri şu şekilde sıralamaktadırlar:¹⁶⁶

- *“Gazeteciliğin ilk yükümlülüğü gerçek haberdir.*
- *Sadakatle bağlı olacağı ilk merci halktır.*
- *Özünde gerçeği teyit etme disiplini yatar.*
- *Bu mesleği icra edenler, konu aldıkları kişilerden veya olaylardan bağımsız kalmayı başarmalıdır.*
- *Gazetecilik, bağımsız ve yaptırımı olan bir gözlemci görevi görmelidir.*
- *Kamuoyuna açık bir eleştiri ve uzlaşma platformu sağlamalıdır.*
- *Önemli olanı ilginç ve alakalı kılmak için çabalamalıdır.*
- *Haberleri kapsamlı ve dengeli oranda tutmalıdır.*
- *Mesleği icra edenlerin kendi insiyatiflerini kullanmalarına imkân tanınmalıdır.”*

Basın sektörünün çalışanları bu prensiplere bağlı kalması problemli de görünmektedir. Eğer kolay olsaydı gazetecilik mesleğini yapanlar mantık yanlışlarına düşmüş de olmayacaktı. Dolayısıyla gazete haberlerinde bu değerlere uymak ve mantık yanlışlarına düşmekten kaçınmakla beraber bir bütün oluşturmaktadır.

Gazete haberlerinin mantığında “... geçmiş zaman anlatımıyla kesin ifadeler kullanılmaktadır. Haberde, olayla ilgili açıklamalar, geçmişe yönelik ayrıntılar da verilmektedir. Haberin uzun ya da kısalığı, ayrılan yere, zamana, yayın politikasına, önemine ve güncelliğine bağlıdır.”¹⁶⁷

Haberin çerçevesinin nasıl olması/olacağı noktasında belirleyici etkenler yanlışla düşülme olasılığının görülmeye başladığı alandır. Geçmiş olay anlatımı bir

¹⁶⁵ Bülbül, s. 97.

¹⁶⁶ Kovach ve Rosenstiel, s.15

¹⁶⁷ Bülbül, s. 215.

olayın olduğu gibi tasvirinin yapılmasına yönelik bir amaç taşıyor olsa da burada da her gazetenin/gazetecinin bakış açısı haberin sunumunu belirler. Haberin nasıl anlaşılması isteniyorsa sayfa tasarımı, haberin sunumu bir araç olarak kullanılmaktadır. Mesela siyaseten desteklemediği bir figürün kötü bir fotoğrafının görsel olarak konulması tasarım yanlışlığına sebep olmaktadır.

Siyaset rengini betimlemek için ifade edilen hakikat ve sonrası siyasetin niteliğiyle beraber doğru olmayan veya eksik olan, öncesi ve sonrası anlam ilişkisinden yoksun yapılan haberler gazeteciliğin görüntüsünü olumsuz etkilemektedir. Siyasi söylemin medyada sunulması haberlerin içinde yer alan bilgilerin doğruluğu hakkında tedbirli davranmayı gerektirmektedir.¹⁶⁸

Gerçek olan şu ki, neredeyse tüm gazete ve dergilerde bir haberin başlığı ile beraber genellikle o haberdeki bilgiyi tamamlayıcı nitelikte görsel tasarımı mevcuttur.

Dergilerde güncellik söz konusu zorunlu bir durum olmadığı için söz konusu olmaz. Dolayısıyla dergilerde kesin ifadeler yerine özel anlatım biçimleri tercih edilir. Dergi haberciliğinde daha çok ayrıntıya girilebilmekte, her derginin kendisine özgü, hedef kitlesi bulunduğu için, anlatım üslubunda farklılıklar göstermektedir. Gazete için ilgi odağı manşet, dergi için ise kapak haberidir.¹⁶⁹

Gazete ile dergi arasında çeşitli farklar bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmına değinecek olursak;

- Yayın aralığı: Gazete genellikle günlük iken, dergi uzun bir zaman dilimini gerekli kılmaktadır.
- Dergiler gazetelere göre ciltli olur ve kapağı bulunurken gazetelerde cilt ve kapak yoktur. “Dergi ilk ele alındığında en ilgi çeken yanı kapağıdır. Bu nedenle dergide kapak tasarımı son derece özen gösterilmesi gereken bir konudur.”¹⁷⁰
- “Gazeteler haberi genelde olduğu gibi vermelerine karşın, dergide arka bahçedeki veriler de işlenmekte ve daha çok ayrıntıya yer vermektedir.”¹⁷¹

¹⁶⁸ Nihal Kocabay Şener, s. 357

¹⁶⁹ Bülbül, s. 25.

¹⁷⁰ Gönenç, s. 25.

¹⁷¹ Bülbül, s. 45.

- Gazetede güncellik oldukça önemli iken dergide zaman sorunu yoktur.
- Gazete ile dergi arasındaki önemli farklardan biride kâğıt kalitesi ve boyut farkıdır.
- “Günlük gazetelerde yalın, kısa ve rutin bir dil gözlemlenmektedir. Oysa dergi metinleri akıcı ve sürükleyici bir dille yazılmaktadır.”¹⁷²
- “Gazeteler günlük haber taşıyan yayımlar olduğundan muhabir günlük gelişmelere refleks gösterir. Daha dar zamanda, anlık gelişmeleri değerlendirme ve haber yapma durumundadır. Dergide ise, haber yapmak için daha uzun bir süre söz konusudur.”¹⁷³

Manşetler kısa olmakla birlikte ilgi uyandıracak bir şekilde olmaları gerekir. Haberin özünü ilk bakışta veren manşet çerçevesinde sayfanın düzenlemesi yapılır. Bir haber üretirken ön yargılarla olaya/kişiye bakmak ve bir toplumun ön yargılarını, kalıplaşmış düşünce biçimlerini haber içeriğinde etkili olmasına dikkat etmemek mantık yanlışlarına düşme nedenlerindedir.

Gazete ve dergilerde (röportaj, haber, köşe yazısı) görülen mantık yanlışlarından en önemlisi konu dışılık yanlısıdır diyebiliriz. İdeolojik saplantılardan dolayı röportajlarda sorulan sorulara cevap verirken bu yanlışa düşüldüğünü müşahede etmekteyiz.

Gazete ve dergi haberleri basının akredite kaynaklarınca üretilmiş olsun, isterse halkın duygu ve düşüncelerini ifade ediyor şeklinde verilsin, ispatı güç cevabı ulaşılamaz bir durumdur. Örneğin, yapılan bir haberde herhangi bir olayın “dış mihraklar” tarafından halkın “provokasyon halinde olması” çok açıklanamamakta, dolayısıyla bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Bu duruma başka bir örnek verecek olursak, “üst düzey askeri yetkililer” açıklaması/ifadesinde de aynı durum söz konusudur. Askeri yetkililerin kim olduğu, hangi birim olduğu ifade edilmeyerek bir belirsizlik ve otorite yanlısı yapılmaktadır.

¹⁷² Gönenç, s. 25.

¹⁷³ Megep, **DergiHaberciliği**, Ankara 2013, s.17.

1.2.2. Gazete ve Dergilerde Yanlış Düşme Nedenleri

Kitle iletişim araçlarından gazete ve dergilerde yanlış düşmenin birçok değişik nedeni vardır. Araştırmanın amacını ifade ettiğimiz bölümde ‘Enformasyonun ne kadar doğru gerçekleştiği’ sorgulamasında genel anlamda ‘ileti, alıcıya ne kadar doğru ulaşmaktadır?’ sorusuna verilen cevaplar yanlış düşme nedenlerini de ortaya koymaktadır. Mantık kaynaklarında mantık yanlışları farklı şekillerde ele alınmıştır.¹⁷⁴ Çeşitli şekillerde kategorize etmenin mümkün olduğu yanlış düşme nedenlerini gazete ve dergiler bağlamında bilinçli ve bilinçsiz diye kategoriye ayrılabilir. Başka bir ifadeyle de kasıtlı veya kasıtsız şekilde mantık yanlışlarına düşme şeklinde de ayrılabilceğini düşünüyoruz.

Gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışlarına düşme nedenlerini şu şekilde bir tasnife göre de yapılabilir.

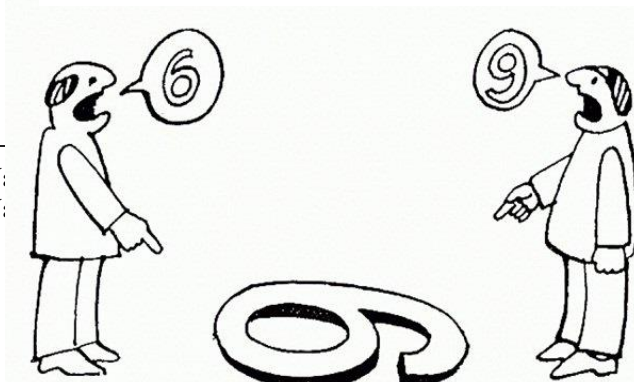
- İletinin yapısından kaynaklanan yanlış düşme nedenleri,
- Alıcıdan kaynaklanan yanlış düşme nedenleri
- Kanaldan kaynaklı yanlış düşme nedenleri.

Çalışmamızda daha çok dikkati çeken yanlış düşme nedenleri kanaldan kaynaklılar üzerinde durmaktayız. Biraz açacak olursak, gazete ve dergi Enformasyonda kanal görevi görüyorsa bu bizim üzerinde durup örneklendirmeye çalıştığımız alandır. Fakat iletinin yapısından da ortaya çıkan yanlışlar konumuzun kapsamına girmektedir.

İbrahim Emiroğlu, “Mantık Yanlışları” kitabında mantık yanlışlarına düşme nedenlerini subjektif ve harici nedenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir.¹⁷⁵ Bu sınıflandırma çalışmamızda gazete ve dergileri incelerken bizi aydınlatan, yol gösteren oldukça önemli bir sınıflamadır.

Gazete ve dergilerde görülen subjektif ve harici nedenlerden kaynaklı yanlışların sebeplerinden bazıları aşağıdadır.

Şekil 5. Mantık Yanlışları ile ilgili bir görsel

¹⁷⁴ Emiroğlu, M. Y:

¹⁷⁵ Emiroğlu, M. Y:

- **Subjektif Nedenler:**¹⁷⁶

- **Bilgi eksikliği,**

Haberi atlamamak ve hızlı vermek düşüncesiyle yeterince doğruluk kontrolü yapmadan haber yapmak, bu yanlış düşme sebeplerindedir.

- **Karışık muhakeme,**

Müphem bir algı oluşturacak şekilde gazete ve dergilerde yapılan haberler, ilintisel olanı özsel olan yerine alma, tartışılan konuyu bilmeme vb. çeşitli mantık yanlışlarına düşmeye sebep olmaktadır.

- **Önyargı ve Tarafgirlik**¹⁷⁷

Einstein, “ön yargılardan kurtulmak atomu parçalamaktan zordur.” diyor. Önyargı, öteki şahıs ve guruplara karşı hoşgörüsüz, haksız ve ayrımcı tutumlardır. Muhabirler, kendi ön yargılarını, ‘ileri sürdü’, ‘iddia etti’, ‘vurguladı’, ‘reddedildi’, ‘buna karşın itiraf etti’ ve ‘olağanüstü’ vb. sözcükler ardına kurnazca saklayarak ortaya koydukları anlatımlar doğru değildir.”¹⁷⁸ Bu tutumlar ile yapılan haberlerde yanlış düşülmektedir.

- **Muhayyile, müdrike-irade,**

Gazete ve dergicilikte “yanlış sevk eden en önemi nedenlerden birisi realitelere uymak hassasından mahrumluktur. Çoğumuz, olanı olduğu gibi değil, olmasını istediğimiz gibi görürüz... Hayallerimiz hakikati olduğu gibi görmemize mani olur.”¹⁷⁹ “Gerçeği olduğu gibi yansıtmak gazeteciliğin ilk yükümlülüğüdür.”¹⁸⁰ Gazeteci de okuyucu da yanlış düşmemek için sağlam bir muhakemeye sahip olmalıdır. Bunda da iradenin rolü inkâr edilemez.¹⁸¹

- **Yanıltma isteği,**

Özellikle gazete ve dergilerin gücünü elinde bulunduranlar yanıltma isteği doğrultusunda insanlara dayatmak istedikleri fikirleri genellikle manipülasyon yolu ile gerçekleştirmektedirler.

¹⁷⁶ Yanlış düşmenin subjektif nedenleri konusunda fazla bilgi için bkz. **YDDK Mevlânâ**, ss.35,42, vd.; **M. Yanlışları**, ss. 24-30, vd.

¹⁷⁷ “6 mı 9 mu?”, **Medya Günlüğü**, 27.03.2017, <http://medyagunlugu.com/haber/6-mi-9-mu-42082> (03.02.2019)

¹⁷⁸ Müjgan Bal, “İmaj ve Önyargı Faktörünün Gazete Haberlerine Etkisi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Kahramanmaraş, 2011, Cilt:1, Sayı:2, s.206.

¹⁷⁹ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanlışları** s.28. vd.

¹⁸⁰ Kovach ve Rosenstiel, s.15

¹⁸¹ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanlışları** s.28; **YDDK Mevlânâ**, s. 39 vd.

Gazete ve dergiler, özgürlükçü, tarafsız vb. imajlarla güven oluşturlar. İnsanlar, manipülasyon ile haberi çabuk benimser.

➤ İhtiraslar,

Gazetecilikte; takıntılar, çekememezlikler, öfke, taassup, kendi siyasi görüşüne aşırı güven duyma vb. duygular içinde olmak bu yanışa gazete ve dergilerde düşmeye sebep olur.

➤ Egoyu koruma gayreti,

Kişinin egosuna dokunacak bir hamle olursa ihtirasta olduğu gibi öfke, hırs vb. nedenlerle gazeteciler yanışa düşme durumunda kalmaktadırlar. Egosunun derdine düşen gazeteci olay ve kişileri olduğu gibi göremeyeceği için yanışa düşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

➤ Yanılma, dikkatsizlik, acelecilik ve tecrübesizlik,

Kasıtsız bir şekilde yapılan ve yanılma nedeniyle, dikkatsizlikten veya acelecilikten (haberi hızlı vermek kaygısından da olan) veya tecrübesizlikten kaynaklı durumlar nedeniyle çeşitli yanışlara düşülmektedir.

➤ Duyuların yanıltması ve vehim,

Gazete ve dergi çalışanları haberleri ve içerikleri oluştururken duyular vasıtasıyla elde ettikleri bilgileri topluma ulaştırmaktadır. Bilgileri toplarken duyuların yanıltması yanışa düşme nedenlerindedir. Gerçekte herhangi bir karşılığı olmayan düşünce şekli olan vehim, çoğu kez akla karşı çıkar ve onu saptırır.¹⁸² Dolayısıyla gazete ve dergilerde vehmin etkisiyle pek çok kez yanışa düşme durumu ortaya çıkmaktadır.

➤ Diğer subjektif nedenler:¹⁸³

➤ Kafaya takmalar,

➤ Zihin alışkanlıkları,

➤ Tutumlar,

Gazetecinin gazeteciliğin esaslarının aksine edinmiş olduğu alışkanlıklar yani tutumları yanışa düşme nedenlerindedir.

➤ Basmakalıp sözler,

¹⁸² Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanışları** s.27.

¹⁸³ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanışları** s.29.

Özellikle gazetelerde manşet ve dergilerde kapak basmakalıp sözlerden olursa yanlışla düşme riski olur. Özellikle gazete ve dergilerde basmakalıp ifadeler ve yargılar genelleme yanlışlarına sebep olmaktadır.

➔ Hafıza,

Gazete ve dergi için iyi bir haber arşivi olması gerekir. İnsan olarak bizlerin hafızası geçmiş şeyleri olduğu gibi muhafaza etmekte zorlanır bu sebeple kayıtlar, belgeler ve kaynak önemlidir. Gazetecinin hafızası yanılabilir ve yanlışla düşmesine sebep olabilir. Olanı geçmişe dönük olduğu gibi hatırlayamamak, olduğundan farklı şekilde ifade etmeye neden olacağı için yanlışla düşmek de aynı şekilde kaçınılmaz olmaktadır.

➔ Yer değiştirme,

Gazete ve dergilerde gazetecilerin bir biriyle tartıştıkları durumlarda hırsla kapılıp daha az önemli olan bir haberi büyütürken, önemliymiş gibi yayınlaması nedeniyle yanlışla düşme durumu ortaya çıkar.

➔ Özdeşleşme,

➔ İleti,

Dile ilişkin yanlışlarda görülen haberi yaparken sunumu başarılı bir şekilde, herkesin anlayacağı bir biçimde organize edememekten dolayı yanlışla düşmeye sebep olan ileti ile lafız yanlışlarına daha çok düşülmektedir.

➔ Gerçeğe göz yumma,¹⁸⁴

Gerçek ayan beyan ortada iken, gerçeğe mugayyir bir şekilde gazete ve dergilerde haber, köşe yazısı, röportaj vb. durumlarda yanlışla düşmek sık bir şekilde olmaktadır. Gerçeğe göz yumma, gazeteciliğin esaslarına tamamen zıt bir durumdur. Kişiler gerçekleri görmek istemez veya gerçekleri görmezden gelir.

➔ Yanlış yorumlama,¹⁸⁵

Gazete ve dergilerde görülen yanlışla düşme nedeni, olayı gerçek anlamından kopararak uygun düşmeyecek bir şekilde mecazi anlamda kullanmaktır. Bağlamından koparılan bir haberi insanlara ulaştıran gazetecilerin bu tavrı yanlışlara düşme nedenlerindedir.

¹⁸⁴ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **YDDK Mevlana**, s.41.

¹⁸⁵ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **YDDK Mevlana**, s.39.

- Harici Nedenler:¹⁸⁶

- Yaşanılan toplum ve kültürün etkisi,
- Yanlış terbiye,
- Taasup,
- Eşya ve olayları yakından incelememe,

Eksik tetkikle yakından ilgili bu tutum olan eşya ve olayları yakından incelememe, obje ve olayların dıştan gelişigüzel değerlendirmekten olur. Eşya ve olaylara dış görünüş ve kaba hatlarıyla bakan gazetecinin gerçeği görememesi ve yanlış düşmesi de kaçınılmaz olacaktır.¹⁸⁷

- Görünüşle gerçeği ayıramama,

Acı su ile tatlı suyun berrak olması nedeniyle görünüş ile gerçeği ayıramama gazete ve dergilerde görünenin gerçekmiş gibi verilmesi nedeniyle bu yanlış düşülmektedir.¹⁸⁸

- Gerçek nedene inememe,

Gerçek nedene inemeyen insan yanlış hükme varacağı için yanlış tavır ve davranışa düşer.¹⁸⁹ Toplumda kullanılan ‘sazan gibi atlamak’ deyimini gerçek nedene inemeden dolayı düşen kişiler için kullanılmaktadır.

- Eksik tetkik
- V.b. nedenler...

Yaşanılan toplum ve kültürün etkisiyle kişide birçok yargı oluşur. Kültürel altyapı bireyin düşüncelerini önemli ölçüde etkiler. Toplum ve kültürle beraber terbiye de yanlış bir şekilde gerçekleşirse gazete ve dergilerde yanlış düşme nedenleri ortaya çıkar. Bunlara ek olarak, taasup içinde olmak, eşya ve olayları yakından incelememe, üstünkörü bir yaklaşım yanlış düşme nedenleri arasında sayılabilir. Bir olayı eksik tetkik, gerçek nedene inememe yanlış neden ve çeşitli konudışılık yanlışlarına neden olmaktadır.

Gazete ve dergi çalışanlarının tutumları doğrultusunda, kadrajlanan hayattan toplumun sadece görülmesi istenenleri görebileceği ve olduğundan farklı

¹⁸⁶ Yanlış düşmenin harici nedenleri konusunda fazla bilgi için bkz. **YDDK Mevlânâ**, ss.21,26,27,28,29, vd.;**M. Yanlışları**, ss. 31,-33, vd.

¹⁸⁷ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **YDDK Mevlana**, s.28.

¹⁸⁸ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **YDDK Mevlana**, s.21.

¹⁸⁹ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **YDDK Mevlana**, s.29.

biçimlendirilen görüntüler kullanılmaktadır. Haber çerçeveleme etkisiyle¹⁹⁰ görünüşle gerçeği ayıramama nedeniyle görsellerde de eksik tetkikten kaynaklanan yanlışlar görülebilir. Manipüle edilmiş haberlerde insanları belirli bir algı biçimine düşürme düşüncesiyle yapılan haberlerde mantık yanlışları sık görülür. Malcom X'in dediği gibi, "Eğer dikkat etmezseniz, medya size zalimleri mazlum, mazlumları da zalim gösteririr."¹⁹¹

Fotoğrafta kim kime bıçak ile saldırmakta haber çerçeveleme etkisiyle görünüşle gerçeği ayıramama, gerçek nedene inememek yanlışlara düşme nedenlerindedir.

Şekil 6. Haber çerçeveleme etkisi

¹⁹⁰ Genç Düşünce Topluluğu, <https://poppysta.com/user/ggencdusunce/6728553727>, (03.02.2019)

¹⁹¹ "Ölümünün 53. Yılında Malcolm X'in Hafızalara Kazınan 15 Sözü", NTV, 21.02.2018, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/olumunun-53-yilinda-malcolm-xin-hafizalara-kazinan-15-sozu,jco7Zs-qpUOgT-Tc6v9BSg/ILE1HBDtj023cqTps4JTRw>, (21.02.2018)

İKİNCİ BÖLÜM

GAZETE VE DERGİLERDEKİ MANTIK YANLIŞLARI

1.1. GAZETE VE DERGİLERDE GÖRÜLEN MANTIK YANLIŞLARI

1.1.1. Yanlış Kavramına Genel Bir Bakış

Bilindiği gibi Mantık kavramı, Yunancada akıl, düşünme, söz vb. anlamlara gelir. Logos kavramı akla, akıl yürütmeye ve söze ilişkin anlamındadır. Yunanca logos ve Arapça nutk kelimelerinin, dolayısıyla logikos ve mantık kavramlarının benzer şekilde taşıdığı asıl anlamların, ‘ düşünme ve konuşma’ olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹²

“Mantık; düşünme yasalarının bir bilimidir. Mantık; düzgün ve doğru düşünme kurallarının ve biçimlerinin bilgisidir. Mantık; dil ile ifade edilen düşüncelerin formel yasa ve şartlarının bilgisidir.”¹⁹³

“Mantığı, doğru düşünmeyi doğru olmayandan ayırmak için kullanılan prensiplerin ve metotların bilimi şeklinde tanımlamak” ve onun ana probleminin, doğru-geçerli olan ve olmayan akıl yürütme şekillerini birbirinden ayırmak olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.”¹⁹⁴

“Mantığın amacı, bir yandan doğruyu yanlıştan ve yalandan ayırt etmek ve zihni hatadan korumak; öbür yandan da yanlıştan ayırt edilmiş doğrudan hareketle akıl yürüterek yeni doğrular (t)üretmek, bilinenlerden bilinmeyene ulaşmak, böylece doğru bildiklerimizin alanını genişletmektir.”¹⁹⁵

Yanlış terimi, bir kurala, bir ilkeye ve gerçeğe uymama ve aykırı olma demektir.¹⁹⁶ Mantıksal bir yanlışlık, muhakemedeki bir kusurdur. Mantıksal hatalar, hileler veya düşüncedeki yanılsamaları genellikle politikacılar ve medya tarafından insanları kandırmak için çok gizlice kullanılırlar.

¹⁹² Cafer Sadık Yaren, **İnformel Mantık**, 4. Baskı, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2019, s.11.

¹⁹³ Necip Taylan, **Mantık Tarihçesi Problemleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.10.

¹⁹⁴ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.12.

¹⁹⁵ Yaren, s.12.

¹⁹⁶Fazla bilgi için bkz., Emiroğlu, **KMG**, s. 253

“Mantık yanlış (ing. fallacy) yaygın bir şekilde rastlanan ve iyi bir akıl yürütme gibi gözükmesine rağmen aslında zayıf ve hatalı akıl yürütme biçimleridir.”¹⁹⁷ Gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışlarında kullandığımız yanlış ifadesini biz çalışmamızda yanlış, yanıltmaca, safsata yanında hata, hile gibi terimleri de kullanacağız.

Kusurlu akıl yürütme, insanın muhakeme yeteneğini yanlış kullanmasıyla, yanlış çıkarımlar yapmasıyla sahte, yanlış argüman ve yargı oluşturur. Yanlış, ilk bakışta ikna edici görünebilir fakat dikkat edildiğinde ve doğru irdelediğinde sahteliği gözükken mantık çıkarımlarıdır. Mantık yanlışları özüksendiği takdirde düşünce kurgusu doğru bir çerçeve ile izah edilir ve kişi iddiasının tutarlı olmasına ve geçerli olmasına güç katar. Gazete ve dergilerde yanlışla düşmemek için itina göstermeli, düşünceler arasında çelişme bulunmamasına dikkat etmelidir.”¹⁹⁸ Çünkü gazete ve derginin muhatabı olan insanlar edindiği bilgilere göre tutum ve davranışını belirleyecektir.

“Doğru ve düzgün düşünme, mantıklı düşünme denilen düşünme biçimini konu edinen ve felsefenin bir alt disiplini olarak benimsenen mantığa İslam dünyasında *ilm-i mizan* ve *ilm-i alet* adları da verilmiştir ki, bu mantığın terimleri ve hükümleri ölçü ve tartıya vurmak için bir alet sayıldığını gösterir.”¹⁹⁹ Mantığın “fikre nispeti, ‘nahiv’in söze, aruzun şiire nispeti gibidir. Şu kadar ki, sağduyusu ve sağ duygusu olan insanlar çok zaman nahive ve aruzu öğrenmekten kendilerini doymuş görmüşlerdir. Hâlbuki hiçbir insan fikrini iyi kullanmak işinde önce bu aleti (yani mantığı) hazırlamaktan doymuş olduğu söylenemez.”²⁰⁰

Mantık Yanlışları adlı kitapta İbrahim Emiroğlu hocamız; mantık yanlışlarını biçim, içerik ve diğer yanlışlar şeklinde tasnife tabi tutmuştur. Biz çalışmamızda gazete ve dergilerde görülen *biçim* yanlışlarından ziyade *içerik* ve *diğer yanlışlara* örnekler verdik. Gazete ve dergilerin incelenmesi sonucunda tespit ettiğimiz yanlışlar genelde içerik yanlışları ve diğer yanlış çeşitleri ile ilgilidir. İçerik yanlışları; lafız ve mana olmak üzere iki kısma ayrılmakta iken diğer yanlış çeşitleri; konudışılık, uydurma delil yanlış, gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlış ve zan yanlış

¹⁹⁷ Yaren, s.134.

¹⁹⁸ Fazla bilgi için bkz., Emiroğlu, **KMG**, s. 17.

¹⁹⁹ Taylan, s.9.

²⁰⁰ Hilmi Ziya Ülgen, **İslam Düşüncesi**, Doğu Batı Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2015, s.463.

şeklindedir.²⁰¹ Araştırmamızda lafız yanlışları içerisinde eşsesli lafız, belirsizlik, ifade yanlışlarının sık yapıldığı tespit edilmiştir. Bu yanlışlıkların içerisinde de belirsizlik yanlış en çok karşılaştığımız bir yanlış olması nedeniyle dikkat çekmektedir. Mana yanlışları içerisinde neden olmayanı neden olarak alma, ispat edilecek olanı delil yerine alma gibi yanlışlarla da bir hayli karşılaşmış, diğer yanlış çeşitlerinden kaba kuvvete başvurma, konuyu taşarak geniş kapsamlı alma, mizahın kötüye kullanılması gibi yanlışlar gazete ve dergilerde sık yapılan yanlışlardır. Subjektif konudusılık yanlışlarından tehlike yanlış, Gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlışlarından gelişigüzel genellemede bulunma yanlışları gazete ve dergilerde sık düşülen yanlış çeşitleridir.

1.1.2. Gazete ve Dergilerde Görülen İçerik Yanlışlarıyla İlgili Örnekler

1.1.2.1. Gazete ve Dergilerde Görülen Lafız Yanlışları

1.1.2.1.1. Eşsesli Lafız Yanlış

“İki veya daha fazla anlama gelebilen eşsesli kelimelerin aynı kanıtlama süreci içinde farklı anlamlarda kullanılmasıyla yapılan bir kelime oyunu yanlıştır.”²⁰² (ar. el-muğalatatu ismi’l-iştirâk, ing. fallacy of equivocation). Bir konuda aynı kelime veya ifade farklı iki anlam içeriğinde kullanılırsa ortaya aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi eşsesli lafız yanlış meydana gelir.

Sabah Gazetesi yazarlarından İlker Sarıer köşesindeki “Demirel ve neşter”²⁰³ başlığının alt başlıklarından “radikal” alt başlığında “Yaşlanmanın nedeni vücuttaki serbest radikallermiş... İnsanoğlu ne çekiyorsa radikalden çekiyor.” Yazar, radikal kelimesini ikinci kullanımda birinci kullandığı anlamdan farklı bir anlamda kullanarak çıkarım yaptığı için eşsesli lafız yanlışına düşmüştür.

Başka bir eşsesli lafız yanlışı da, Hürriyet Gazetesinde yazarlarından Gülse Birsal köşesindeki yazıda dikkat çekmektedir.

²⁰¹ Emiroğlu, **KMG**, ss. 265, 266.

²⁰² Yaren, s.148.

²⁰³ İlker Sarıer, “Demirel ve neşter”, **Sabah Gazetesi**, 10.06.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/06/10/y57.html>, (22.06.2013).

“New York’tayım, size çok yazmasın onun yerine ben yazayım.”²⁰⁴ yazımın başlığında kullandığı cümlede eşsesli lafız yanlışı yapıldığını görmekteyiz. Yazmak fiili birinci anlamında faturayı kabartmak, ikinci anlamında ise gazetede köşe yazısı yazmak anlamında kullanılmıştır.

Türkiye Gazetesi’nin haberinde şöyle bir eşsesli lafız yanlışı vardır. “Başbakandan Bahçeli’ye tepki; Hayırcıları da tarih yazacak”²⁰⁵

Manşet haberde hayır yani iyilik yapanları mı? Yoksa hayır yani kabul etmeyip ret diyenleri mi tarih yazacak? Eşsesli Lafız yanlışı yapıldığı bu manşet haberde “Başbakandan Bahçeli’ye tepki; Bakanlık teklifinde hayır diyenleri de tarih yazacak” şeklinde düzeltilirse eşsesli lafız yanlışına düşmekten korunmuş oluruz.

Evrensel Gazetesi’nin birinci sayfadan verilen haberindeki, “Önce depo bastılar şimdi ele el açtılar”²⁰⁶ başlığında eşsesli lafız yanlışı yapılmıştır. El kelimesinin gerçek anlam, mecazî anlam ve yan olmak üzere üç farklı anlamı bulunmaktadır. Gerçek anlam, kolumuzun, bileğimizden parmaklarımızın uç kısımlarına kadar olan, tutmak, iş yapmak gibi görevleri olan bir organdır. Mecaz anlamı; Yabancı manasına gelmektedir. Yan anlam; herhangi bir işe, olaya veya duruma karışmak manasına gelir. Haberde ‘Ele el açtılar’ ifadesinde hangi anlamda kullanıldığı belli değildir. Bu nedenle haberde eşsesli lafız yanlışına düşülmüştür.

“Dilde birçok sözcüğün birden fazla anlamı vardır. Sözcükler, onların farkı anlamları ve kullandıkları bağlamlar dikkate alınmayarak kullandıkları zaman, bu yanlış yapılmış olur.”²⁰⁷ Bu hataya düşmemenin yolu farklı anlamları kesin bir şekilde ayrı ayrı tuttuğumuz takdirde problem çıkmaz. Gazete ve dergilerde yazıların eşsesli sözcüklerin farklılığına ve bunların yanlış anlamlara sebep olacağına dikkat edilmesi ile bu yanlışa düşmekten korunmuş oluruz. Yapılacak şey, delilde kullanılan terimlerin aynı anlamlarıyla tekrarlanmasına dikkat etmek elden geldiğince, yerine göre kelimelerin tam bir tanımını yaptığımız takdirde bu yanlışa düşmemiş oluruz.²⁰⁸

²⁰⁴ Gülse Birsnel, “New York’tayım, size çok yazmasın onun yerine ben yazayım.”, **Hürriyet Gazetesi**, 21.06.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/new-york-tayim-size-cok-yazmasin-onun-yerine-ben-yazayim-23774904>, (22.06.2013).

²⁰⁵ **Türkiye Gazetesi**, 28.08.2015

²⁰⁶ **Evrensel Gazetesi**, 16.01.2019,

²⁰⁷ İbrahim Emiroğlu, “Eşsesli Lafız Yanlışı”, **Felsefe Ansiklopedisi**, (Ed. Ahmet Cevizci), Ebabil Yayınları, Ankara, 2007, s.766.

²⁰⁸ Emiroğlu, **KMG**, s. 101.

1.1.2.1.2. Belirsizlik Yanlışı

Gayrı muayyen, nasıllığı hakkında doğru bilgi edinilemeyen, müphem, bilinmeyen, meçhul gibi anlamları olan belirsizlik, iki veya daha fazla anlama geldiği anlaşılabilir lafza veya ifadeye belirsiz lafız veya belirsiz ifade, bunlarla kurulan delile de belirsizlik yanlışı denir. Belirsizlik lafızda ve cümlede olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar.²⁰⁹

Ne anlatmak istediği açıkça belli olmayan kelime ve cümlelerin kullanımı günlük hayatta sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu anlam kargaşası da insanları belirsizliğe götürür. Bireyler bilgilenme ve iletişim kurma vasıtalarını kullanarak diğer insanlarla anlaşılır. Bu araçlardan biri de yazılı basını oluşturan gazete, dergi vb. araçlardır. Bu vasıtadaki belirsiz ifadeler yanlış anlamalara sebep olabilir.”²¹⁰ Hatta çalışmamızda dikkat çeken bir durum gazete ve dergilerde de ne anlatılmak istendiği açıkça belli olmayan kelime ve cümleler nedeniyle belirsizlik yanlışına diğer yanlışlara göre oldukça fazla düşüldüğüne şahit olduk. Bu şahit olduğumuz belirsizlik yanlışlarından bazı örnekleri burada sunmak istiyoruz:

Cumhuriyet Gazetesi manşet haber başlığı “Sandık ‘çatlak’”²¹¹ şeklindedir. 24 Haziran seçimlerindeki sandıkları inceleyen Bilgisayar Mühendisleri Odası’ndan güvenlik açığı uyarısının geldiği ifade edilen haberde 31 Mart tarihinde yapılacak olan mahalli seçimler öncesi mühendisler oy kullanılan 180 bin sandıktan 2 bininin üzerinde ayrıntılı inceleme yaptığı anlatılmaktadır. Haberde buraya kadar sandıklardaki çatlakların hangi anlamda olduğu belirsizdir. Haberin detaylarında tutarsızlıklardan ve ikiz tutanaklardan bahsedilinceye kadar ve sandıktaki oyun YSK sonuçlarına yansımadağından bahsedilene kadar haberdeki belirsizlik etkinliğini korumaktadır. Burada manşet haber başlığının üzerinde yazılanaçıklamayı da okumadan bu belirsizlik gitmemektedir.

Sabah Gazetesi Köşe yazarlarından Zülfü Livaneli köşesinde “Yıldızın parladığı an”²¹² başlıklı yazısının sonunda “Gelin yıldızın parladığı bu anı ziyan

²⁰⁹Emiroğlu, **KMG**,s. 269

²¹⁰ Selçuk Kahraman, “Dilde Çok Anlamlılık ve Belirsizlik”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015, s.40.

²¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 24.02.2019.

²¹² Zülfü Livaneli, “Yıldızın parladığı an”, **Sabah Gazetesi**, 19.05.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/05/19/y29.html>, (28.05.2015).

etmeyelim ve Türkiye'nin yalnız futboluyla değil, her şeyiyle övünelim.”Livaneli, düşüncesini birden çok anlamada anlaşılabilir şekilde sunması nedeniyle belirsiz lafız yanlışı yapmıştır. Livaneli'nin ifadesinde şu anlamlar çıkarılabilir.

- Birinci anlam: Türkiye sadece futbolda başarılı değil başka alanlarda da başarılı onlarla da övünelim.
- Birinci anlam: Türkiye futbolda başarılı, gelin diğer alanlarda da futbolda başarılı olduğumuz gibi başarılı olup övünelim.

Bu örnekte görüldüğü üzere düşüncede birden fazla anlaşılmaya açık bir cümle olduğu için belirsiz cümle yanlışı yapılmıştır.

Sabah Gazetesi Kurumsal internet sitesindeki“Bu kez abarttı”²¹³ başlıklı haberin içeriğinde Monaco'da kaldığı otelde çalışanları ve müşterileri çileden çıkardığı ifade edilen Michael Jackson, En İyi Pop Müzik Şarkıcısı Ödülü'nü alacağı Dünya Müzik Ödülleri töreni için davet edilmişti. Jackson, ülkenin en lüks otellerinden biri olan Hotel de Paris'e yerleşti. “Michael Jackson, aşırı derecede alkol alan biri kendisine zarar verebilir diye kaldığı otelde içki servisini yasaklattı.” Haberde görüldüğü gibi haberin yazarı düşüncesini birden fazla anlamı çağırıştırabilecek tarzda ifade etmiştir.

- Birinci anlam: Jackson, otelde aşırı derecede alkol alan bir kişi kendine hâkim olamaz ve kendi kendisine zarar verir diye içki servisini yasaklatmıştır.
- İkinci anlam: Jackson, birisi aşırı derece de alkol alır sonra da bana zarar verebilir diye içki servisini yasaklatmıştır.

Görüldüğü gibi düşüncede birden fazla anlaşılmaya açık bir cümle olduğu için belirsiz cümle yanlışı yapılmıştır.

Belirsiz cümle yanlışına bir örnek de Posta Gazetesi'nde “Vicdan çamura battı.”²¹⁴ manşetin de görülmektedir. Vicdan isminde bir kişi mi çamura battı? Veya vicdan soyut bir kelime olduğu için nasıl çamura batar? Soruları akla gelmekte dolayısıyla belirsiz cümle yanlışı yapılmıştır.

Fotomaç'ın haberinde belirsiz cümle yanlışı yapılmıştır. “Galatasaray, Melo ile 3 yıl uzattı.”²¹⁵ ifadesi kullanılan habere, Galatasaray, Melo ile neyi

²¹³Sabah Gazetesi, “Bu Kez Abarttı”, 20.05.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/05/20/m04.html>, (28.05.2015).

²¹⁴“Vicdan çamura battı” Posta Gazetesi, 28.08.2015.

²¹⁵“Galatasaray, Melo ile 3 yıl uzattı.”Fotomaç Gazetesi, 15.08.2015.

uzattığı belirsizdir. Haberin başlığından Galatasaray, Melo'nun sözleşmesi iki yıldır da bir yıl daha sözleşme imzalayarak üç yıla mı çıkardı ya da bundan sonra üç yıl daha yeni bir sözleşme mi imzalayacak? belli değildir. Haberdeki belirsizlik "Galatasaray, Melo ile sözleşmesini 3 yıl daha uzattı." şeklinde olursa yanlışlık düzelmiş olur.

Başka bir belirsizlik yanlışlığı gazete haberi örneği de Sözcü Gazetesi'ndeki şu haberde görülmektedir. **Şekil 7.** Belirsizlik Yanlışlığı gazete görseli

Seçimlerde İyi Parti'nin aday göstermek istediği adaylık konusunda sıkıntı yaşayan ve aday olamayacağı İl Seçim Kurulu tarafından açıklanan Burhanettin Kocamaz ile ilgili yapılan haberde İyi Parti Lideri Meral Akşener, "İçimizden Vurulduk."²¹⁶ ifadesini kullanmıştır. Gazetenin haberde kullandığı bu ifade de belirsiz cümle yanlışlığı görülmektedir. "İçimizden vurulduk" ifadesiyle

sözcüklerin çağrışımlarını düşündürecek biçimde kullanmamaya dayalı ve deyimden gerçek ve mecaz anlamını belirlemeye dayalı bir belirsizlik yanlışlığı yapılmıştır. Aynı şekilde Meral Akşener, Burhanettin Kocamaz'ın Mersin'den aday gösterilmemesiyle ilgili "İbret oldu" ifadesinde bir belirsizlik vardır. Hangi açıdan, kim için ibret olduğu belirtilmemiş ve cümlenin öğelerini eksik bırakmaktan kaynaklı belirsiz cümle yanlışlığı yapılmıştır.

Belirsiz cümle yanlışlığına bir örnek de Posta Gazetesi'nde "Vicdan çamura battı."²¹⁷ manşetin de görülmektedir. Vicdan isminde bir kişi mi çamura battı? Veya vicdan soyut bir kelime olduğu için nasıl çamura batar? Soruları akla gelmekte dolayısıyla belirsiz cümle yanlışlığı yapılmıştır.

²¹⁶"İçimizden Vurulduk.", **Sözcü Gazetesi**, 26.02.2019.

²¹⁷"Vicdan çamura battı" **Posta Gazetesi**, 28.08.2015.

Fotomaç'ın haberinde belirsiz cümle yanlış yapılmıştır. “Galatasaray, Melo ile 3 yıl uzattı.”²¹⁸ ifadesi kullanılan haberde, Galatasaray, Melo ile neyi uzattığı belirsizdir. Haberin başlığından Galatasaray, Melo'nun sözleşmesi iki yıldan da bir yıl daha sözleşme imzalayarak üç yıla mı çıkardı ya da bundan sonra üç yıl daha yeni bir sözleşme mi imzalayacak? belli değildir. Haberdeki belirsizlik “Galatasaray, Melo ile sözleşmesini 3 yıl daha uzattı.” şeklinde olursa yanlışlık düzelmiş olur.

Köşe yazarlarının da sık düştüğü belirsizliğe Sabah Gazetesi yazarlarından Nihat Hatipoğlu köşesindeki yazıda şahit olmaktayız. Yazar,yazının başlığında “Hastalığımızın ilacı; kardeşlik-birlik-sevgi”²¹⁹ ifadelerini kullanmıştır. Hastalığımızın ne hastalığı olduğu belli değildir dolayısıyla nezle, grip, kanser ne hastalığına kardeşliğin, birliğin ve sevginin ilaç olacağı belirsizdir. Hastalık kelimesi birden çok şekilde anlaşılabilir olması nedeniyle yazı başlığında belirsiz lafız yanlış yapılmıştır.

Şekil 8. Belirsiz Cümle Yanlış gazete görseli²²⁰

Karar Gazetesi birinci sayfada verilen manşet haberde (görseldede görüldüğü gibi) belirsiz lafız yanlış şöyle yapılmıştır.

²¹⁸“Galatasaray, Melo ile 3 yıl uzattı.”Fotomaç Gazetesi, 15.08.2015.

²¹⁹ Nihat Hatipoğlu, “Hastalığımızın ilacı; kardeşlik-birlik-sevgi”Sabah Gazetesi, 28.08.2015, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hatipoglu/2015/08/28/hastaligimizin-ilaci-kardeslik-birlik-sevgi>, (17.05.2018)

"On milyona elektrik bedava"²²⁰ şeklindeki cümlede elektrik 10 milyona mı bedava, on milyon kişiye mi bedava belli değildir. Belirsiz cümle yanlışının yapıldığı bu manşette " On Milyon elektrik bedava" cümlesinde noktalı yere 'kişiye veya vatandaşa' ifadesi getirilirse yani nesne belirtilirse bu yanlışlık düzeltilmiş olur. Bu örnek ayrıca ifade yanlışını da hatırlatmaktadır. İfade yanlışında lafız, belirsiz bir gramer yapısı içinde yanlış kullanılmaktadır. Kelimeyi yerinde kullanmamak ifade yanlışına yo açmaktadır.²²¹(bkz. s.72)

Türkiye Gazetesi'nde görülen "Süt geyiği"²²² başlığının atıldığı haberde süt ile ilgili konuşmanın boş, **Şekil 9.**Belirsiz Lafız Yanlışları gazete görseli²²²

yararsız olduğumu anlatılmak isteniyor yoksa süt geyiğinin sütünün ne kadar faydalı mı olduğundan bahsediliyor? Burada belirsiz lafız yanlışları yapılmıştır.

Milli Gazete manşetinde "Soğan Kurudu!"²²³ ifadesini kullanmıştır. Haberde ilk bakışta hangi anlamda kullanıldığı anlaşılamayan ifade de bir belirsizlik vardır. Belirsiz lafız

yanlışının yapıldığı bu manşette kurudu kelimesi hangi anlamda kullanıldığı açık değildir. Gerçek anlamda soğan kuruduğu mu kastedilmekte yoksa üretimin azalması mı kastedilmekte belli değildir. Haber detayında hastalıktan üretimin azaldığı açıklanan soğan haberinde "Soğan üretimi azaldı!" şeklindeki bir başlık belirsizliğin olmaması için yeterlidir. Manşet haberin yanında verilen "Küçük

²²⁰ "On Milyona Elektrik Bedava" **Karar Gazetesi**, 22.01.2019, <https://www.karar.com/karar-gazetesi/22-ocak-2019>, (22.01.2019)

²²¹ Emiroğlu, M. **Yanlışları**, s. 124.

²²² "Süt geyiği", **Türkiye Gazetesi**, 01.03.2000, s.1.

²²³ **Milli Gazete**, 16.01.2019, s.1.

Çekmece'ye Saadet Gelecek” haberinde de bir belirsiz lafız yanlışı görülmektedir. Saadet isminde birinin geleceğini yoksa Saadet Partisi'nin mi geleceği belirsizdir. Haberde “Küçük Çekmece'de Seçimi Saadet Partisi Kazanacak” gibi bir başlık belirsizliği ortadan kaldıracaktır. Bu haberde uydurma delil yanlışlarından emin bir tavır sergileme yanlısının da yapıldığına şahit olmaktadır. (bkz. s.109)

Dünya Gazetesi, birinci sayfada verilen haberde “Türkiye, gelecek yıl dünyadan hızlı büyüyecek”²²⁴ başlığı atılmış, başlıkta Türkiye, toprakları, ekonomisi, gelişmesi, kültürel etkinlikleri vb. hangi açıdan dünyadan hızlı büyüyeceği belirsizdir.

Türkiye Gazetesi, Dünya Gazetesi'nden trajik olarak mı, ekonomik açıdan mı büyüyecek? Bu sorulara net cevaplar başlıkta verilemediği için belirsiz cümle yanlışı yapılmıştır.

Haber, ‘Türkiye, ekonomik açıdan gelecek yıl tüm ülkelerden hızlı büyüyecek’ şeklinde düzeltilirse bu yanlış ortadan kalkar.

Gazete ve dergilerde haber yazma tekniklerine uymamaktan kaynaklanan bazı yanlışlara düşme örneklerini yukarıdaki haberlerde gördük. Bunların sebeplerine indiğimizde başlıklar açıklayıcı olması gerekirken ve bilgi içermesi gerekirken buna dikkat etmemek belirsiz lafız ve belirsiz cümle gibi benzeri yanlışlara düşmeyi de kaçınılmaz kılmaktadır. Başlık iki üç kelimeyi geçmeyecek diye bir kural olmamasına rağmen iki üç kelimelik başlıklar bilgiyi yeterli derece aktarıcı anlamdan uzak kalmaktadır. Başlık kısa tutulmalı ancak bilgi içeren açıklayıcı özellikte olmalıdır. Belirsiz cümle yanlışı yapılan bir haberde bilginin açık olması belirsizliği giderecektir. Bu kurala uymamaktan Lafız yanlışlarından belirsizlik yanlışı gazete ve dergilerde sık görülmektedir.

1.1.2.1.3. Terkip Yanlışı

Terkip yanlışı, “yalnız birkaç parçanın, bir özelliğe sahip olması sebebiyle bütününde bu özelliğe sahip olduğunun zannedildiği delildir.”²²⁵ “Bütünden de, parçadan da bahsedilse, mananın değişmeyeceği zannından kaynaklanır.”²²⁶

²²⁴“Türkiye, gelecek yıl dünyadan hızlı büyüyecek”, **Dünya Gazetesi**, 01.12.2014, s.1.

²²⁵Emiroğlu, **KMG**, s. 112.

²²⁶ Zümrüt Aysun Caba, **Mantık ve Nasrettin Hoca**, Tıbyan Yayıncılık, İzmir, 2016, s.162.

Karar Gazetesi Yazarlarından İbrahim Kiras köşesindeki “Kutuplaşmanın kimseye faydası yok”²²⁷ başlıklı yazısında ülkedeki birliğin korunmasına değinmiş ve toplumsal kesimlerden bir tarafın öbür tarafa düşmanlık beslediği ülkenin kimseye güzel olamayacağından bahsederek yazısına giriş yapmıştır. Yazının devamında toplumun seçkinlerinin ve idarecilerin gurupları ayrıştırılmamaları yönünde değil birleştirilmeleri yönünde önemli bir vazife icra etmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır. Sonucu hemen söyleyerek, oysa bizde hiç de öyle olmadığı tespitinde bulunmuş ve toplumun seçkinlerinin ortada olmadığına dem vurmıştır. Burada seçkinler olarak nitelendirdiği kesimleri sıralamış ve bu konuda da yanlış anlamaları örneklerle ifade etmeye çalışmış ve seçkinlerimizden bize hayır yok diyerek yazıyı tamamlamıştır. Yazının bütününde yazar bazı seçkin olarak nitelenenlerin (siyasetçi, sanatçı vb.) elini taşın altına koymaması sebebiyle diğer seçkin olarak nitelenen kesimlerde hayır yok demesi lafız yanlışlarından terkip yanlış yapmasına sebep olmuştur.

Bir tekip yanlışına düşmemek için, dağıtılmış ve birleştirilmiş manaları ifade ederken iki çifti(müfret-terkip) de birlikte kullanmamaya dikkat etmek gerekir.²²⁸

1.1.2.1.4. Taksim Yanlış

Taksim yanlış Terkip yanlışının zıddıdır. Bu yanlış Aristoteles’in ifadesiyle kelimenin bütün halinde de bölünmesi halinde de manasında bir değişiklik olmayacağını zannetmekten doğar.²²⁹

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Fatih Altaylı köşesindeki “Başka neden ölecekti ki!”²³⁰ başlığındaki yazısında Kemal Sunal’ın vefatını üzerinde durmuştur. Yazıda Altaylı şöyle diyor;

“Bütün haberciler, Sunal’ın ölümünü ihmale bağlamak istediler.

Ambulans vaktinde gelmemiş, ambulanda doktor yokmuş, kalp masajı bilen personel yokmuş, o yokmuş, bu yokmuş...

Ve sonuç, Kemal Sunal bu nedenlerle, ihmalden ölmüş.

Nasıl ölecekti yani?

Bir Türk sanatçısı, Türk halkının ortak paydası olarak elbette öyle ölecekti.

²²⁷ İbrahim Kiras, “Kutuplaşmanın kimseye faydası yok”**Karar Gazetesi**, 16.05.2019, <https://www.karar.com/yazarlar/ibrahim-kiras/kutuplasmanin-kimseye-faydasi-yok-10173>, (16.05.2019)

²²⁸ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.115.

²²⁹ Emiroğlu, **KMG**,s. 115.

²³⁰ Fatih Altaylı, “Başka neden ölecekti ki!”, **Hürriyet Gazetesi**, 05.07.2000, <http://www.hurriyet.com.tr/fatih-altayli-baska-neden-olecekti-ki-39165985>, (27.08.2015)

Tam bir Türk vatandaşı gibi.

Kemal Sunal'ın ölümü ihmaldenmiş.

Sanki Türkiye'de her yıl benzer şekilde ölen binlerce Türk vatandaşının ölümü, aşırı ilgiden ve insan hayatına verilen değerdenmiş gibi.

Türk dediğin böyle ölür”

Yazar, Türkiye’de ölen binlerce vatandaşın ihmal sebebiyle vefat etmesi genel ilkesiyle Kemal Sunal’ın da ihmalden ölmesinin normal olması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. Burada yazar, binlerce vatandaşın ölümünde tek tek ölümlerde de aynı olduğu çıkarımını yaptığı için mantık yanlışlarından taksim yanlışını yapmıştır. Ayrıca bu örnekte Gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlışlarından Gelişigüzel genellemede bulunma yanlışını da görülmektedir. (bkz. s.113)

1.1.2.1.5. Noktalama ve Vurgu Yanlışı

Noktalama yanlışı yazıda, kelimelerin yazımında yapılır ve çeşitli şekillerde ortaya çıkar.²³¹

Şekil 10.Noktalama ve Vurgu Yanlışı Kurumsal İnternet Haber Sitesi görseli²³²

Kayyum atanan belediyelerde AK Parti'nin başarısı

Kesin olmayan sonuçlara göre AK Parti'nin adayları, imkanlarını bölücü terör örgütü PKK'ya aktardığı tespit edilen ve bu nedenle kayyum atanan

Hürriyet Gazetesi internet kurumsal haber sitesinde verilen haberde²³² seçim sonuçlarıyla ilgili bir haber yapılmış ancak haber cümlesi “Kayyum atanan belediyelerde Ak Partinin Başarısı” şeklindedir. Habertürk Gazetesi kurumsal

²³¹ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.120.

²³²“Kayyum atanan belediyelerde Ak Partinin Başarısı”, **Hürriyet Gazetesi**, 01.04.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kayyum-atanan-belediyelerde-ak-partinin-basarisi-41168404>, (01.04.2019)

internet haber sitesinde“Galatasaraylı hukukçulardan kayyum açıklaması!”²³³ başlığında ki haberde geçen kayyum kelimesinin kullanımıyla ilgili yanlış yapılmıştır. ‘Kayyum’ kelimesi ile ‘kayyım’ kelimesinin karıştırıldığı bu lafız yanlışlarından haberlerde noktalama ve vurgu yanlışı yapıldığını müşahede etmekteyiz. Burada gazete ve dergilerde sık rastlanan ve gazeteciler arasında da tartışma konusu olan ve hakkında çeşitli yazıların²³⁴ olduğu kayyum ve kayyım kelimelerinin karıştırılmasıyla ilgili bir durum söz konusudur.

Gerek yürürlükte olmayan Türk Kanuni Medenisi'nin 376. maddesinde ve gerekse halen yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu 426. Maddesinde Kayyum değil "Kayyım" sözcüğü kullanılmıştır. Aynı sözcük Türk Ticaret Hukukunda da kullanılmıştır. Hukuk kitaplarında örneğin 1979 basımlı Prof. Baki Kuru'nun "Hukuk Muhakemeleri Usulü" adlı yapıtında da "kayyım" sözcüğü yer aldığı gibi Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun 1974 basımı "Medeni Hukuk" adlı yapıtında da "kayyum" değil, "kayyım" sözcüğü yer almıştır.

Türk Dil Kurumu Sözlük Kolu Uzmanları Sayın Ferit Develioğlu ile Neval Kılıçkını tarafından hazırlanan "Büyük Türkçe Sözlük"adlı sözlüğün 683 maddesinde de "Kayyım" sözcüğü kullanılmış olup anlamı da; 1- Cami hademesi, 2- Veli, vasi olarak açıklanmıştır. Yine 5. baskısı 1969 yılında, 6.baskısı 1974 yılında çıkan Türk Dil Kurumunun "Türkçe Sözlük" adlı yapıtının 470. sayfasında da "kayyım" sözcüğü kullanılmıştır. "Türkçe Sözlük" adlı 1974 tarihli 6. basım 9 dil uzmanı tarafından hazırlanmış ve bu basım Prof. Dr. Hasan Eren tarafından denetlenmiştir. Yine bu sözlüklere göre "Hademe" sözcüğü de: İş yerlerinde temizlik ve ayak işlerine bakan görevli, hayrat dinsel kuruluşlarda temizlik ve ayak işlerine bakan görevliler olarak tanımlanmıştır.²³⁵

Gerçek yukarıdaki anlatıldığı gibi olduğu halde basında bazı gazete ve dergi haberlerinde ve yazarların köşe yazılarında “kayyım” yerine “kayyum” sözcüğünü kullanmaları doğru değildir. Bu duruma dikkat edilmemesi lafız yanlışlarından noktalama ve vurgu yanlışına sebep olmaktadır.

Sabah Gazetesi, “Ahlaksız vekili korudu cezayı danışmana kesti.”²³⁶ Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kızı Sümeyye Erdoğan hakkında Mahmut Tanal’ın iddiaları ile ilgili CHP Lideri Kılıçdaroğlu’nun milletvekili Tanal’a sahip çıktığı, faturayı danışmanına çıkardığı haberde Lafız Yanlışlarından Noktalama ve Vurgu Yanlışı yapılmıştır. Haberdeki başlıkta vurgu ilk kelimeye yapılırsa Kılıçdaroğlu’nun

²³³“Galatasaraylı hukukçulardan kayyum açıklaması!”, **Habertürk Gazetesi**, 27.03.2017, <https://www.haberturk.com/galatasarayli-hukukculardan-kayyum-aciklamasi-2415874-spor>, (01.04.2019)

²³⁴Faruk Bildirici, "Kayyum" mu yoksa "kayyım" mı?, **Hürriyet Gazetesi**, 11.12.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/faruk-bildirici/kayyima-dilimiz-donmuyor-40303923>, (26.02.2019)

²³⁵İzzet Doğan, “Kayyum mu, Kayyım mı”, **Türk Hukuk Sitesi**, 22.11.2015, <http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=99317> (25.02.2019)

²³⁶“Ahlaksız vekili korudu cezayı danışmana kesti.”, **Sabah Gazetesi**, 28.08.2015

ahlaksız olduğu anlaşılmakta (özne ahlaksız kelimesi olacağı için), ilk iki kelimeye vurgu yapılırsa (yani ahlaksız kelimesi sıfat olarak alınır) Mahmut Tanal'ın ahlaksız olmasıyla beraber Kılıçdaroğlu'nun Tanal'ı koruduğu anlaşılmaktadır. Özneyi belirli hale getirmek ile bu yanlışlık düzeltilebilir. Kelimelerin cümlede özne mi, nesne mi olduğunu belirtmeme bu yanlışta yol açar.²³⁷

Sabah Gazetesi, "O cinayete tahliye"²³⁸ başlıklı üçüncü sayfa haberinde "Antalya'da, geçen yıl kendisini boğmaya çalışan sevgisini kalbinden bıçaklayarak öldüren Nurhan Saraç, tahliye edildi." Bu haberdeki 'sevgilisini' yazılması gerekirken 'sevgisini' şeklindeki kelimenin yazımından kaynaklı yapılan Noktalama ve vurgu yanlışları vardır. Aynı haberde "Antalya'da geçen yıl 4 Haziran'da kendisini boğmayan çalışan sevgilisi Cengiz Aydın (30) bıçaklayarak öldüren Nurhan Saraç (29) haksız tahrik ve iyi hal indirimiyle 5 yıl hapis cezası aldı..." denilmekte ve 'boğmayan' kelimesi yanlış yazılmıştır. Doğrusu 'boğmaya' şeklinde olursa Noktalama ve vurgu yanlışları önlenmiş olur.

1.1.2.1.6. İfade Yanlışları

Cümlenin öğelerine, kelimelerin cümlede aldıkları manalara, nasıl sıralandıklarına ve birbiriyle manaca nasıl bağlandıklarına dikkat etmemek ifade yanlışlarına yol açar.²³⁹ Kelimeyi cümle içinde, anlamından başka anlamlara gelecek biçimde kullanılmasıyla bu yanlış olur.

Evrensel Gazetesi, internet haber portalindeki haber başlığı şu şekildedir. "Türkiye'de gerçekleşen ölümlü tren kazaları"²⁴⁰ haberin içeriğinde de aynı şekilde yer yer tekrar kullanılan ifade de 'gerçekleşen' şeklinde bir kullanım yanlıştır.

Şekil 11. İfade Yanlışları gazete görseli²⁴³

²³⁷ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.121.

²³⁸ "O cinayete tahliye", Sabah Gazetesi, 17.06.2019, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/06/17/o-cinayete-tahliye>, (17.06.2019)

²³⁹ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.123.

²⁴⁰ "Türkiye'de gerçekleşen ölümlü tren kazaları", Evrensel Gazetesi, 13.12.2018, <https://www.evrensel.net/haber/356522/turkiyede-gerceklesen-olumlu-tren-kazalari> (17.04.2019)

Gerçekleşmek ifadesi, daha önceden düşünülüp kararlaştırılan durumlar için kullanılır. Kaza ifadesi, beklenilmeyen bir anda olan hadisedir. Bu haberde ifade yanlış, cümlede ‘gerçekleşen’ ifadesi değil de, ‘meydana gelen’ ifadesi getirilmek suretiyle düzeltilmelidir.

Dünya Gazetesi’nin internet haber portalinde verdiği bir haber başlığı; “AKM’de resmi geçit töreni düzenlendi”²⁴¹ şeklindedir. Haberin içeriğinde de aynı şekilde ‘resmi geçit töreni’ ifadesi kullanılmaktadır. Oysa ‘resm’ sözcüğünün, resmî ya da gayiresmî olmakla ilgisi yoktur. Arapça kökenli ‘resm’, ‘tören’ demektir; ‘resmigeçit’ de ‘geçit töreni’ ya da ‘geçiş töreni’ anlamına gelir.²⁴² Haber başlığındaki yanlış, haberin içeriğinde de aynı şekilde tekrar edilmiştir. Dikkat çeken bir durumdur ki ‘resmi geçit töreni’ şeklinde yaygın bir yanlış kullanım bir çok gazete ve dergide görülmektedir. Doğru kullanım, ‘AKM’de resmigeçit düzenlendi’ şeklinde olmalıdır.

Hürriyet Gazetesi Kurumsal haber sitesindeki “Suriye sınırından duygulandıran görüntü!”²⁴³ şeklindeki haber başlığının altında “Suriye sınırında görevli Mehmetçik, ‘Annem’koreografisi oluşturup, hep birlikte KomandoMarşı okuyarak Anneler Günü’nü kutladı.” Türk Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlükte koreografinin tanımı şöyledir. “Koreografi: a. 1. Dans adımlarının kâğıda geçirilmesi. 2. Bir baleyi oluşturan adım, figür ve anlatımların bütünü.” Bu tanımlara göre haberde lafız yanlış kullanılmaktadır ve ifade yanlışına düşülmektedir.

Habertürk Gazetesi yazarlarından Fatih Altaylı köşesindeki yazıda;

“Ne Zaman Adam Oluruz?”²⁴⁴ şeklinde bir soru soruyor ve “Bildiğimiz işi bırakıp bilmediğimiz işi yapmaya kalkışmadığımız zaman.” Diyerek cevap veriyor. ‘Bildiğimiz işi bırakıp’ değil bırakmayıp olacak ama virgül koymadığı için anlam değişiyor ve bildiğimiz işi bırakınca şeklinde anlaşılıyor. Ayrıca bu örnekte Burada ifade noktalama ve vurgu yanlışının da yapıldığına şahit

²⁴¹“AKM’de resmi geçit töreni düzenlendi”, **Dünya Gazetesi**, 30.08.2014, <https://www.dunya.com/foto-galeri/gundem/akm039de-resmi-gecit-toreni-duzenlendi-galeri-43361>, (13.04.2015)

²⁴² TDK Güncel Türkçe Sözlük, “resmigeçit” http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cdab7463a6ca3.58819808 (10.05.2019).

²⁴³“Suriye sınırından duygulandıran görüntü!” **Hürriyet Gazetesi**, 12.05.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriye-sinirinda-duygulandiran-goruntu-41211164>, (12.05.2019)

²⁴⁴ Fatih Altaylı, "Bunu da Görürsen Sakın Şaşırma", **Habertürk Gazetesi**, 11.11.2017, <https://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli-1001/1709232-bunu-da-gorursen-sakin-sasirma>, (11.11.2017)

olmaktayız. ‘Bildiğimiz işi bırakmayıp’ düzeltmesini yaptıktan sonra virgül konulmalıdır. (bkz. s.70)

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Ayşe Arman, “Yoga Akademi tarikat değilse ne?”²⁴⁵ başlıklı köşe yazısında Yoga Akademi hakkında röportaj yaptığı kişiye sorduğu soru şu şekildedir. “Akademi Yoga’da ne münasebetle haberdar oldunuz?” ifade yanlısının yapıldığı bu yazı şu şeklide bir düzeltme ile yanlış ortadan kalkacaktır. ‘Ne münasebetle’ yerine ‘hangi münasebetle’ demek veya ‘ne tür bir münasebetle’ haberdar oldunuz demekle ifade yanlısına düşmekten korunmuş olacaktır.

Milliyet Gazetesi birinci sayfada “Leylek uçağa saplandı.”²⁴⁶ Başlığındaki haberde ‘saplandı’ fiili kullanılmıştır. Bu şekilde kullanım ifade yanlısına yol açar. Cümlede ‘saplandı’ fiili yerine ‘çarptı’ fiili kullanılarak bu yanlışlık giderilebilir.

Kelimenin yerinde kullanılması, fikri aynen ifade edebilecek tarzda seçilmesi önem arz etmektedir. İfade yanlısından korunabilmek için cümlenin fikirce doğru olması gerekir ki, fikir bakımından doğruluk, cümlenin bilgi ve müşahede yanlıslarından, yanlış düşüncelerden ve iki çelişik fikri içermekten uzak bulunması ile mümkündür.²⁴⁷

1.1.2.2. Gazete ve Dergilerde Görülen Mana Yanlısları

1.1.2.2.1. İlintisel Olanı Özsel Olan Yerine Alma Yanlışı

Arazî (ilintisel) olanı özsel (zati) olan yerine alma biçiminde meydana gelen bu yanlışta bir şeyin bütün ilintileri için doğru olan, o şey için de doğru olması veya bir şey için doğru olan, onun bütün ilintileri için de doğru olduğu kabulü neticesinde düşülen bir yanlış çeşididir. Aristotelers’e göre, bu tür bir yanlış, yüklenen bazı vasıfların aynı şekilde o şeye ve onun ilintisine ait olduğu iddia edildiği zaman ortaya çıkar.²⁴⁸

²⁴⁵ Ayşe Arman, “Yoga Akademi tarikat değilse ne?”, *Hürriyet Gazetesi*, 24.07.2014

²⁴⁶ “Leylek uçağa saplandı.”, *Milliyet Gazetesi*, 19.08.2015.

²⁴⁷ Emiroğlu, *M. Yanlısları*, s.125.

²⁴⁸ Emiroğlu, *M. Yanlısları*, s.126.

Habertürk Gazetesi kurumsal internet haber sitesindeki “AK Parti Bartın’daki belediye başkan adaylarını tanıttı” başlığındaki haber şöyledir. Tanıtımda AK Parti Bartın İl Başkanı Turhan Kalaycının şu ifadeleri haberde kullanmıştır.²⁴⁹

“Değerli gönüldaşlarım AK Parti’ye verilen bir oy sanmayın sadece size yol hastahane okul olarak geri dönecek AK Parti’ye verilen bir oy zulümden kaçan Arakan’daki kardeşlerimize bir çorba olarak gidecektir. AK Parti’ye verilen bir oy Somali’de Sudan’da ölmek üzere olan sabilere aş olarak gidecektir. Biz sadece kendi şehirlerimizin seçimini yaptığımızı düşünmeyelim. Kapı kapı ev ev sokak sokak dolaşmalıyız.”

Burada oy vermenin demokratik bir görev olmakla birlikte desteklenen aday veya partinin seçilmesi içindir. Eğer oy vermeyi başka yerlerdeki insanların açlığına çözüm ilintisini zati (özel) olan başkanın seçilmesi yerine almak bu yanlışın yapılmasına sebeptir. Haberde,

‘AK Parti’ye verilen bir oy başkanın belirlenmesi içindir.’ (Özel olan)

‘AK Parti’ye verilen bir oy zulümden kaçan Arakan’daki kardeşlerimize bir çorba olarak gidecektir. (İlintisel olan)

‘AK Parti’ye verilen bir oy Somali’de Sudan’da ölmek üzere olan sabilere aş olarak gidecektir.’ (İlintisel olan)

Konuyu aslı yönüyle ele almayı, onun geçici vasıflarını asılmış gibi ileri sürmek gerçeği saptırmaktır. Bu, sofistiktürden delil getirenlerin sıkça başvurduğu bir yoldur. Farabi, bir kişinin ancak ya şaşkınlığından ya sağlam görüşlülüğünü yitirmesinden ya da zaafından dolayı böyle yanlışlara düşebileceğini söyleyip; birçok kimsenin bu şekilde çıkarımda bulunanlarla ilgiyi kesmek zorunda kalacağını ifade etmektedir.²⁵⁰

1.1.2.2.2. Mutlak Olarak Söyleneni Bazı Kayıtlamalarla (veya Ters) Söyleme Yanlışı (secundum quid)

Bu yanlış İbrahim Emiroğlu şöyle açıklamaktadır. “Adam öldürenin cezası idamdır. Bu hüküm kasten adam öldüren için geçerlidir. Hata yollu veya nefsi müdafaa için vuku bulan öldürme fiiline da aynı cezanın verileceğini de düşünürsek yanlış oluru.”²⁵⁰

²⁴⁹“AK Parti Bartın’daki belediye başkan adaylarını tanıttı”, **Habertürk Gazetesi**, 12.01.2019, <https://www.haberturk.com/bartin-haberleri/66033778-ak-parti-bartindaki-belediye-baskan-adaylarini-tanitti>, (12.01.2019)

²⁵⁰ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.130.

Milli Gazete yazarlarından Mahmut Toptaş köşesinde “ ‘Öldürürler ve öldürülürler’ ayeti”²⁵¹ başlıklı yazısına şöyle başlamıştır. “Meşhur fıkradır, hani beynamaza, ‘Neden namaz kılmazsın’ demişler, Kur’an’dan delil getirmiş ve Kur’an’da ‘La takrabü’s-Salat/Namaza yaklaşmayın’ diyor, demiş.”

Yazarın köşesinde anlattığı fıkroda beynamaz; bir hükmün, başka durumlar içinde geçerli olabileceği çıkarımında bulunmuş ve mutlak olarak söyleneni bazı kayıtlamalarla söyleme yanlışı yapmıştır.

Habertürk'teki köşesinde Murat Bardakçı²⁵² Milliyet yazarı Güneri Cıvaoglu'nun “Atatürk halifelige yeşil ışık yaktı” başlığı ile yazdığı yazıyı eleştirmiş, aslında Bardakçı, eleştirisinde Mana yanlışlarından Mutlak olarak söyleneni bazı kayıtlamalarla söyleme yanlısını vurgulamıştır. Bardakçı, “Atatürk, bırakın yeşil ışık yakmayı, “Birileri böyle hayallere daldı. Bu Türkiye'ye musallat olmasın” demişti. Bardakçı'nın yazısındaki ilgili bölüm:

Hepimizin bildiği eski bir fıkradır: Bektaşî'ye "Neden namaz kılmıyorsun?" diye sormuşlar, "Cenab-ı Allah Kur'an'da namaza yaklaşmayın buyuruyor" cevabını vermiş "Ama o âyetin başında 'İçkili iken...' deniyor" diye hatırlattıkları zaman da, Bektaşî "Ben hafız değilim, o kadarını bilemem" demiş...

Güneri Cıvaoglu'nun dün Milliyet'teki "Atatürk'ten 'halifelige' yeşil ışık..." başlıklı yazısı, bana işte bu fıkrayı hatırlattı.

Atatürk, Güneri Bey'e göre halifelğin babadan oğula saltanat gibi geçmesine karşıydı ama islâmiyet'in temelinde bulunan seçime dayalı bir hilâfet sistemini kabul ediyordu. Bu fikrini Nutuk'ta da yazmıştı ve Güneri Bey, Mustafa Kemal'e ait olduğunu iddia ettiği sözkonusu düşünceleri şöyle naklediyordu:

...
"...Avrupa, Asya, Afrika ve diğer kıtalarda yaşayan Müslüman toplumlar gelecekte bağımsızlıklarını elde ettiklerinde, eğer lüzumlu ve faydalı görürlerse ...şerait (koşullar) dahilinde müttehiden (topluca) hareketi temin için bütün İslam devletleri murahaslarından (delegelerinden) mürekkep (oluşan) bir Meclis teşekkül edecektir (kurulacaktır). İttihat eden (birleşen) İslam devletleri bu Meclis'in reisi tarafından temsil olunacaktır derlerse, işte o zaman, isterlerse o 'İslamşümül ittihad-ı hükümet'e (İslam ülkelerinin tamamını içine alan hükümet birliğine) hilâfet ve müşterek Meclis'in makam-ı riyasetine (başkanlık makamına) intihap olunacak (seçilecek) zâta da 'halife' unvânı verirler. ...Yoksa, herhangi bir İslam devletinin bir zâta bütün İslam dünyası umûrunun

²⁵¹ Mahmut Toptaş, “ ‘Öldürürler ve öldürülürler’ ayeti”, **Milli Gazete**, 27.10.2017, <https://www.milligazete.com.tr/makale/1279692/mahmut-toptas/oldururler-ve-oldurulurler-ayeti> (11.05.2019)

²⁵² Murat Bardakçı, “Güneri Bey ve Bektaşî fıkrası”, **Habertürk Gazetesi**, 25.06.2014, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/961889-guneri-bey-ve-bektasi-fikrasi#>, (11.05.2019)

tedvir (idare) ve temsilyeti (yürütme) salâhiyetini vermesi akıl ve mantığın hiçbir vakit kabul edemeyeceği bir keyfiyettir"

Atatürk böyle demiş ama İslam ülkeleri hilâfeti geri getirememiş ve aradan seneler geçtikten sonra, bu yüzyılın şartlarına göre "kurumsal" bir yapı olan İslam Konferansı Teşkilâtı'nı kurmuşlar!

Güneri Cıvaoğlu, böyle yazıyor...

Güneri Bey, Bektaşî'nin "Namaza yaklaşmayın!" fikrini da işte burada hatırlatıyor! Bu ifadeler Nutuk'ta gerçi yer alıyor ama Mustafa Kemal söz konusu ifadelerin başında çok önemli bir şey söylüyor; bütün bu fikirlerin kendisine değil, başkalarına ait olduğunu hatırlatıyor ve bunu da oldukça sert bir ifade ile yazıyor.

....

İşte, Atatürk'ün yukarıdaki sözlerinden önce gelen, Güneri Bey'in bilmediği yahut görmediği için yazısında kullanmadığı ve şayet kullansa idi yazısını ve kurgusunu tamamen çökertecek olan asıl önemli cümlesi:

"...Bu tasavvur ve tahayyüle (dalınan hayale) kısmen müşabih (benzer) bir hayal, hilâfetçileri ve Panislâmizm taraftarlarını -Türkiye'ye musallat olmamaları şartı ile- memnun etmek için bizde de tasvir edilmişti. Tasvir olunan nazariye şu idi:..."

Demek ki ne imiş? Atatürk, "Güneri Bey'in zannettiği gibi "hilâfete öyle yeşil ışık falan yakmamış; aksine "Birileri böyle hayallere daldılar" demiş, üstelik bu fikirlerin Türkiye'ye "musallat olmaması" gibisinden sert bir ifade bile kullanmış!"²⁵³

Burada Murat Bardakçının değindiği, Güneri Cıvaoğlu'nun özel şartları bilinmeyen bir görüşü, Atatürk'e ait olduğunu ifade ettiği ama başkalarının görüşlerini ifade ettiği sözleri söylemesi Cıvaoğlu'nun Mutlak olarak söyleneni bazı kayıtlamalarla söyleme yanlışı yapmasına sebep olmuştur.

Bu yanlışı, ifadenin mutlak olarak alınması ile bir kayda bağlı olarak alınması arasında bir farkın olmayacağını sanmaktan yapılır. Bu ayrıma dikkat etmekle yanlıştan korunulur.

1.1.2.2.3. Tartışılan Konuyu Bilmeme veya Bilmezlikten Gelme Yanlışı

Geniş açıdan bakacak olursak bu yanlışı, bir konuyu ispatlamaya çalışırken o konunun aslını kavrayamama, asıl konudan (bilerek veya bilmeyerek) sapma veya istenenden farklı bir sonucu ispatlamada bulunma şeklinde kurulur.²⁵⁴

Gırgır Dergisi'nin kapağında işlemiş olduğu haberde "Liseliler isyanda: Yandaş ve gerici eğitim sistemine karşı liselerden yağmur gibi bildiri yağıyor!"²⁵⁵

²⁵³ Murat Bardakçı, "Güneri Bey ve Bektaşî fikrasi", **Habertürk Gazetesi**, 25.06.2014, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/961889-guneri-bey-ve-bektasi-fikrasi#>, (11.05.2019)

²⁵⁴ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.137.

ifadeleri kullanılmaktadır. Yandaş ve gerici eğitim tabirlerinden kastedilen tam olarak anlam konusunda bir belirsizlik var. Burada

“Tartışılan konuyu bilmeme veya bilmezden gelme yanlışı görülmektedir. Aynı zamanda kapakta okul müdürü olarak çizilen karakterin öğrencilere karşı “Gerçek hayatta ne işinize yarayacak olan özgürlük!” ifadesinde de

Şekil 12. Belirsizlik Yanlışı dergi görseli²⁵⁵

Genel konuduşluk yanlışılarından kaba kuvvete başvurma (Arg. ad Baculum) yanlışına bir örnek görmekteyiz. (bkz. s.92)

Sabah Gazetesi yazarlarından Hayrullah Mahmud köşesinde “Hiç taraftar olduğunuz takımla maça çıktınız mı?”²⁵⁶ başlıklı yazısında “Önce sevmeyi öğrenin” alt başlığında “Dünkü Sabah’ta uyuşturucu ile tanışma yaşının 13’e kadar indiğine dair bir haber vardı. Okuyunca üzüldüm. Bu çocuklardan kim ne istiyor, anlamadım” Yazar, uyuşturucu ile tanışma yaşının 13’e kadar indiğiyle ilgili haberi okuyunca üzüldüğünü ifade ediyor ve ‘Bu çocuklardan kim ne istiyor, anlamadım’ ifadeleriyle tartışılan konuyu bilmeme veya bilmezlikten gelme yanlışı yapmasına sebep oluyor.

“Tartışılan konuyu bilmeme veya bilmemezlikten gelme yanlışında, ispat veya çürütme diye ortaya konan şeyin asıl konuyla gerçekte ilgisinin olmadığı görülür. Bu tür bir delil, bazen kendi başına geçerli olsa da, muhalifin tezini veya iddia makamının iddiasını çürütmekle doğrudan alakalı değildir.”²⁵⁷

²⁵⁵ **Gırgır Dergisi**, 15-21.06.2016, Sayı:25, Yıl:45.

²⁵⁶ Hayrullah Mahmud, “Hiç taraftarı olduğunuz bir takımla maça çıktınız mı?”, **Sabah Gazetesi**, 21.03.2002, <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/03/21/editor.html>, (18.06.2017).

²⁵⁷ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.140.

1.1.2.2.4. İspat Edilecek Olanı Delil Yerine Alma Yanlışı

Bu yanlışı, bizzat ispatlanması gereken iddiayı ispatlanmış gibi kabul etme, bir diğer ifadeyle, ispatlanmış olduğu zannedilen neticeyi öncüllerin parçası olarak farz etme şeklinde tanımlanır.²⁵⁸

Milli Gazete yazarlarından İsrail Bayrakçı köşesinde “Tabelamız var sarayımız yok”²⁵⁹ başlıklı yazısında “Tarihi iyi bilenler gayet iyi bilir” ifadelerini kullanmış.

Yazar, burada ileri sürdüğü şeyin doğruluğunu (Tarihi iyi bilenler), ispatlayacak güçten yoksundur ve gerçekte (gayet iyi bilir) her hangi bir şeyi ispatlamış değildir. Eğer sonuç öncüllerden başka olmazsa boş söz ve saçmalama olur. Öncüllerden biriyle aynı olursa bu da kısır döngüyü içeren ispat edilecek olanı delil yerine alma yanlışı olur.

Evrensel Gazetesi yazarlarından İhsan Çaralan, “Terörün dini de mezhebi de adı da vardır!”²⁶⁰ başlıklı köşede Suruç’ta 32 kişinin hayatını kaybetmesine, 76 kişinin yaralanmasına yol açan saldırı sonrasında pek çok ilde protesto gösterileri ve basın açıklamaları yapıldığı ile ilgili yazısında, “Ama aynı zamanda protestolar, çok da haklı olarak, İŞİD’in bölgedeki faaliyetlerine örtülü destek verdiği, Türkiye topraklarındaki faaliyetlerine bile hoşgörülle yaklaştığına dair kuvvetli işaretler bulunan Ak Parti hükümetini’de hedef aldı.”Burada İŞİD’e destek verme, faaliyetlerine hoşgörülle yaklaşma konusu ispata muhtaç bir durumken ispatlanmış gibi kabul etme düşüncesiyle konuyu ele almıştır. Dolayısıyla açık bir şekilde İspat Edilecek Olanı Delil Yerine Alma Yanlışı yapılmıştır.

Bu yanlıştan korunmak için, yeterli desteklenmemiş iddialara karşı tedbirli ve uyanık olma alışkanlığını geliştirmektir. Bu yanlışa sarılıp tezini ispatlamaya çalışana, ispatın geçerli olmadığını gerçekleri ortaya sererek tezinin kısır döngülü bir tekrar olduğunu, hariçten desteklenmesi ve delille ispat edilmesi gerektiğini söylemek gerekir.²⁶¹

²⁵⁸ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.141.

²⁵⁹ İsrail Bayrakçı, “*Tabelamız var sarayımız yok*”, **Milli Gazete**, 01.05.2019, <https://www.milligazete.com.tr/makale/2486253/israil-bayrakci/tabelamiz-var-sarayimiz-yok>, (01.05.2019)

²⁶⁰ İhsan Çaralan, “Terörün dini de mezhebi de adı da vardır!” **Evrensel Gazetesi**, 22,07,2015.

1.1.2.2.5. Aksini Gerekli Görme Yanlışı

Önermelerin döndürülmesindeki yanlışlıktan ortaya çıkan bu yanlış İbrahim Emiroğlu hocamız şu şekilde açıklamaktadır. “sarı, balda mevcuttur ve onun lazımıdır. Sonra biz sarıyı zehirde gördüğümüzde orada, o nesneyi yani zehiri bal olduğunu zannederiz.”²⁶¹

Hürriyet Gazetesi kurumsal internet sitesindeki “Karnı öyle bir şişti ki... Görenler onu hamile sandı!” başlıklı haberde, Filipinler’de yaşayan bir kadın karnının şişmesi üzerine “durumu ilk fark ettiğinde hamile olduğunu sandı, çok sevindi. Emin olmak için doktora gitti. Doktor ise kadına kötü haberi verdi. Talihsiz kadın miyom kanseriydi.”²⁶² Burada kadın hisse ve zanna bağlı olarak karnının şiş olması nedeniyle bu yanlış yapmıştır. Karnın şiş olması alametinin hamile olduğu hissine ve zannına bağlı olarak karnın şiş olmama halinin de (ters döndürmesinin de) hamile olmadığı sonucuna gitmekle bu yanlış işlenmiş olur.

Bu yanlıştan korunmak için doğru gördüğümüz her şeyin ters döndürmesinin de bu şeyle birlikte doğru olduğunu zannetmek sonucun aksedilmesi düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Buna dikkat edildiği takdirde bu yanlıştan korunmuş oluruz.²⁶³

1.1.2.2.6. Neden Olmayı Neden Olarak Alma Yanlışı

Yanlış neden, Latince de ‘Non Cause Pro Cause’da bu yanlışta öncüllerde, sonuç için gösterilen nedenin yanlış olduğu bir hatadır. Bri durumun sebebini olmayan bir şeyin onun asıl nedeni kabul etmek veya bir kıyasta yer almayan bir önermenin geçersizliğine, o kıyasta ulaşılan sonucun saçmalığını delil olarak ileri sürmek Neden Olmayı Neden Olarak Alma²⁶⁴ yanlış olarak bilinir.

²⁶¹ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.153.

²⁶²“Karnı öyle bir şişti ki... Görenler onu hamile sandı!”, **Hürriyet Gazetesi**, 03.07.2018, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/karni-oyle-bir-sisti-ki-gorenler-onu-hamile-sandi-40885143>, (11.05.2019)

²⁶³ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.154.

²⁶⁴ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.161.

Posta Gazetesi'nde yazdığı dönemde Yazgülü Aldoğan'ın “Öpüşme korkusu parkı kapattı.”²⁶⁵ başlıklı yazısında parkı kapatma nedeni tek nedenden kaynaklanıyormuş gibi kabul ederek Neden olmayanı neden olarak alma yanlışı yapmıştır. Parkın kapatılmasındaki yasakta asıl sebep marjinal legal ve illegal örgütlerce işgal edilmesi ve halkın kullanımı, faydalanması bu örgütlerce engellenmiş olmasıdır. Ayrıca park, örgütler tarafından tahrip edilmiş olması da sebeplerden biridir. Buna karşın Gezi Parkı'nın kapatılmasının tek sebebi 'Gezi Parkında öpüşenlerin' olması tek başına sebep/delil olarak alınması bu yanlışa yol açmıştır.

Uykusuz Mizah Dergisi kapağında²⁶⁶ işlenmiş olduğu işsizlik oranıyla ilgili karikatürde işsiz bir kişinin “Papaz gitti ama hâlâ işsizim abi... Başka papaz var mı?..” soruya kilolu şişman kişinin verdiği cevap: “Papaz yok vale var evladım... Al şunu park et, çizersen oyarım.” şeklindedir.

İşsiz kişi, Papaz Brunson'un serbest bırakılmasına rağmen işsizliğin devam etmesini ve başka papaz yada papazların serbest kalmasıyla işsizliğin biteceği ya da azalacağı şeklindeki yaklaşımda neden olmayanı neden olarak alma yanlışı görülmektedir. Çünkü işsizlik ekonomik bir durum olması adli ya da

siyasi bir durum ile işsizliğin biteceği düşüncesi bu yanlışı yapma sebebidir. Kilolu kişinin arabasının anahtarını atarak ‘al şunu park et çizersen oyarım’ ifadelerinde de Kaba kuvvete başvurma yanlışı yapılmaktadır.(bkz. s.92) Ayrıca, “Papaz yok vale

Şekil 13. Birden fazla mantık yanlısının olduğu dergi görseli

²⁶⁵ Yazgülü Aldoğan, “Öpüşme korkusu Parkı Kapattı.” *Posta Gazetesi*, 09.07.2013, <https://www.posta.com.tr/yazarlar/yazgulu-aldogan/opusme-korkusu-parki-kapatti-185376>, (09.07.2013)

²⁶⁶ *Uykusuz Dergisi*, 18.10.2018 Sayı:581, Hafta: 42.

var evladım...” ifadesiyle Kilolu kişi Mizahın Kötüye Kullanılması yanlışı yapmıştır.(bkz. s.97)

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Kurthan Fişek köşesinde “Susturmak kolay konuşturmak zor”²⁶⁷ başlıklı yazısında “Evliya Çelebi'nin içkiye niye bu kadar düşman olduğunu merak edip araştırmıştım. Öğrendim. İçki içenin dili çözülür, ilk küfrettiği kurumlar, devlet, siyasi otorite ve mevcut kanunlar olurmuş. Koyarsın içki yasağını (veya zammını), kapatırsın çeneleri...” demektedir.

Yazar, ifadesinde neden olmayanı neden olarak alma yanlışı yapmıştır, çünkü içki yasağının nedenini devlete, siyasi otoriteye ve mevcut kanunlara küfredilmesine bağlamasıyla bu yanlışa düşmüştür.

Sözcü Gazetesi “Başkan bu nasıl laf!” manşetiyle verilen haberin altında “Ak Parti Esenler Belediye Başkanı Tevfik Göksu, İmamoğlu üzerinden Trabzonlulara ‘Yunanlı’ imasında bulundu...Tepki büyük”²⁶⁸ açıklaması yapmıştır. Haberin detaylarında Göksu'nun ırkçı ifadeler kullandığı belirtilerek; “Yunan medyası ‘İstanbul’u Yunan kazandı’ diyor... Bu arkadaş(İmamoğlu) nereli? Trabzonlu. Eee nasıl oldu da ses çıkmadı diyerek İmamoğlu ve Trabzonlulara ‘Yunanlı’ imasında bulundu.”denilmektedir.

Sayfa 13'teki detaylarda benzer argümanlar dile getirilmektedir. Öncüllerde sonuç için gösterilen nedenin yanlış olduğu bu haberde, Tevfik Göksu'nun sözlerini “Trabzonlulara Yunan dedi” diye yorumlayıp yansıtılması Mana yanlışlarından neden olmayanı neden olarak alma yanlışı yapılmasına sebep olmuştur. Tevfik Göksu, “Çarpıtmayın konuyu! Ben Trabzonlulara bir şey demedim. Ben CHP adayının kendisine ‘Yunanlı’ diyen Yunan medyasına neden bir cevap vermediğini sordum, Yunan basını 31 Mart'ta CHP'nin adayı kazandı diye neden manşet attı bunu soruyorum. Trabzonlu Bakanlarımız var. Yunan basınından onunla ilgili bir şey duydunuz mu? Benim ağzımdan Trabzon ile ilgili hiçbir ifade çıkmamıştır. Benim konuşmamda Trabzonlu kardeşlerimi rencide edecek bir ifade yoktur.” açıklamasını yapmıştır.

Gazetenin haberinde neden olmayanı “Bu arkadaş(İmamoğlu) nereli? Trabzonlu. Eee nasıl oldu da ses çıkmadı diyerek İmamoğlu ve Trabzonlulara

²⁶⁷Kurthan Fişek, **Hürriyet Gazetesi**, “Susturmak kolay konuşturmak zor”, 05.09.2000, <http://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-susturmak-kolay-konusturmak-zor-39179865>, (07.06.2016)

²⁶⁸“Başkan bu nasıl laf!”, **Sözcü Gazetesi**, 16.05.2019.

‘Yunanlı’ imasında bulundu.” denilmesi suretiyle neden olarak alma yanlışı yapılmıştır. Bu tür yanlışlarda ki kıyas mutlak olarak geçersiz değildir ancak, çürütülmek istenen şey için yanlış neden gösterildiğinden, içerik bozuktur.²⁶⁹

Konunun iyice araştırılmaması haberin doğruluğu zannına okuyucuyu götüreceği için okuyucuda bu yanlışla düşecek ve aynı şekilde neden olmayanı neden olarak alma yanlışının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bu yanlışların gazete ve dergilerde görülmesi siyasi tarafların birbirlerine karşı öfke ve kin duygularını artırmaya, karşılıklı bir birlerini anlama ortamının ortadan kalkması gibi olumsuz durumlara yol açabilmektedir.

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Kanat Atkaya “Saymadıkça atar, saydıkça artar” başlıklı yazısında Galatasaray ile ilgili bir yazı yazmıştır. Yazının ilerleyen bölümlerinde Galatasaray için ve Galatasaraylılar için güzel anlardan bahsetmiştir, devamında da şu ifadeleri kullanır;

“Bir harçlığın doğru harcanmışlığı, koşulsuz sevgiye ödenen hatırı sayılır bilet parasını helal etme duygusu kalır ki; mağlup olsan da, şampiyonluk kaçsa da her kuruşuna kadar şanlı tarihine helaldir o para... Hakem saymadıkça atarsın; kupaların saydıkça artar... Emek veren herkese helal olsun, kutlu olsun. Şen ola Cimbom, şen ola!..”²⁷⁰

Paragrafın içinde “hakem saymadıkça atarsın; kupaların saydıkça artar...” ifadesinde neden olmayanı neden olarak alma yanlışı yapılmıştır, çünkü atmanın nedenini hakemin saymamasına bağlamak ve kupaların artma nedenini de saymaya bağlamak yazarımızı bu yanlışla düşürmüştür. Aynı zaman da “hakem saymadıkça atarsın” ifadesinde belirsizlik yanlışı vardır. Hakem neyi saymadıkça atarsın? Dayak mı? Taş mı? Gol mü? Olduğu belirsizdir.(bkz. s.63)

Milli Gazete Manşet haberde verdiği başlıkta “Torunlar yaşasın diye evlatlar ölüyor”²⁷¹ ifadelerini kullanmıştır. Başlıkta torunların yaşaması, evlatların ölmesi nedenine bağlanmıştır ki neden olmayanı neden olarak alma yanlışına düşülmüştür. Haberin detaylarını okuyunca başlıkta bir belirsizliğe neden olan ifade torun ile kastedilen Torunlar İnşaat’ın projesinde meydana gelen asansör kazasında ölen işçilerden bahsetmektedir. Dolayısıyla bir belirsizlik yanlışı da (bkz. s.63) başlıkta görülmektedir.

²⁶⁹ Fazla bilgi için bkz. Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.169.

²⁷⁰ Kanat Atkaya, “Saymadıkça atar, saydıkça artar”, **Hürriyet Gazetesi**, 20.05.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/sporarena/yazarlar/kanat-atkaya/saymadikca-atar-saydikca-artar-41219345>, (21.05.2019)

²⁷¹“Torunlar yaşasın diye evlatlar ölüyor”, **Milli Gazete**, 08.09.2014.

Şekil 14. Birden fazla mantık yanlışının olduğu gazete haber görseli

Birgün Gazetesi “Sarayın Fiili Yönetiminde Ülke Yine Seçime Gidiyor” manşet haberinin altında beş madde sıralanmış²⁷² bu beş madde iki, dört, beşinci maddelerde karşımıza İçerik Yanlışlarından Manâ Yanlışları gurubu içinde olan Neden Olmayı Neden Olarak Alma Yanlışları çıkmaktadır. Haberdeki bu yanlışla göre, kıyasın öncülünün, kendisinden yanlış çıkarılan sonuçlara bağlandığı aşağıdaki maddeleri incelediğimizde görebiliyoruz.

İkinci maddede “ateşkes ortamı sonlandırıldı, şiddet doruğa tırmandı.” Tespitinde bulunulmuş. Bu tespit ile Ak Parti’ye zarar verdiği düşüncesiyle ateşkes ortamının sonlandırılması sonucu Mana yanlışlarından neden olmayı neden olarak alma yanlışının yapılmasına sebep olmuştur.

Üçüncü maddede Suruç’ta 32 yurttaşın Ak Parti’nin kol kanat gerdiği IŞİD’le bağlantılı kişiler tarafından katledildiği ifade edilmiştir. IŞİD’e destek verdiği yönünde somut bilgi ve belge olmamasına rağmen ve Ak Partili yetkililerin kol kanat gerdiğine dair bir dene olmamasına rağmen öyle olduğunu var saymak Mana yanlışlarından ispat edilecek olanı delil yerine alma yanlışının yapılmasına sebep olmuştur. (bkz. s.79)

²⁷²“Sarayın Fiili Yönetiminde Ülke Yine Seçime Gidiyor” Birgün Gazetesi, 18.08.2015.

Dördüncü maddede “Artan şiddet ve asker cenazeleri üzerinden etnik temele dayalı bir iç savaş konsepti geliştirildi. Yapılan savaş propagandasıyla bir arada yaşam kültürüne darbe vuruldu. Ak Parti lehine seçim ortamı hazırlandı.”

Mana yanlışlarından Neden Olmayı Neden Olarak Alma yanlışının yapıldığı bu maddede yapılan savaş propagandasıyla bir arada yaşama kültürüne darbe vuruldu ifadesinde bir arada yaşama kültürüne darbe vurulmasının sebebi yapılan savaş propagandasına bağlanması bu yanlışın yol açmaktadır.

Beşinci maddede “Partiler arasındaki koalisyon görüşmelerinin olumsuz sonuçlandığı dün resmen ilan edildi. Erdoğan’ın başkanlık için 7 Haziran gecesi aldığı gayri meşru erken seçim kararı böylece hayata geçirildi.”

Mana yanlışlarından Neden Olmayı Neden Olarak Alma yanlışının yapıldığı bu maddede Erdoğan’ın 7 Haziran gecesi aldığı gayri meşru erken seçim kararı ifadesiyle bu yanlışın düşülmüştür. Kararın yasal dayanağı olması sonuç için gösterilen nedenin yanlış bir nedene bağlanarak bu yanlışın düşülmüştür. Şöyle ki, Anayasa (104 ve 116. Maddelerde) Cumhurbaşkanı’na TBMM seçimleriyle ilgili yenilenmesi yönünde yetki vermektedir. Dolayısıyla bir gayrimeşruluk söz konusu değildir.

Türkiye Gazetesi’nin öğrencilere süt kampanyasıyla ilgili haberinde²⁷³ süt içmenin gerekliliğinin nedeni (bkz. s.67) diğer devletlerle makarna yiyerek değil süt içilerek yarışılacağı ifadesinde neden olmayı neden olarak alma yanlışını vardır. Öncüllerde diğer devletlerle yarışmamız gerektiği sonucuna süt içerek yapılacağı ve makarna yiyerek olmayacağı önermelerine dayandırılması bu yanlışın sebep olmuştur.

Gırgır Dergisi kapağına Numan Kurtulmuş’un “Referandumdan evet çıkınca terör biter”²⁷⁴ sözünü hicvetmiştir. Kurtulmuş’un terörün bitme şartı olarak referandumdan evet çıkma nedenine bağlanması mantık yanlışlarından neden olmayı neden olarak alma yanlışının yapılmasına sebep olmuştur. Çünkü referandumdan hayır çıkarsa da terör bitebilir veya evet çıkarsa da terör bitmeyebilir gibi seçenekler olmakla birlikte terörün bitmesini sadece referandumdaki sonuca bağlamak bu yanlışın düşme sebebidir.

²⁷³ “Süt Geyiği”, **Türkiye Gazetesi**, 01.03.2000, s.1.

²⁷⁴ **Gırgır Dergisi**, 01-07.02.2017, Sayı:5 Yıl.46.

Hürriyet Gazetesi Yazarı Yalçın Doğan, “O programlarda insan yok” yazısı içindeki alt başlıkta “Sigara üzerinden düzen değişikliği”²⁷⁵ ile ilgili R.Tayyip Erdoğan’ın yapmak istediği hakkında öngöründe bulunmuş bu öngörüsü de şöyle;

“Şimdi lokantalarda ve barlarda insanlar sigara içemeyecek. Sigara ancak evde içilebilecek. Pratikte, insanlar barlardan, içkili lokantalardan elini, ayağını yavaşça çekecek, evlerine kapanacak.”

Sigara yasağı ile ilgili olarak Yalçın Doğan, lokanta ve barlarda insanlar sigara içemeyince evde içebilecek ve insanlar buralardan elini ayağını çekerek evlerine kapanacak sonucuna ulaşmış ve asıl sonucun “Sigara yasağı gibi, sağlıklı ve masum bir gerekçenin arkasına saklanarak, sosyal yaşamı, kendi ideolojisine göre biçimlendirme çabası. İster istemez hayat tarzı değişecek.” şeklinde ifade ederek Lafız Yanlışlarından Neden Olmayanı Neden Olarak Alma yanlışı yapmıştır.

Bu yanlışa bazen öncüller bir sözü yani neticeyi gerektirecek güçte olmazlar bazen de neticeyi gerektirecek güçte olsalar da onlar (lâzım), ispatı istenen asıl konu (matlûp) değildirler.²⁷⁶

Bu tür deliller, mutlak olarak geçersiz olmasa da çürütülmek istenen şeyde yanlış neden gösterildiğinden içerik açısından bozuktur. Yanlışa düşmekten korunmak için mevzu bahis durumla ilgili yeterince araştırmada bulunmak, kıyasta öncülleri dikkatli bir şekilde kontrol etmek ve öncüller, sonucu çıkaracak nitelikte olmasına dikkat etmek gerekir.Böyle bir kıyasa karşı, şöyle itirazda bulunmak gerekir. ‘kıyasta yanlış öncül vardır ve bu öncüllerle doğru sonuç veren bir kıyas kurulamaz.’²⁷⁷

1.1.2.2.7. Birden Çok Konunun Tek Konu Gibi Sorulması Yanlışı

İbrahim Emiroğlu’nun, Brody’nin Logical Terms’inden aktardığına göre; bu yanlış kompleks bir soruya basit bir cevap talep etmekten ibarettir. Genelde evet ya da hayır cevabının istendiği sorular sormaktan doğan bir yanıltma şeklidir.²⁷⁷

²⁷⁵ Yalçın Doğan, “O programlarda insan yok”, **Hürriyet Gazetesi**,05.01.2001, <http://www.hurriyet.com.tr/o-programlarda-insan-yok-7970204>, (04.07.2014)

²⁷⁶ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.162.

²⁷⁷ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.169.

Sabah Gazetesi yazarlarından Refik Erduran köşesinde “Foyalar”²⁷⁸ başlıklı yazısı şöyledir.

“Kabahatliyi itirafa zorlayan sorular vardır. Amerikalılar şu örneği verirler: ‘Karını dövmeğe vazgeçtin mi?’ Yanıt evet olsa ‘Yani vazgeçmeden önce dövüyordun’, hayır olsa ‘Demek hâlâ dövüyorsun’ sonucu çıkar.”²⁷⁹

Yazar, birden çok konunun tek konu gibi sorulması yanlışına burada değinmiş ve yazısına şöyle devam etmektedir.

Şimdi yine Amerikalıların Cumhurbaşkanı ve Dışışleri Bakanı dünya kamuoyu önünde demokrasi yanlısı görünmek için Mısır diktatörüne yönelttikleri tehditle kendilerini öyle bir köşeye sıkıştırıyor, işlenmiş olan tarihsel suçtu açığa vuruyorlar. “Halkını ezmekten vazgeç, yoksa sana bunca yıldır yaptığımız milyarlarca dolarlık yardımı keseriz” demekteler.

Gelin de kendilerine sormayın: “Halkını ezmekte olduğunu söylediğiniz adama milyarlarca doları niçin veriyordunuz?”²⁸⁰

Erduran, burada da Birden çok konunun tek konu gibi sorulması yanlışına yanlışı adını zikretmeden örnek vermektedir.

Eğer sorular, birden çok meseleyi ayırarak, hiçbir şeyi saklamadan açık ve net olarak sorulursa bu tür yanlışa düşme tehlikesi ortaya çıkmamış olur. Tüm bu gibi durumlarda izlenecek yol, birden çok konuyu içeren veya kompleks olan soruyu bir tek basit soruymuş gibi almak yerine, o sorunun bileşiminde bulunan parçaları analiz etmektir.

²⁷⁸Refik Erduran, “Foyalar”,**Sabah Gazetesi**, 02.02.2011, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/refik_erduran/2011/02/02/foyalari, (11.05.2019)

²⁷⁹Refik Erduran, “Foyalar”,**Sabah Gazetesi**, 02.02.2011, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/refik_erduran/2011/02/02/foyalari, (11.05.2019)

²⁸⁰Refik Erduran, “Foyalar”,**Sabah Gazetesi**, 02.02.2011, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/refik_erduran/2011/02/02/foyalari, (11.05.2019)

1.1.3. Gazete ve Dergilerde Görülen Diğer Yanlış Çeşitleri

1.1.3.1. Konudışılık Yanlışı

Sağlam akıl yürütmenin ilk kuralı, bir neticenin desteklenmesi için sunulan delillerin uygun ve yeterli olmasıdır. Bu uygunluk ve yeterli oluşun sağlanması için de ileri sürülen delillerin ele alınan konuyla ilgili olması gerekir. Bu nedenle, bir delil ileri sürerken, eğer delil matlupla yani ispatı istenen asıl konuyla doğrudan alakalı değilse, konudışılık yanlışı işlenmiş olur.²⁸¹ Konudışılık,

Şekil 15. Konudışılık Yanlışıyla ilgili görsel

gazete ve dergilerdeki haberlerin içeriğiyle alakalı olmayan, öcülerle sonuç arasında mantikî bir irtibatın olmadığı bir yanlış çeşididir. Köşe yazılarında, röportajlarda tartışılan konuyla tam bir mantıksal bağlantının kurulamadığı, konuyla alakalı olan yönün kavranamadığı, çarpıtıldığı veya gizli tutulduğu bu yanlış türünü İbrahim Emiroğlu, 'Genel Konudışılık' ve 'Subjektif Konudışılık' olarak iki grupta ele almıştır. İçerik yanlışlarında çeşitli örneklerini gördüğümüz, ilintisel olanı özsel olan yerine alma (bkz. s.74), ispat edilecek olanı delil yerine alma (bkz. s.79), neden olmayanı neden olarak alma (bkz. s.80) ve birden çok konuyu tek konu gibi sorma (bkz. s.86) yanlışlarını da konudışılık yanlışı olarak değerlendirebiliriz.

²⁸¹ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.179.

1.1.3.1.1. Genel Konu Dışılık Yanlışı

1.1.3.1.1.1. Kişiyi Hedef Alan Delil (Arg. ad Hominem)

“Muhatabın tezini değerlendirme yerine, onun şahsiyetine ve şahsi ilgilerine başvurarak, onun iddiasını çürütmeyi hedefleyen konudışılık yanlıştır. Bu muhatabın kişiliğini eleştirmeye yönelerek delili, tartışılan konuyla veya tezle alakalı olmayan yöne sevk etmektir.”²⁸² Bu mantık yanlısında ortadaki hakikati geçersiz kılmak için, hakikati ileri süren veya hakikatin bir parçası olana saldırmaya teşebbüs eden ya da ortadaki hakikate muhalif olarak karşı tarafın özel koşullarına başvurmaya gidilen bir yoldur.

Şu şekilde kurulan bir kıyas çeşididir.

1. Ali, X iddiasında bulunur.
2. VeliAli'nin kişisel özelliklerine ya da şahsiyetine saldırır.
3. O halde Ali'nin iddiaları yanlıştır.

Leman Dergisi'nde²⁸³ kapak haberi şöyledir: “Daha önce Atatürk'e ve Kurtuluş Şavaşı'na hakaretleriyle gündeme gelen ‘püsküllü fesli’Kadir Mısıroğlu’nu hastanede başta Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan olmak üzere, bakanlar, devlet erkani ziyaret etti.” Dergi kapağında Kadir Mısıroğlu'na‘püsküllü fesli’ifadesi kullanılması ile konu dışılık yanlışlarından Kişiyi Hedef Alan Delil yanlışı işlenmiştir.Karşı şahsın özel durumlarını ve şartlarını, onun fikirlerini reddetmede yeter sebep olarak almak bu yanlışa düşme nedenidir.Mısıroğlu'nun eleştirilmesi gereken konu Atatürk'e ve Kurtuluş Şavaşı'na hakaret etmesi iken dergide fesine ve fesinin püskülüne konuyu yönelterek Kişiyi Hedef Alan Delil yanlışının yapıldığını görmekteyiz.

Sabah Gazetesi yazarlarından Necati Doğru köşesinde “Balina Toptan!”²⁸⁴başlıklı yazısında, hayali kurulan şirketler aracılığı ile KDV iadesi alarak devleti zarara uğratma konusuna değiniyor ve yazısını şu cümlelerle devam ettiriyor;

²⁸² Emiroğlu, M. Yanlışları, s.180.

²⁸³ Leman Dergisi, 21.02.2018, Sayı:2018/08

²⁸⁴ Necati Doğru, “Balina Toptan!”, Sabah Gazetesi, 15.08.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/15/y06.html>, (25.05.2018).

“Köksal Toptan, Mehmet Niyazoğlu'ndan 10 milyar doları alırken bu paranın kaynağının ne olduğunu hiç merak etmez mi? Bu paranın vergisi ödenerek kazanılmış bir gelir olup olmadığını hiç aklına getirmez mi?

Etmez. Ve getirmez...

Çünkü hortlak...

Hortlaklar hortlarlar...

Asla merak etmezler...

10 milyar ceplerine koyarlar.”

Necati Doğru, Toptan'ın, Mehmet Niyazoğlu'dan almış olduğu para nerden geldiğini düşünmeden, meraklanmadan kullanmasını yadırgıyor ve ‘hortlak’ diyerek konudışılık yanlışlarından kişiyi hedef alan delil yanlışına düşmüştür.

Hürriyet Gazetesi birinci sayfa haberlerinden “28 Şubatçılara sütü bozuk demişti”²⁸⁵ başlığında verilen haberde dönemin Fazilet Partisi Tokat

Milletvekili Bekir Sobacı'nın TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada “Türkiye, sütü bozuk bir 28 Şubat sürecinden sonra geldiği noktada bugün debelenmektedir.”Sözlerine yer verilerek, “Agresif kişiliği ile dikkati çeken Sobacı'nın bu sözleri meclisi karıştırmıştı.” ifadelerinde Sobacı'nın agresif olup olmamasından önce söylediği sözlerdeki gerçekliğin haberde işlenmesi gerekirken dikkati

Sobacı'nın agresif olması yönüne çekilmeye çalışılarak Konudışılık yanlışlarından kişiyi hedef alan delil yanlışına düşmüştür.

Sabah Gazetesi yazarlarından İlker Sarıer köşesinde “Faşist öğretmen”²⁸⁶ başlıklı yazısında ilgili bölüm şöyledir;

Tek dersten kalan öğrencilere "af" savunurken, hangi noktalardan yola çıktığımı binlerce insan anladı.

Fakat "anlama özür" bir öğretmen, adı hiç önemli değil, kendisinin ne kadar faşist ve merhametten uzak bir zihniyete sahip olduğunun farkında bile olmadan, savunduğum teze değil de "şahsıma" yüklenen bir e-mail göndermiş...

"Sen de sınıflarını hep ayla geçmiş olmalısın ki, affı savunuyorsun, araştırmadan yazıyorsun, adaleti hiçe sayıyorsun" diyor.

Şekil 16. Kişiyi Hedef Alan Delil yanlış gazeteye haber görseli²⁸⁵

²⁸⁵“28 Şubatçılara sütü bozuk demişti”, **Hürriyet Gazetesi**, 23.06.2001.

²⁸⁶ İlker Sarıer, “Faşist öğretmen”, **Sabah Gazetesi**, 20.09.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/09/20/y57.html>, (25.05.2015).

Öz geçmişini ve hayat mücadelesini hiç bilmediği bir yazarı bu kadar kolay suçlayabilen bir öğretmen olsa olsa bir "faşisttir" ve kimbilir minik yavrulara neler yapıyordur?

Basit bir telefonla bana ulaşır hayat mücadelemi öğrenebilecek iken, e-mail'e sarılıp hakareti seçen bir öğretmenin; faşist olmaktan başka şansı var mı, söyleyin?

E-postada öğretmen "Sen de sınıflarını hep afla geçmiş olmalısın ki, affı savunuyorsun, araştırmadan yazıyorsun, adaleti hiçe sayıyorsun" demekle kişiyi hedef alan delil yanlışı yapmıştır. Konu tek dersten kalan öğrencilere 'af' iken öğretmen, yazarın sınıflarını afla geçtiğine değinerek bu yanlışı yapmıştır.

Yazar, 'Faşist öğretmen', 'anlama özürlü bir öğretmen', demekle de kendisi, Duygusal kelimeleri kötüye kullanma yanlışı (bkz. s.107) yapmıştır. Ayrıca yazar, 'faşist olmaktan başka şansı var mı' ifadesinde bir kelimenin kendi anlamı dışında kullanılmasının yol açtığı ifade yanlışı yapmıştır.(bkz. s.72)

Sabah Gazetesi yazarlarından Can Ataklı köşesinde "Hayalet kent Sarıyer"²⁸⁷ başlıklı yazının alt başlığında değindiği yazısını şu cümlelerle devam ettiriyor; "Yeni Binyıl gazetesinde dedikodular yazan bir yazar var. Şeriatçılığı ile tanınan bu yazarın daha önce Yeni Şafak Gazetesi'nde köşesi vardı. Adı Kürşat Bumin. Ses tonu Çetin Altan'a benziyor, herhalde o nedenle kendini entelektüel sınıfına koyuyor."

Yazar, Bumin'i ses tonu nedeniyle entelektüel sayılacağı çıkarımında bulunması konuduşalık yanlışılarından kişiyi hedef alan delil yanlışı yapmasına sebep olmuştur. Ayrıca Kürşat Bumin'in ses tonunun Çetin Altan'a benzemesi nedeniyle kendisini entelektüel sınıfına koyuyor, ifadesinde iki mantık yanlışı görülmektedir. İlki, Genel konuduşalık yanlışılarından Mizahın Kötüye Kullanma vardır.(bkz. s.97). İkincisi, Mana yanlışılarından Neden olmayanı neden olarak alma yanlışı vardır.(bkz. s.80).

Kişiyi hedef alan delil (Arg. ad Hominem) yanlışı daha ziyade önyargıya dayalı bir delillendirme yanlışıdır. Bu tür yanlıslara karşı korunmak için, kişiye yapılan hücumun, bahis konusu olan meseleyle irtibatının olmadığını göstermek gerekir.²⁸⁸

²⁸⁷Can Ataklı, "Hayalet kent Sarıyer", **Sabah Gazetesi**, 18.08.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/18/y05.html>, (25.05.2015).

²⁸⁸ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.180.

1.1.3.1.1.2. Kaba Kuvvete Başvurma (Arg. ad Baculum)

Gerekçeleriniz kazanmanıza yetmiyorsa, o zaman elinize değneği almalısınız. Argumentum ad Baculum, kaba kuvveti bir ikna aracı olarak kullanmaktır ve kaba güce başvurmadan tartışmaları kazanamayacak olan insanların başvurduğu bir yöntemdir.²⁸⁹Kaba kuvvete başvurma, kişinin sağlam delil sunma ve kuvvetli muhakeme ile fikrini kabul ettirme yerine, bu fikrini karşı tarafa kabul ettirmede gözünü korkutma veya gözdağı verme yollarını araştırmasıdır. Böyle bir delilde, konuyla ilgili uygun, makul bir delil getirme ve rasyonel bir çaba içerisinde bulunmanın yerini kaba kuvvet almaktadır.²⁹⁰ Şu örnek doğrudan bu yanlışla ilgilidir.

Yeni Şafak Gazetesi yazarlarından Kemal Öztürk köşesinde “Statüko ve değişimin kavgası: Taksi-UBER meselesi”²⁹¹ başlıklı yazısında İstanbul Taksiciler Esnaf Odası Başkanı Eyüp Aksu, basın karşısına çıkıp Taksi-UBER konusundaki açıklamalarına yer vermiş, Aksu şunları ifade etmektedir.“Avrupa ülkelerinde taksicilerin eylem yaptığı, sağı solu yakıp yıktığı gibi eylem yapmak istemiyoruz. Eğer Meclisimiz bu konuda çalışmazsa, adalet farklı bir karar verirse taksi esnafının sabrı taşar. Taksi esnafı ekmeği için her şeyi yapar.”

Aksu, Avrupa ülkelerinde taksicilerin eylem yaptığı gibi, sağı solu yakıp yıktığı gibi eylem yapmak istemiyoruz. Eğer Meclisimiz bu konuda çalışmazsa, adalet farklı bir karar verirse taksi esnafının sabrı taşar’ demekle yetkililere gözdağı vermek istemektedir. Aksu burada Genel konudışılık yanlışlarından Kabakuvvete başvurma yanlışı yapmıştır. Konuyla ilgili diğer örnekğimiz şu şekildedir:

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Pakize Suda, “Kadir asılsa bana asılırdı”²⁹²başlıklı yazısında uyarıda bulunduğu iki kardeşe, “Yalnız yoldasınız. Amacınız Kadirizmi çökertmekse ikinizin yaşının toplamından fazla yeğeni vardır Kadir'in. Belki konuyla alakası yok ama olsun.” Bu ifadelerde yazar,

²⁸⁹ Madsen Pirie, **Girdiğiniz Her Tartışmayı Kazanmanın Yolları Mantığın Kullanımı ve Suistimali**, Elif Yayinevi, 1. Baskı, çev. İnan Mutlu, Ankara, 2011, s.18.

²⁹⁰ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.183.

²⁹¹ Kemal Öztürk, “Statüko ve değişimin kavgası: Taksi-UBER meselesi”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 14.03.2018, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/kemalozturk/statuko-ve-degisimin-kavgasi-taksi-uber-meselesi-2044836>, (15.03.2018).

²⁹² Pakize Suda, “Kadir asılsa bana asılırdı” **Hürriyet Gazetesi**, 12.09.2000, <http://www.hurriyet.com.tr/pakize-suda-kadir-asilsa-bana-asilirdi-39181537>, (20.03.2019).

muhataplarının neden yanlış yolda olduğunu anlatması gerekirken Kadir İnanır'ın yeğen sayısıyla gözdağı vermeye çalışmakta bu nedenle de Genel konudışılık yanlışlarından Kaba kuvvete başvurma yanlışı yapmaktadır. Ayrıca “Yalnız yoldasınız.” Cümlesinde Noktalama ve vurgu yanlışı da yapılmıştır.(bkz. s.70)Doğrusu“Yanlış yoldasınız.” şeklinde olmalıdır.

Bu çeşit delillerle karşılaşıldığında, ondan korunmak için yapılacak şey, şartlara göre değişir. Bazen kaba kuvvet tehdidine karşı sağlam muhakemeyi terk etmeden makul delillerle etkili bir şekilde karşı konulur; bazen sükut edilir.

1.1.3.1.1.3. Otoriteye Başvurma (Arg. ad Verecundiam)

Bir görüşün belirli insanlarca kabul edilmesinden onun doğru olduğuna hükmetmek umumi konudışılıktır. Bazı hayranlık duyulanlara, takdir edilenlere veya meşhur kişilere, onları aşan veya alanlarının dışında kalan konularda otorite diye başvurulduğunda ad verecundiam yanlışı işlenmiş olur.²⁹³Başka bir deyişle,bir bilen safsatası da denilen bu yanlış,bir iddiannın kabulü için otoriteye (kişi, örf, adet, kurumlar vs.) veya bunlara duyulan saygı, hürmet veya korkuya başvurmak ile meydana çıkar. Kişinin kendi tercih ve sorumluluklarıyla ilgili kararların denetimini, kendisinden daha iyi bildiği inancıyla başka birinin otoritesine bırakmasına²⁹⁴otoriteye başvurma yanlışı denir. Burada otoriteye onun özel yetki alanı dışındaki bir konu hakkında başvurulmuşsa bu yanlış ilenmiş olur yoksa otoritelere başvurmanın her zaman gayrı mantıki olduğu sonucu çıkarılmamalıdır.²⁹⁵

Sabah Gazetesi yazarlarından İlker Sarıer köşesinde “Zafer bayramı”²⁹⁶ başlıklı yazısında Türkiye'nin zor şartlardan buralara geldiğini açıklıyor ve diyor ki;

“Ayağımızda pabuç yoktu ama olsun, vatan yoksa, pabucun da kıymeti yoktu. Önce vatan kurtuldu, sonra pabuç ve pantolon yapmaya başladık. Az zaman geçmedi aradan... Ama az yol da almadık”

diyerek formülü veriyor.

*“Japonlar'ın tarifıyla temel formül şu:
Önce Japonya, sonra şirketim, sonra ailem, sonra da ben!..”*

²⁹³ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.184.

²⁹⁴ Alev Alatlı, “Bir Bilen Safsatası”,

<http://safsatakilavuzu.com/safsata%20turleri%20ve%20guncel%20ornekler-3.htm>, (02.05.2019).

²⁹⁵ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.186.

²⁹⁶ İlker Sarıer, “Zafer bayramı” **Sabah Gazetesi**,31.08.2000,

<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/31/y57.html>, (02.05.2019).

*Demek ki bizim için de tartışılmaz formül belli:
Önce Türkiye, sonra şirketim, sonra ailem, sonra da ben”*

Yazar, Japonya için geçerli olan formülün bizim için de geçerli olduğunu ve bunun da tartışılmayacağını²⁹⁷ dayatır şekilde ifade etmekle otoriteye başvurma yanlına düşmesine sebep olmuştur.

Sabah Gazetesi yazarlarından Yavuz Donat köşesinde “Yakışmayan davranışlar”²⁹⁸ başlıklı yazısında başbakan ile cumhurbaşkanı arasındaki diyalogsuzluktan bahsediyor ve şöyle diyor;

*“Gorbaçov diyor ki; ‘problem, problem, problem... Öyleyse... Gerekli olan ne?’
Ve sonra ‘kendi sorusunu’ yanıtıyor:
- Gerekli olan işbirliğidir... Diyalogdur.
Evet ‘gerekli olan’ şey diyalog.”*

Yavuz Donat, Gorbaçov’un ifadesini diyalog niçin gerekli olduğunun kanıtı olarak göstermiş ve konudışılık yanlılarından Otoriteye başvurma yanlısı yapmıştır.

Sabah Gazetesi yazarlarından Rauf Tamer köşesinde “Satır araları...”²⁹⁹ başlıklı yazısında başbakan ile cumhurbaşkanı arasındaki diyalogsuzluktan bahsediyor aktarıyor ve şöyle diyor;

*“Tansu’yu ülkenin başına ben belâ ettim demiş Demirel.
Cüneyt Arcayürek’in kitabında yazıyor. “Bekleyen Adam’ın Gerçekleşen Düşü”
adlı kitap.
Vaktiyle emanetçi olarak partiyi teslim ettiği Cindoruk için de hasta demiş
Demirel... Adamı Meclis Başkanı yaptık demiş ve tarafsız kalamamasından
yakınmış... Hem de Oktay Ekşi’nin yazdıklarına hak vererek.
Demiş mi dememiş mi diye hiç tereddüt geçirmedim. Çünkü Cüneyt ağabey,
böyle bir şey uydurmaz.
Belli ki demiş.”*

Yazarın kitaptaki yazıların doğru olması Cüneyt Arcayürek’in kişiliğine bağlanarak iddia etmesi otoriteye başvurma yanlına sebep olmuştur.

Gazete ve dergilerde –toplumumuzda olduğu gibi- din ve sağlık konusunda otorite olmayan birçok kişi otoriteymiş gibi iddia serdetmekte ve bu yanlışa düşmektedir. Yanlıştan korunmanın yolu öncelikle uzman olmadığımız konularda uzmanmış gibi fikir beyan etmemek veya uzman olmayan kişilerin fikirlerine itibar etmemekle olur. Yani alanında çok başarılı bir matematikçinin din veya sağlıkla ilgili

²⁹⁷ Alev Alatl, “Dayatma Safsatası”,
<http://safsatakilavuzu.com/safsata%20turleri%20ve%20guncel%20ornekler-3.htm>, (02.05.2019).

²⁹⁸ Yavuz Donat, “Yakışmayan davranışlar”, **Sabah Gazetesi**, 12.08.2000,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/12/y28.html>, (02.05.2019).

²⁹⁹ Rauf Tamer, “Satır araları...”, **Sabah Gazetesi**,
19.09.2000,<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/09/19/y16.html>, (02.05.2019).

bir mesele hakkında görüşlerine başvurmak yanlış olacaktır. Çünkü din veya sağlık alanında otorite değildir.

1.1.3.1.1.4. İspat Edilmemiş Olmayı Lehte Delil Kullanma

Arg. ad İgnorantiam olarak adlandırılan bu yanlışta bir delil ile bir konuyu ispat etme başarısızlığında, aksi tarafın ispat edilmiş veya kabul ettirilmiş olacağı zannedildiğinde bu yanlış işlenmiş olur. Söz konusu yanlış,

“X (durumu) hakkında her hangi bir delil yoktur.

Öyleyse X (durumu) yoktur!”

formunu temel alır.³⁰⁰

Başka bir deyişle, bir şeyin yanlışlığının ispatlanamamış olması nedeniyle doğru olduğunu ya da doğruluğunun ispatlanamamış olması nedeniyle yanlış olduğunu ileri sürmekle yapılan bir yanlış çeşididir. Bu yanlış, “Siyah-Beyaz Safsatası”nın özel bir şeklidir. Bu safсата “bir şey aksi ispatlanamadığı sürece doğrudur” varsayımına dayanır.”³⁰¹ Mesela,

Allah’ın varlığı kimse tarafından kanıtlanmamıştır. Öyleyse Allah yoktur.

“Örnekte görüldüğü gibi, bu tür deliller şu hükme dayanır:

Bu hüküm doğrudur, çünkü yanlış olduğu ispatlanmış değildir!

veya,

Bu hüküm yanlıştır, çünkü doğru olduğu ispatlanmış değildir!”³⁰² Şu gazete haberi bu yanlışta örnektir.

Hürriyet Gazetesi, Kurumsal internet haber sitesinde “Ahmet Hakan: Bunlar alçak”³⁰³ başlığında verilen habere göre o dönemin Kanal 7 Haber Müdürü olan Ahmet Hakan’ın çeşitli gazetelerde çıkan Erbakan’ın kızına talip olmasıyla ilgili Hürriyet Gazetesi’nin haberi şöyledir. Konuyla ilgili Ahmet Hakan’ı telefon ile Star Gazetesi muhabiri aramıştır.

“Muhabir telefonda haberi Erbakan'a çok yakın kaynaklardan aldığını ileri sürüyor, Erbakan Ailesi'nden yalanlama gelmemesini de haberin doğruluğuna

³⁰⁰ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.187.

³⁰¹ Alev Alatlı, “İspatlama Mecburiyeti Safsatası”, <http://safsatakilavuzu.com/safsata%20turleri%20ve%20guncel%20ornekler-2.htm>, (02.05.2019).

³⁰² Emiroğlu, M. Yanlışları, s.188.

³⁰³ “Ahmet Hakan: Bunlar alçak”, **Hürriyet Gazetesi**, 03.09.2000, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ahmet-hakan-bunlar-alcak-39179360>, (03,05,2019).

kanıt olarak gösteriyordu. Ahmet Hakan ise birincil kaynağının kendisi olması gereken haberin tamamen yalan olduğunu öne sürüyordu. Ahmet Hakan'ın tepkisini 'değerlendirecekleri' sözü vererek telefonu kapatan muhabir, 3-4 saat sonra tekrar arayarak, 'Siz Elif'i geçen yıl da istemişsiniz. Erbakan da size 'Haddini bil' cevabını vermiş' diyordu. Bunun üzerine soğukkanlılığını yitiren Ahmet Hakan, muhabire, 'Bu bilgiyi veren de, bu soruyu soran da, yazan da şerefsiz ve alçaktır'' diye tepki veriyordu."

Burada muhabir, haberin Erbakan ailesince yalanlanmamasını haberin doğruluğuna kanıt olarak öne sürmekle Genel konudışılık yanlışlarından İspat Edilmemiş Olmayı Lehte Delil Kullanma (Arg. ad Ignorantiam) yanlışı yapmaktadır.

Erbakan Ailesi'nden yalanlama gelmemesini haberin doğruluğuna kanıt olarak gösteren muhabir bu yanlışa düşmektedir.

"Bu çeşit yanlışlara karşı en iyi savunma yolu, bir konuda delilin noksan oluşunun veya yeterli olmayışının, karşıt bir görüşü kabul etmeyi gerektirmeyeceğini hatırlatmak şeklinde olabilir."³⁰⁴

1.1.3.1.1.5. Konuyu Saptırma

Bu yanlışı, konuyu ilgili olmayan yöne çekme, asıl hedeften dikkatleri uzaklaştırmak biçiminde yapılmaktadır.

Yeni Şafak Gazetesi'nin "CHP'nin psikolojisi bozuldu"³⁰⁵ başlığındaki haberde konuyu saptırma yanlısını görmekteyiz.

Asıl konudan dikkatleri uzaklaştırmak kastıyla yapılan bu haberdeki yanlıştaki konunun saptırılması kastı vardır. 'Küskün seçmenlerin ruh halini' öğrenmek isteyen CHP, Uzmanlardan rapor istediğiyle ilgili haberde; CHP Milletvekili Bülent kuşoğlu, Politik Psikoloji Derneği Kurucu Başkanı'nı ziyaret ederek konuyla ilgili rapor istemiştir. Küskün seçmenin sandıkta oy kullanmasını yönelik tavsiyelerin istendiğiyle ilgili haberi Yeni Şafak Gazetesi "CHP'nin Psikolojisi bozuldu" başlığında vermiştir. Konuyu saptırma yanlısının yapıldığı bu haberlerde asıl konunun/konuların tekrar anlatılması sorunun çözümünde sağduyulu insanların gerçeği görmesini sağlamaktadır.

³⁰⁴ Emiroğlu, M. Yanlısları, s.189.

³⁰⁵ "CHP'nin psikolojisi bozuldu", Yeni Şafak, 01.03.2019, <https://www.yenisafak.com/chpnin-psikolojisi-bozuldu-h-3449083>, (01.03.2019)

Konuyu saptırma yanlısına karşı en iyi korunma yolu, gazete ve dergiler için söyleyecek olursak bahsedilen konudan çıkmadan asıl konu üzerinde durmak şeklinde olabilir.

1.1.3.1.1.6. Mizahın Kötüye Kullanılması

Genel konu dışılık yanlılarından Mizahın Kötüye kullanılmasında mizahın dikkati ciddi bir konudan saptırmak için kullanılması durumunda da konudışılık yanlısı işlenmiş olur.³⁰⁶

Birgün Gazetesi birinci sayfa manşetinde, “Yolunuzu bulmayı siz daha iyi bilirsiniz.”³⁰⁷ Haberin içeriği şöyledir. Koalisyon kurma çalışmalarında Ak Parti Genel Başkanı’nın koalisyon kurulamaması üzerine görevi Cumhurbaşkanı’na iade etmiştir. Daha sonra Cumhurbaşkanı’nın koalisyon kurma görevini CHP genel başkanına vermeyeceğini üstü kapalı açıkladığı ifade edilen haberde CHP’li üyelerin Cumhurbaşkanlığına gitmemeleri ve benzeri nedenlerden dolayı Cumhurbaşkanı’nın Beştepe’nin yolunu bilmeyenlere hükümeti kurma görevi vermeyebileceği yönündeki açıklamaları olmuştur. Burada Birgün Gazetesi “Yolunuzu bulmayı siz daha iyi bilirsiniz.” demekle Mizahı Kötüye Kullanma yanlısı yapmıştır. Şu örnekte de mizahın kötüye kullanıldığı (misuse of humor) görülmektedir.

Star Gazetesi yazarlarından Yağmur Atsız, köşesinde “Acele işe şeytan karışır!”³⁰⁸ başlığındaki yazıda kendince önemli gördüğü bazı hususlara değinmiş ve olduğu gibi aktardığımız metin içindeki yazısını şu şekilde tamamlamıştır.

“Son günlerde üç gazete haberi, fazla büyük verilmemesine rağmen benim ilgimi çekti:

Kıbrıs’a denizaltından bir su hattı döşenmesi düşünülmeye başlanmıştı. Ayrıca ortaöğretimde Osmanlıca dersleri de okutulsa acabâ nasıl olur şeklinde bir düşünce ortaya atılmıştı.

Bir de bilmem ne komitesi adlı bir kuruluş, bütün Türk lehçeleri için ortak bir alfabe oluştursak sakın ola ki iyi eder miyiz meselesini ele almaya mı ne karar vermişdi.

Aman, bu işleri birkaç sene daha düşünelim! Öyle pat diye girişmeyelim!

Mâlûm, acele işe Şeytan karışır!”

³⁰⁶ Emiroğlu, M. Yanlıları, s.190.

³⁰⁷“Yolunuzu bulmayı siz daha iyi bilirsiniz.”, **Birgün Gazetesi**, 20.08.2015, <https://www.birgun.net/haber-detay/yolunuzu-bulmayi-siz-daha-iyi-bilirsiniz-87165.html>, (21.08.2015)

³⁰⁸ Yağmur Atsız, “Acele işe şeytan karışır!”, **Star Gazetesi**, 17.04.2012, https://www.star.com.tr/yazar/Acele_ise_Seytan_karisir-yazi-543843/, (12.05.2016)

diyerek kendince acele edilmesi gereken konular sıralamasına rağmen ‘Mâlûm, acele işe Şeytan karıştır!’diyerek Mizahı Kötüye Kullanma yanlışı yapmıştır. Aynı zamanda yazar “... acele işe Şeytan karıştır!” atasözünüle Uydurma delil yanlışlarından Klişeleşmiş düşünce yanlışı da yapmıştır.(bkz. s.111)

1.1.3.1.1.7. Konuyu Taşarak Geniş Kapsamı Alma

“Bir tartışmada veya delilde, daha rahat bir atağa geçme imkânı elde edecek şekilde karşı tarafın durumu veya iddiası abartıldığında konuyu taşarak geniş kapsamlı alma yanlışı yapılmış olur.”³⁰⁹ Genellikle siyasetçilerin seçim vaatlerine eleştirel yaklaşım gösteren gazeteci, köşe yazarı veya muhalif siyasetçilerin başvurduğu bir yanlış çeşididir.

Bu yanlışa örnek ilk şöyledir. Uykusuz Dergisi³¹⁰ kapağında işlenen Ak Parti’nin seçim vaatleri arasındaki millet kıraathaneleriyle ilgili karikatürde vatandaşın buralardan yararlanmasını çizgilerle ifade etmiştir. Kıraathaneye gelerek dağıtılan kekten almak isteyen kişiye seçim sonuçlarına göre oluşan pasta grafiğindeki oy dağılımına göre kek dağıtılacağı üzerinde durulmuş ve hangi partiye oy verdin anlamında kime verdiğinin sorgulanacağına dikkat çekerek konuyu taşarak geniş kapsamlı alma yanlışı yapılmıştır.

Şekil 17.Konuyu taşarak geniş kapsamlı alma yanlışı görseli³¹⁰

Bu yanlışa başka bir örnekte bir Tempo Dergisi Kurumsal internet sitesinde³¹¹ görülmektedir.Burak Tatari’nin Koç Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Murat

³⁰⁹ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.191.

³¹⁰ Uykusuz Dergisi, 28.06.2018, Sayı:26, No:565.

³¹¹Burak Tatari, “Demokrasi endişesi”, Tempo Dergisi, Aralık 2016, <http://www.tempomag.com.tr/detail/murat-somer-demokrasi-endisesi>, (03.01.2019)

Somer ile yaptığı “Demokrasi endişesi” başlıklı röportajda şu soruyu sormaktadır:³¹¹

“Donald Trump'ın ABD başkanlığına seçilmesine nasıl tepki verdiniz?” Murat Somer'in verdiği cevap:

"İlk anda ‘Dünyayı daha iyi anlamak için daha çok çaba sarf etmemiz gerekiyor’ diye düşündüm.” şeklindedir.

Konu, Trump'ın ABD başkanlığına seçilmesi iken Somer'in cevabı, Dünyayı daha iyi anlamak için daha çok çaba sarf etmemiz gerekiyor şeklinde olması konuyu taşarak geniş kapsamlı alma yanlışı yapmasına sebep olmuştur.

Kişiler delil serde derken, kızgın olmaları, tarafgirlik duyguları, acelecilik vb. durumlarda dikkatsiz davranmaya ve meydan okumaya karşı koymaya çok meylederler. Bu tavırla kişiler ana konuya eğilmeyip, konuyu taşarak geniş kapsamlı bir şekilde sunmaya girişirler. Bu yanlışa düşmemek için öncelikle soğukkanlı olmak gerekir.³¹²

1.1.3.1.2. Subjektif Konu Dışılık Yanlışı

1.1.3.1.2.1. Popüler Olana Başvurma (arg. ad Populum)

Bu yanlışı türünü Mufassal Kâmûs-ı Felsefe’de Rıza Tevfik, şöyle tanımlamaktadır. “Halkın veya toplumun onayını kazanma gayesiyle, savunulan şeyin iyi bir delille desteklenmiş olduğu izlenimini vermek için, duygusal olarak bazı şeylere başvurma şeklinde işlenen yanlıştır.”³¹³ Bir neticeyi kabul ettirmek için, kalabalığın hislerini harekete geçirerek revaçta olan kabulü (onayı) kazanma teşebbüsüdür. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi, bu yanlışa köşe yazarlarının düştüğünü görmekteyiz.

Hürriyet Gazetesi Yazarlarından Yılmaz Özdil köşesindeki³¹⁴ “Şehzade Mustafa” başlıklı yazıda gezi olaylarında ölenleri Şehzade Mustafa’ya, hükümeti de rüşvetçi olarak tanıttığı, Rüstem Paşa’ya benzetmiştir. Yazar, duygusal olarak

³¹² Emiroğlu, M. Yanlısları, s.191.

³¹³ Emiroğlu, M. Yanlısları, s.192.

³¹⁴ Yılmaz Özdil, Şehzade Mustafa, **Hürriyet Gazetesi**, 15.02.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/sehzade-mustafa-25812079> (15.02.2014).

popüler olan, revaçta olan, mazlum kabul edilen Şehzade Mustafa'ya gezi parkı olaylarında ölenleri benzetip, rüşvetçi olarak bilinen Rüstem Paşa'yı da iktidardakilere benzeterek Popüler Olana Başvurma (Arg. ad Populum) yanlışı işlediği görülmektedir.

Yazıda popüler olan rüşvet almanın kötü olması, haksız yere öldürmenin kötülüğü gibi kavramlar ile halkın duygularına hitap edilmekte ve bu yanlışa düşülmektedir.

“Rüstem Paşalar hala baş tacı, yakışır sayın ahalimize.” diye bitirdiği yazıda da Mizahı Kötüye Kullanma Yanlışı işlediği görülmektedir. (bkz. s.97)

“Bu yanlışa karşı korunmak zordur. Çünkü insanlar, özellikle sevdikleri kişiler tarafından savunulmuş olursa, hoşlandıkları delillere safça yönelirler. Bu tür delillere karşı tedbirli olmak ve onu kullananların delillerine şüpheyile bakma alışkanlığı geliştirmek gerekir.”³¹⁵

1.1.3.1.2.2. Merhamete Başvurma

Merhamete muhtaç olanların, bundan mahrum bırakıldıklarında çok daha perişan olacakları gerekçesiyle, belirli bir sonucun doğru olması gerektiği hususunda delil getirme yanlısıdır. Bu delil türüne mahkeme duruşmalarında sıkça rastlanır.³¹⁶ Örneğimizde de Cumhuriyet Gazetesinin kurumsal internet haber portelinde³¹⁷ bu yanlışı açıklayan bir haber vardır. “Kılıçdaroğlu'na hakarettten hüküm giydi: Cezamı ahirette almak isterim” başlığındaki haberde bu yanlışa sosyal medyada hakaret etmekten suçlu bulunan sanığın savunmasında söyledikleri merhamete başvurusu açısından dikkat çekicidir.

*“Savunmasında, pişman olduğunu belirten sanık Bahtiyar A, "Akıllı telefonlar yüzünden oldu. Ben aslında öyle demek istemedim. 'Bunları def etmek lazım' yazacaktım, klavye 'linç etmek' diye çevirmiş. Klavye hatası. Ahirette cezamı almak isterim. Burada ceza almak istemiyorum. Adliyeye düştüğüm için çok üzgünüm. Zaten bu olay sonrası sosyal medya hesabımı kapattım." dedi.*³¹⁷

³¹⁵ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.194.

³¹⁶ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, ss.194,195.

³¹⁷“Kılıçdaroğlu'na hakarettten hüküm giydi: Cezamı ahirette almak isterim”, **CumhuriyetGazetesi**, 14.05.2019, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1391777/Kilicdaroglu_na_hakarettten_hukum_giydi__Ce_zami_ahirette_almak_isterim.html, (15.04.2018).

Sanık, ceza almamak için hâkim huzurunda cezasını ahirette almak istemesi bu dünyada ceza almak istememesi, çok üzgün olduğunu söylemesi ve sosyal medya hesabını da kapattığını söylemesi merhamete başvurma yanlışına düşmesine sebep olmuştur.

Şefkate başvurma veya merhamet için yalvarma, bir neticeye inanmada mantıksal neden olarak gösterilirse bunu kabul etmedikçe bu yanlışa düşmekten korunmuş oluruz.³¹⁸

1.1.3.1.2.3. Tehlike

Tehlike yanlışı (fallacies of danger), gerçek delil getirileceğine, tehlikeye dikkat çekilerek veya bir tehlikenin var olduğu ileri sürülerek yapılan konuduşluk yanlışıdır. Bu yanlışı Bentham, ‘tehlikeyi tahrik ederek tartışmayı bastırmak’ şeklinde ifade eder ve bunun temelini, tehlikenin varlığını ileri sürerek yarar teminine dayandığını ısrarla belirtir.³¹⁹ Gazete ve dergilerde sıkça rastlanan bu yanlışı çeşidiyle ilgili aşağıdaki örnekler dikkat çekicidir.

³¹⁸ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.196.

³¹⁹ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.196.

Şekil 18.Çeşitli Mantık Yanlışlarını barındıran gazete görseli

Saray'ın fiili yönetiminde ülke yine seçime gidiyor

1 Türkiye
7 Haziran
seçimlerinin ardından
olağanüstü bir sürece
girdi. AKP'nin tek başına
iktidarını kaybetmesiyle
birlikte Saray ipleri
tamamen ele aldı.

2 Koalisyon
tartışmaları
sürerken, Cumhurbaşkanı
Erdoğan tarafından
AKP'ye zarar verdiği
düşünülen ateşkes
ortamı sonlandırıldı,
şiddet doruğa tırmandı.

3 Suruç'ta
32 yurttaş,
AKP'nin kol kanat
gerdiği IŞİD'le bağlantılı
kişiler tarafından
katledildi. Devam eden
süreçte IŞİD bahane
edilerek savaş politikaları
devreye sokuldu.

**'KOALİSYON
ZEMİNİ
OLMADI'**

Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun dün MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'yle yaptığı görüşmeden de olumlu bir sonuç çıkmadı. Davutoğlu, "Çok azu etmemize rağmen gerek CHP ile gerekse de MHP ile koalisyon zemini olmadı" dedi.

4 Artan şiddet ve
asker cenazeleri
üzerinden etnik temele
dayalı bir iç savaş konsepti
geliştirildi. Yapılan savaş
propagandasıyla, bir arada
yaşam kültürüne darbe
vuruldu. AKP lehine seçim
ortamı hazırlandı.

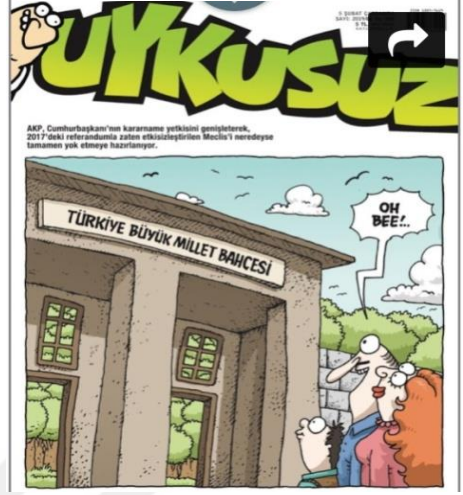
5 Partiler arasındaki
koalisyon
görüşmelerinin olumsuz
sonuçlandığı dün resmen ilan
edildi. Erdoğan'ın başkanlık
için 7 Haziran gecesi aldığı
gayri meşru erken seçim
kararı böylece hayata
geçirildi.

Bu yanlışla örnek Birgün Gazetesi manşet haberin altında beş madde sıralanmış³²⁰, sıralanan maddelerden birinci maddede "... saray ipleri tamamen eline aldı." tespitinde bulunulmuş. Bu tespit ile subjektif konu dışılık yanlışlarından tehlike yanlış yapılmıştır.

³²⁰ "Saray'ın Fiili Yönetiminde Ülke Yine Seçime Gidiyor", **Birgün Gazetesi**, 18.08.2015.

Bu yanışta gerçek haber sunulacağı yerde aslı olmayan şeyi tehlike göstermeye şu dergi kapağı örnektir. Uykusuz Dergisi kapađında³²¹ “AKP, Cumhurbaşkanı’nın kararname yetkisini genişleterek, 2017’deki referandumla zaten etkisizleştirilen Meclis’i neredeyse tamamen yok etmeye hazırlanıyor.” ifadelerinde korkutmak amacı vardır. Subjektif konudululuk yanışlarından tehlike (fallacies of danger) yanışı dergide, ‘...meclisi neredeyse tamamen yok etmeye hazırlanıyor.’ ifadesiyle bir tehlikeye işaret edilmekte dolayısıyla da bu yanış yapılmaktadır.

şekil 19. Tehlike yanışı dergi haber görseli

Sabah Gazetesi yazarlarından Refik Erduran köşesinde “Foyalar”³²² başlıklı yazısı şöyledir.

“... Mübarek Batı desteğiyle kendi ülkesindeki statükoyu sürdürüp iktidarda kalabilmek için umacı diye Müslüman Kardeşler rgtnn kullanıyordu hep:

"Ben gidersem aşırı dinciler gelir, Mısır ikinci İran olur."

Aynı, bizdeki bürokrat-darbeci-kğıı ortaklığıyla sömürü tezgh sürdürülürken duyduğumuz "İrtica gelir, Türkiye İran olur" teranesi gibi.”³²²

Burada yazar, "Ben gidersem aşırı dinciler gelir, Mısır ikinci İran olur." ve “İrtica gelir, Türkiye İran olur” ifadelerinde tehlike yanışı yapıldığına dikkat çekmektedir. Aynı şekilde aşağıdaki haberde de Tehlike yanışının yapıldığı dikkat çeken bir örnektir.

Tehlike Yanışına başka bir örnek de Yeni şafak Gazetesi yazarlarından Kemal ztrk’n köşesinde “Statüko ve değişimin kavgası: Taksi-UBER meselesi”³²³ başlıklı yazısında söz konusudur. İstanbul Taksiciler Esnaf Odası Başkanı Eyüp Aksu’nun, basının karşısına çıkıp ‘Taksi-UBER’ konusundaki açıklamalarına yer verilen yazıda, Aksu şunları ifade etmektedir. “Eğer Meclisimiz bu konuda çalışmazsa, adalet farklı bir karar verirse taksi esnafının sabrı taşar. Taksi esnafı ekmeği için her şeyi yapar.” Aksu, ‘Eğer Meclis bu konuda çalışmazsa,

³²¹ Uykusuz Dergisi, 05.02.2019, Sayı:597, Hafta:6.

³²² Refik Erduran, “Foyalar”, Sabah Gazetesi, 02.02.2011, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/refik_erduran/2011/02/02/foyalar, (11.05.2019)

³²³ Kemal ztrk, “Statüko ve değişimin kavgası: Taksi-UBER meselesi”, Yeni şafak Gazetesi, 14.03.2018, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/kemalozturk/statuko-ve-degisimin-kavgasi-taksi-uber-meselesi-2044836>, (15.03.2018).

adalet farklı bir karar verirse taksi esnafının sabrı taşar. Taksi esnafı ekmeği için her şeyi yapar.³²³ diyerek Genel Konudışılık yanlışlarından Tehlike yanlışı yapmıştır.

Akşam Gazetesi'ndeki birinci sayfa haberlerindeki lejantta "Trump'tan AB'ye: DEAŞ'lıları geri alın yoksa..."³²⁴ ifadelerinde Trump, tehlikeye dikkat çekerek yarar temin etme veya durumu lehine çevirme maksadıyla ithamla gözdağı vermeye çalışmaktadır. Bu örnekte de delil yerine korkuyu, endişeyi bir takım uydurma tehlikelerin ileri sürülmesi, korkutma yoluyla delil ileri sürerek haklılığını ya da yapmak istediğini gerçekleştirme düşüncesiyle yapılan bir yanlıştır.

Şekil 20. Tehlike yanlışı gazete haber görseli³²⁴

Akşam Gazetesi'nin seçim ile ilgili Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın Ak Parti İstanbul Mahalle Başkanları iftarında söylediği sözleri "Her türlü hırsızlık kötüdür ama oy hırsızlığı felakettir"³²⁵ başlığındaki haberde Başkan Erdoğan; "Her hırsızlık kötüdür ama oy hırsızlığı, milli irade hırsızlığı tam bir felakettir." ifadelerini kullanmıştır. Burada delil yerine korkunun, endişenin ileri sürülmesi bu yanlışa neden olmaktadır.

Türkiye'de sosyal medya kullanımını konusunda eleştiri getirdiği ve bu konuda iktidarın ve Erdoğan'ın eleştirilemeyecek kadar sıkı bir denetimin olduğunu kapak konusu yapan Lemana Dergisinde şöyle bir tehlike yanlışı örneği vardır.³²⁶ Türkiye'ye gelen Merkel'e Tayyip Erdoğan: "Sosyal medya hesabın var mı Merkel?" Şeklinde sert bir ifadeyle sorduğu Merkel'in de korkmuş bir halde: "Yok. Kapattım da geldim" dediği bir karikatür yer almaktadır.

³²⁴"Trump'tan AB'ye: DEAŞ'lıları geri alın yoksa...", **Akşam Gazetesi**, 18.02.2019.

³²⁵"Her türlü hırsızlık kötüdür ama oy hırsızlığı felakettir", **Akşam Gazetesi**, 27.05.2019

³²⁶**Lemana Dergisi**, 31.10.2018, Hafta 42, Sayı 1397.

Şekil 21. Tehlike yanlışı dergi haber görseliHata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tehlike yanlışının işlendiği bu haberin iç yüzü ise şöyledir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun, Almanya'da terör örgütü toplantılarına katılıp tatil için Türkiye'ye gelenlerin havalimanlarında tutuklanacakları yönündeki sözleri üzerine Almanya Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'yi ziyaret edecek vatandaşlarının soruşturmalara karşılaşılabileceği uyarısında bulunarak Alman vatandaşlarına Almanya'da sarf ettikleri bazı görüşlerin Türkiye'de hoş karşılanmayabileceği ve tutuklamayla sonuçlanabileceği uyarısını yaptı. Dergide ele alınan haber, gerçeklerle örtüşmeyip sosyal medya kullanmanın risk olduğu yönünde işlenmesi tehlike yanlışı yapılmasına sebep olmuştur.

İtham etme, niyet okuma, korkutma veya aslında olmadığı halde tehlikenin varlığına dikkat çekme gerçek delil yerine geçemez. Bunun yerine somut makul şeylere dayanmalı ve onlardan delil getirilerek bu yanlıştan korunabiliriz.³²⁷

³²⁷ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.197.

1.1.3.1.2.4. Şartlara ve Şahıslara Uygun Davranma

Gazete ve dergilerde bazen haberlerin yapılış amacı, bazen köşe yazarlarının yazılarının içeriği insanların davranışlarını belirlemek, bir şeye inanmaları konusuna ikna etmek ve kendileri gibi düşünmek amacı taşırlar. Bunu gerçekleştirmek için haberin veya köşe yazısının içeriğini bizim beğeneceğimiz tarzda ambalajlayarak sunarlar veya bir takım elemelerde bulunurlar; gerçek delil yerine bizi cezp edecek deliller sunarlar. Hatta haber ve köşe yazısına eklenen fotoğraflar ilk anda bizim ilk beğenimize göre yapılandırılır. Gerçeği olduğundan farklı vererek şartlara göre veya şahıslara göre davranırlar.³²⁸Birçok gazete ve dergi hitap ettiği kitleye (müşteri/okuyucu, kaybetmeme düşüncesi ile) adamına göre davranmayı tercih etmektedir.

Gazetelerde çeşitli alanlarda yazılar yazan gazeteciler bulunmaktadır. Sağlık yazılarıyla dikkat çeken Hürriyet Gazetesi yazarlarından Prof. Dr. Osman Müftüoğlu'nun mutfaklardaki çok önemli bir eksik olduğunu vurguladığı reklam filminde³²⁹ balığın protein ve omega üç barındırmasına vurgu yapılmaktadır.Reklam filmi, Prof. Dr. Müftüoğlu'nun, "Balık sağlıklıdır" cümlesiyle bitirilmektedir.Reklam filminde ton balığı konservesini herkese öneren ve mutfaklardan eksik edilmemesini isteyen Prof. Dr. Osman Müftüoğlu, Hürriyet'te ton balığı hakkında. "Ağır metal tehdidi"³³⁰ ve "Balıkta cıva tehlikesi var mı?"³³¹ başlıklarıyla yazıları yayımlanmıştır.

"Ağır metal tehdidi" başlığındaki yazısında şu ifadeleri:

*"..Dahası araştırmalara bakılırsa okyanuslarda bile artık kabul edilebilecek miktarın üzerinde cıva kirlenmesi var. Dolayısıyla buralarda büyüüp yetişen balıklarda da cıva tehdidi olabiliyor. Özellikle ömrü uzun olan büyük balıklarda (kılıç balığı, ton balığı, köpek balığı) bu risk çok yüksek."*³³⁰

"Balıkta cıva tehlikesi var mı?" başlıklı yazısında da şunları ifade ediyor:"*Büyük ve iri balıkların toksik kirlenmeden daha çok etkilenebileceklerini, yaşlı balıkların vücutlarında daha fazla cıva barındırabileceklerini düşünerek onlardan uzak duruyorum."*³³¹

Yazılarının içeriği incelendiğinde, genel anlamda balık ürünleriyle ilgili farklılığa vurgu yapmış, ton balığı hakkında pek de olumlu düşüncelere sahip

³²⁸ Emiroğlu, M. Yanlısları, s.198.

³²⁹ Mutfağımızdaki En Büyük Eksik, **Youtube**, 09.12.2018,<https://www.youtube.com/watch?v=NyVJrkKokKE>, (02.03.2019).

³³⁰ Osman Müftüoğlu, "Ağır metal tehdidi"**Hürriyet Gazetesi**, 30.05.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/osman-muftuoglu/agir-metal-tehdidi-29140162>, (02.03.2019).

³³¹ Osman Müftüoğlu, "Balıkta cıva tehlikesi var mı?"**Hürriyet Gazetesi**, 13.01.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/osman-muftuoglu/agir-metal-tehdidi-29140162>, (02.03.2019).

görünmemektedir. Prof. Dr. Osman Müftüoğlu, yazılarının aksine reklam filminde ton balığının mutfağımızdaki çok önemli bir eksik olması ile protein ve omega üç barındırmasını vurgulaması mantık yanlışlarından sübjektif konudusılık yanlışlarından şartlara ve şahıslara uygun davranma yanlına düşmesine sebep olmuştur.

Delil yerine şartlara ve şahıslara uygun davranmayı (attitude fitting) sunanlara karşı en güzel korunma yolu, nefsi okşamayan ve onun hoşlanmadığı kişilerin (davranışla ve) fikirlerinden ziyade nefse hoş gelenlerinkine daha çok şüphe ile bakma alışkanlığı geliştirmektir.³³²

1.1.3.1.2.5. Duygusal Kelimeleri Kötüye Kullanma

Delil yerine, duyguları tahrik edecek kelimeler kullanmak yahut da bu kelimelerle delil sunmak, duygusal kelimeleri kötüye kullanma yanlıdır.³³³

Milliyet Gazetesi yazarlarından Mehveş Evin köşesindeki “Başbakan’ın üslubu şimdi mi şaşırtıyor”³³⁴ başlıklı yazıda; “Hangi kanalı açsanız, üst perdeden bağırın, kendine aşırı güvenen, muhalif her görüşü ötekileştiren, canavarlaştıran bir lider var karşımızda.” ifadeleriyle Duygusal Kelimeleri Kötü Kullanma yanlısı yapmıştır.

Yazıda başbakanla ilgili olarak “hangi kanalı açsanız” genellemesi yaparak Gelişigüzel Genellemede Bulunma(bkz. s.113) yanlısının da yapıldığı yazıda ‘üst perdeden bağırın, muhalif her görüşü ötekileştiren, canavarlaştıran bir lider’ ifadesi ile duyguları tahrik edecek kelimeler kullanma, duygusal kelimeleri kötüye kullanma (misuse of emotional words) yanlısı yapmıştır. Başbakan’ın mitinglerdeki konuşmalarını ‘üst perdeden bağırın’, kendisi dışındaki görüşleri eleştirmeyi de ‘muhalif her görüşü ötekileştiren, canavarlaştıran’ biçiminde yazması seçilen kelimelerin özelliği yazarın hislerini yansıttığı gibi okuyucuyu da duygusal olarak etkileyecektir.

³³² Emiroğlu, M. Yanlıları, s.198.

³³³ Emiroğlu, M. Yanlıları, s.198.

³³⁴ Mehveş Evin, “Başbakan’ın üslubu şimdi mi şaşırtıyor?”, **Milliyet**, 30.12.2013, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehves-evin/basbakan-in-uslubu-simdi-mi-sasirtiyor--1814881/>, (11.05.2016)

Ateist Dergisi'nde nasıl ateist olduğunu anlatan kişilere yer verilmiştir.³³⁵Eda Akyol trafik kazası geçirmiş ve uzun süre hastanede yatmıştır. Nasıl ateist olduğunu anlatan Akyol'un ifadeleri şöyle; "Acılarım belki aylar sürdü diyebilirim; elbette ben hep ona (Allah'a) dua ettim, ağladım, acılarımı bir an önce dindirmesi, ağrılarımı ve yaralarımı geçirmesi için ona yalvardım; ama aylarca o ağrıların hiçbiri geçmedi." sözlerini şu şekilde bağlayıp devam eden Akyol, "Şöyle düşünmüştüm o zamanlar: Yaraların ve ağrıların geçmesi biyolojik bir olay; bunun tanrıyla veya Allah'la bir ilgisi yok; nasıl olsa zamanla iyileşiyorsun."

Akyol, ateist olmasını duygusal kelimeler kullanarak, uygun bir delil getirme yerine şefkat ve merhamete başvurma yanlışı yapmaktadır. Bu yanlışı yapanlar, merhamete muhtaç olmaları nedeniyle bundan mahrum kalınca belirli bir sonucun doğru olması gerektiği hususunda "ağrılarımı ve yaralarımı geçirmesi için ona yalvardım; ama aylarca o ağrıların hiçbiri geçmedi."³³⁵ diyerek ve "Yaraların ve ağrıların geçmesi biyolojik bir olay; bunun tanrıyla veya Allah'la bir ilgisi yok; nasıl olsa zamanla iyileşiyorsun"³³⁵ delil getirmesi yanlıştır. Çünkü, geçte olsa ağrıların geçmiş olması dualarının kabulü olamaz mı? sorusunu akla getirmektedir. Biyolojik bir olayın tanrıyla veya Allah'la bir ilgisi olamaz mı, biyolojik ölçüyü var eden Allah olamaz mı, nasıl olsa zamanla iyileşiyorsun sonucu tanrının yokluğuna mı varlığına mı delil olur? gibi sorular cevaplanması gerekir.

Duygusal kelimelerin kötüye kullanımına düşmemek için en iyi korunma yolu, bu tür kelimeleri yazarken ve konuşurken onları dikkatli kullanmaya özen göstermek şeklinde olacaktır.³³⁶

1.1.3.1.2.6. Karmaşık Cümlelerle Şaşırtma

Kelimeler bir manayı açığa çıkarmak için kullanıldıkları gibi, onu anlaşılması zor hale getirmek, belirsiz kılmak veya gizlemek için de kullanılabilir. Delilin yapısı, anlama hiçbir katkıda bulunmayan kelime yığınlarıyla gizlendiğinde, kesin olmayan delilin zayıflığını keşfetmek zor olacaktır. Bundan dolayı bir kişi, çok fazla sayıda kelimeler kullanarak, bir konuyla ilgilenir gözükebilir. Bir konu hakkında fikrini açığa vurmaktan sakınmada, on kelime yerine yüz kelime kullanma daha avantajlı

³³⁵ Eda Akyol, "Nasıl atesit oldum köşesi", **Ateist Dergisi**, Cilt:0, Sayı:15, 2016 s.31.

³³⁶ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.199.

olabilir. Bu durumda karmaşık cümlelerle şaşırtma yanlışı isteyerek veya istemeyerek yapılmaktadır.³³⁷

Tempo Dergisi Kurumsal internet sitesinde Cansu Uras³³⁸, oyuncu Şebnem Hassanisoughi ile yaptığı “Gizemli, özgün ve nostaljik” başlıklı ropörtajda “Bu hayatta en büyük savaşınız kiminle ve neyle?” sorusunu soruyor. Cevap olarak da, “Savaşmıyorum. Sadece uyumlanmamak, alışmamak, farkında olmak için yoruluyorum.” Cevapda anlaşılması zor, belirsiz bir şekildeki cevap ile Karmaşık cümlelerle şaşırtma yanlışına düşmüştür.

Yolcu Dergisi kapak yazısı “Bana Bir şey söyle: ‘Hiç bişey’ olsun..!”³³⁹ ifadelerinden oluşmaktadır. Anlaşılması güç olduğu ve belirsiz olduğu görülen kapak yazısında Karmaşık cümlelerle şaşırtma yanlışına düşmüştür.

Gazete ve dergi okuyucuları kelimesi çok pasajları, basit unsurlarına ve çok sade manalarına inerek bu tür yanlışlardan korunabilir.³⁴⁰

1.1.3.2. Uydurma Delil Yanlışı

1.1.3.2.1. Emin Bir Tavır Sergileme

Bu yanlışı yapanlar, delil getirme yerine kesin bir şekilde güven dolu ifadelerle haklı olduğunu telkin etmek isterler buna Uydurma Delil Yanlışlarından Emin Bir Tavır Sergileme denir. Gazete ve dergilerde bazı köşe yazarlarının bu yanlışa sıkça düştüğü görülmektedir. Aşağıdaki örnek bunlardan bir tanesidir.

Habertürk Gazetesinde “Erdoğan ve Kılıçdaroğlu arasında "SGK" düellosu”³⁴¹ başlıklı haberde Kılıçdaroğlu, Erdoğan’a hitaben “karşıma gel sana hesabı kitabı öğreteyim”³⁴¹ diyor ve haberin devamında Kılıçdaroğlu, “Dönmüş bana diyor ki sen hesap bilmiyorsun. Cesaretin varsa karşıma gel ben sana hesabı kitabı öğreteyim. Şu hesap nasıl yapılır, kitap nasıl yapılır bak hepsini öğreteyim. Ama

³³⁷ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.199.

³³⁸ Cansu Uras, “Gizemli, özgün ve nostaljik”, Tempo Dergisi, Aralık 2016, <http://www.tempomag.com.tr/detail/sebnem-hassanisoughi-gizemli-ozgun-ve-nostaljik>, (15.10.2018)

³³⁹ Yolcu Dergisi, 2000, Yıl:3 Sayı:13.

³⁴⁰ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.200.

³⁴¹ “Erdoğan ve Kılıçdaroğlu arasında "SGK" düellosu”, Habertürk Gazetesi, 17.11.2017, <https://www.haberturk.com/erdogan-ve-kilicdaroglu-arasinda-sgk-yi-kim-batirdi-polemigi-1718373>, (17.11.2017)

gelemezsin cesaret edemesin. Cesaret edemiyorsan karşıma çıkmaya cesaret edemiyorsa niye konuşuyor hakkımda?"³⁴¹ ifadeleriyle emin bir tavır sergileme yanlışı yapmıştır.

Türkiye Gazetesi yazarlarından Cem Küçük, "Medya ve sanat dünyasında bedel ödeme kültürü oturacak"³⁴², başlıklı yazısında hükümete muhalif olup hükümete yakın kanallarda iş yapan kişileri şöyle eleştirmektedir;"Bu ülkede herkes her işi yapabilir ama o yaptığı işin bedeli neyse ödeyecek. Kazanacaksa kazanacak, kaybedecekse kaybedecek. Ama her şartta 'dansözlük yöntemi'yle kazanmak diye bir rezalet artık bu topraklarda olmayacak."

Okuyucuların karşısında emin bir tavır sergilediği 'dansözlük yöntemiyle kazanmak diye bir rezalet artık bu topraklarda olmayacak' ifadesi yazarın emin bir tavır sergileme yanlışına düşmesine sebep olmaktadır. Kendinden emin konuşan kişinin ikna etme gücü yüksek olabilir ama sonuç için yeterli olmaz. Burada da dansözlük yöntemiyle kazanmak diye bir rezaletin artık bu topraklarda olmayacağı tavrı her ne kadar emin bir tavır olsa da bu sonucu kabul etmekte yeterli değildir. Çünkü bu yolla kazanan insanların olacağı kesinliği ne kadar kesin değilse olmayacağıda o kadar kesin değildir.

Bu tür yanlısları yapanların tavrını objektif olarak denetlemek ve sunduğu şeylerin sağlam olmadığını görmeye çalışmak gerekmektedir.³⁴³

1.1.3.2.2. Maksath İştirak

Mantıksal olarak birbirleriyle hiçbir şekilde bağlantısı olmayan nesneyi veya durumu birbirleriyle sanki irtibatlıymış gibi göstermeye çalışmak demek olan maksatlı iştirak (meaning from association) reklamcılar ile propagandacılar sıklıkla başvurur.³⁴⁴ Gazete ve dergilerde bu yanlıs aşağıdaki örnekteki gibi yapılmaktadır.

³⁴² Cem Küçük, "Medya ve sanat dünyasında bedel ödeme kültürü oturacak" **Türkiye Gazetesi**, 13.05.2019, https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/cem-kucuk/607932.aspx?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral (14.05.2019).

³⁴³ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.202.

³⁴⁴ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.203.

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Kurthan Fişek köşesinde “Susturmak kolay konuşurmak zor”³⁴⁵ başlıklı yazısında şunları ifade etmektedir.

“Sevgili adalet bakanımdan bir ‘hassasiyet istirhamım’ daha var.

Mevcut hükümetin gündeminde ‘sansür yasaları’ varmış...

İlk provaları yapıldı, yapılıyor zaten... Kabine ortağı Sadettin Tantan yaptı.

Meyhaneler erken saatte kapatılıyor.

Tarih tekerrürden ibarettir.”

Yazar bir biriyle doğrudan ilgisi olmayan; ‘hükümetin gündeminde ‘sansür yasaları’nın olması’ iddiası ile ‘meyhanelerin erken saatte kapatılması’ arasında bir ilişki kurmuştur. Kasıtlı olarak meyhanelerin erken saatte kapatılmasını ‘sansür yasaları’na prova olarak kabul edip birlikte göstermesi (meaning from association) ile yazar, bu yanlışlığı yapmıştır.

Birbiriyle doğrudan ilgisi olmayan şeyler arasında ilişki kuruluyor ise bu tür kurulan delillere ilişki kurulan şeyler arasında bir bağın olup olmadığı araştırırsak bu yanlışlığa düşmekten korunmuş oluruz.

1.1.3.2.3. Klişeleşmiş Düşünce

Atasözlerinin, vecizelerin vb. nakledilen sözlerin özel bir ikna edici özellikleri vardır. Çünkü bunlar özlü ve tesirlidir; çoğunlukla kafiyelidirler ve kolayca hatırlanırlar. Tehlikeleri, onların aşırı basitleştirilmiş genellemeler olmalarıdır.³⁴⁶

Gırgır Dergisi kapağında verdiği “Mürekkebimiz bitti acımız bitmiyor”³⁴⁷ başlığında klişeleşmiş düşünce yanlışlığı görülmektedir. Mürekkebin bitmesine rağmen acının bitmemesi düşüncesi ile acının bitmesi de mürekkebin bitmesine bağlanıyor. Aşırı basitleştirilmiş genelleme nedeniyle yapılan klişeleşmiş

Şekil 22. Birden fazla mantık yanlışının olduğu dergi haber görseli

³⁴⁵ Kurthan Fişek, “Susturmak kolay konuşurmak zor” <http://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-sus>

³⁴⁶ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.204.

³⁴⁷ “Mürekkebimiz bitti acımız bitmiyor”, Gırgır

düşünce yanlışı yanında burada aynı zamanda Mana yanlışlarından neden olmayanı neden olarak alma yanlışının yapılmasını (bkz. s.63) da örülmektedir. Çünkü mürekkebin bitmesi acının bitmesine bir neden gibi kabul edilmesiyle bu yanlışta düşülmüştür.

Hürriyet Gazetesi'nin Kelebek ekindeki "Acele işe şeytan karışır"³⁴⁸ haber başlığında bu yanlışın yapıldığını görüyoruz. Haberin içeriğinde acele etmenin olumsuz yanlarına değinilmiş ama gerçekte acele edilmesi gereken durumlar da vardır. Dolayısıyla burada klişeleşmiş düşünce yanlışı yapılmıştır.

Atasözleri ve benzeri ifadeleri, kullanıldıkları durumları uygun olup olmadığına dikkat etmeden gelişigüzel kullanmak yanlışta yol açar. Kullanıldıkları durumu uygun olup olmadığına dikkat ederek bu yanlışta düşmekten korunmuş oluruz. Klişe bir ifadeyi kullanmadan önce, 'bu söz, bu durum için doğru mudur, değil midir?' sorusunu sormak gerekir.³⁴⁹

1.1.3.2.4. Gerekçeler Uydurma

Gerekçeler uydurma (rationalizing), delili çarpıtmaya yönelik bir faaliyettir. Bu yanlış, kişinin gerçeği göstereceğine, durumunu makul göstermeye çalışması, güzel nedenler yakıştırmamasıdır ki bu güzel nedenler kişinin çapraşık olan egosunu kayırmadan yanadır.³⁵⁰

Konuya uygun bir örnek teşkil eden Hürriyet Gazetesi yazarı Tolga Tanış köşesindeki "Erdoğan'ın Washington hasar raporu" başlıklı yazısında³⁵¹ Mısır'daki darbeye ilgili olarak "seçilmiş de olsa, Müslüman Kardeşler (Mursi) bağnaz ve antidemokratik adımlar atmıştı." Dolayısıyla darbeyi hak etti düşüncesini Müslüman Kardeşler'in ve Mursi'nin bağnaz olması ve anti demokratik adımlar atması gibi gerekçelerin kabulüyle hak ettiğini ifade ediyor.Yazarın gerekçeler uydurması bu yanlışta düşmesine sebep olmaktadır. Burada yazar ayrıca, "seçilmiş de olsa, Müslüman Kardeşler (Mursi) bağnaz ve antidemokratik adımlar atmıştı." demekle

³⁴⁸"Acele işe şeytan karışır",**Hürriyet Gazetesi**, 26.04.2004, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/acele-ise-seytan-karisir-235910> (15.08.2015)

³⁴⁹ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.205.

³⁵⁰ Emiroğlu, **M. Yanlışları**, s.205.

³⁵¹Tolga Tanış, "Erdoğan'ın Washington hasar raporu", **Hürriyet Gazetesi**, 21.07.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-in-washington-hasar-raporu-23775203> (17.03.2018)

Sübjektif konu dışılık yanlışlarından Duygusal kelimeleri Kötüye Kullanma Yanlışına düşmüştür.(bkz. s.107)

Gereçler uydurmanın değişik şekilleri vardır. Her insan, bazı hususları rasyonalize ederek açıklamaya çalışabilir. Bunun için de herkes yer yer bu yanlışla düşer. Kişilerin, bazı şeyleri rasyonalize etmeleri, kendi yanlışlarına tahammül etmelerini kolaylaştırır. Bu açıdan bakınca onun psikolojik olarak olumlu etkisinin olduğu görülür. Bununla beraber aşırı rasyonalize etme çabası, tedavisi güç kişisel problemlerin belirtisi olabilir ve düşünce için zararlıdır.³⁵²

1.1.3.3. Gelişigüzel Kurulmuş Eksik Delil Yanlış

1.1.3.3.1. Gelişigüzel Genellemde Bulunma

Gazete ve dergilerde görülen mantık yanlışlarından Gelişigüzel Kurulmuş Eksik Delil Yanlışlarından Gelişigüzel Genellemde Bulunma yanlışları “örneklerin çok az bir kısmı rastgele kontrol edilerek veya alelacele yoklanarak bir örnek gurubu hakkında hükme varmak yanlış genellemede bulunmaktır.”³⁵³

Hürriyet Gazetesi kurumsal internet haber sitesinin “İTEO Başkanı Aksu'dan Uber'e hodrimedan: Plaka bedelini ödesinler”³⁵⁴ başlığının “Biz Adalete Güveniyoruz” alt başlığında İstanbul Taksiciler Esnaf Odası Başkanı Eyüp Aksu'nun açıklamalarında³⁵⁴, gelişigüzel genellemede bulunma yanlışları vardır.

“Biz adalete güveniyoruz.” dedi. 2013'te Maslak Vergi Dairesi'nde açılış yaptıklarını ve hiç beyan vermediklerini hatırlatan Aksu, “İspanya'da yeni yasaklandı, Danimarka'da geçen ay yasaklandı. İngiltere'de keza öyle. Almanya'da keza. Avrupa'nın neredeyse tamamında Uber'e bakış açısı belli.”³⁵⁴

Örneklerin az bir kısmı ile bir durum hakkında hükme varılarak yapılan bu örnekteki yanlışlık şöyledir. Sıralanan ülkelerde Uber'in yasaklandığını hatta Avrupa'nın neredeyse tamamında Uber'in yasaklanması konusunda bakışın belli olduğuyula ilgili bir çıkarımda bulunana Eyüp Aksu, Gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlışlarından Gelişigüzel genellemede bulunma yanlışları yapmıştır.

³⁵² Emiroğlu, M. Yanlışları, s.207.

³⁵³ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.209.

³⁵⁴“İTEO Başkanı Aksu'dan Uber'e hodrimedan: Plaka bedelini ödesinler”, **Hürriyet Gazetesi**, 14.02.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/iteo-baskani-aksudan-ubere-hodrimedan-plaka-bedelini-odesinler-41116276>, (25.03.2019).

Türkiye Gazetesi yazarlarından Gürbüz Azak köşesindeki “Bu ne bu?”³⁵⁵ başlıklı yazısında insanımızın hep büyüklerin ve büyüklüklerin peşinde olduğunu işlemiş. Yazıda Azak şöyle diyor,

*"Hep büyüklükler peşinde koşan bu toplumu artık iki arada bir derede kıstıramaz, oralara hapsedemezsiniz. Bakmayın siz 68'li kıytırıklara ve eski tüfek bağırtılara. Türkiye sür'atini kazanmıştır. Dev çoktan uyanmıştır. İnanmazsanız, şu Galatasaray'ın yaptıklarına bir bakın."*³⁵⁵

Yazarımız sadece Galatasaray'ın başarısından yola çıkarak Türkiye'nin artık çok daha başarılı olacağını iddia etmesi gelişigüzel genellemede bulunma yanlışı yapmasına sebep olmuştur.

Hürriyet Gazetesi, Kelebek ekinde Çınar Oskay'ın Prof. Dr. Ahmet Kuyaş ile yaptığı röportajdaki soru ve verilen cevap aşağıdadır.³⁵⁶

Çınar'ın sorusuna muhatap olan Prof. Dr. Ahmet Kuyaş:

"Mustafa Kemal ve kurucu kadro bugünkü Türkiye karşısında ne hissedirdi" sorusunu şöyle yanıtıyor. "Devrimciler ve tarihçiler arasında kötümser olmaz. Biri size hem tarihçiyim hem kötümserim diyorsa yalan söylüyordur. Atatürk ve arkadaşları bizimle oturup baksalardı, 'Bardağın yarısı dolu, devam' derlerdi."

Soruya Kuyaş'ın verdiği cevabında kullandığı “Devrimciler ve tarihçiler arasında kötümser olmaz. Biri size hem tarihçiyim hem kötümserim diyorsa yalan söylüyordur.” ifadelerinde gelişi güzel genellemede bulunma yanlışı yapılmıştır. Kuyaş, devrimci ve tarihçilerin arasında kötümser diyebileceğimiz yapıda insanların bulunabileceği ihtimalini göz ardı ederek gelişigüzel genellemede bulunma yanlışı yapmış aynı zamanda “Biri size hem tarihçiyim hem kötümserim diyorsa yalan söylüyordur.” ifadesinde uydurma delil yanlışlarından emin bir tavır sergileme yanlışı yapmıştır.(bkz. s.109)

Yeni Asya Gazetesi manşet haberde; “Büyükler, büyük vergi kaçırr.”³⁵⁷ O günün Maliye Bakanı Mehmet Şimşek: İnsan kaynağım olsa herkesi her yıl denetlemek isterim. Bunun siyasi yaklaşımlarla alakası yok. Tabi ki büyükleri denetleyeceğiz. Çünkü Büyükler, büyük kaçırr.”

³⁵⁵Gürbüz Azak, “Bu ne bu?”, **Türkiye Gazetesi**, 30.08.2000, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a75783.aspx>, (18.03.2018).

³⁵⁶ Çınar Oskay, “Prof. Dr. Ahmet Kuyaş ile röportaj”, **Hürriyet Gazetesi**, 19.05.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/ataturk-ve-arkadaslari-bugun-bizimle-turkiyeye-baksalardi-bardagin-yarisi-dolu-devam-derlerdi-41218143>, (21.05.2019)

³⁵⁷“Büyükler, büyük vergi kaçırr.”, Yeni Asya Gazetesi, 17.03.2014

Bu haberde öncelikle gelişigüzel genelleme yanlışı yapıldığını görüyoruz. Şimşek, büyüklerden birkaç örnekte çok vergi kaçırıldığı tesbitini bütün büyüklere teşmil ederek Gelişigüzel Genellemede Bulunma yanlışı yapmıştır.

Ayrıca manşet haber başlığında “Büyükler” ifadesi ile tam olarak neyin kastedildiği anlaşılamamaktadır. Büyükler diyerek, ‘Büyükler’ isminde bir holding mi, şirket mi ya da büyük holdinglerin tamamı mı? Manşetin altındaki haber açıklamasında da “Tabii ki büyükleri denetleyeceğiz. Çünkü Büyükler, büyük kaçırr.” İfadelerinde bir belirsizlik olduğu için belirsiz lafız yanlışı yapılmıştır. Aynı şekilde, ‘büyük kaçırr’ cümlesi net bir anlamdan ziyade daha fazla anlama gelebilecek bir ifadedir. Bu nedenle burada Lafız Yanlışlarından Belirsiz Cümle yanlışının yapıldığına şahit olmaktayız.(bkz. s.63)

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Tufan Türeñ köşesindeki “Krizi aşarlarsa ikisi de büyür”³⁵⁸ başlıklı yazısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasındaki krizi³⁵⁸ işlediği yazıda şöyle diyor,

“Yenidünya anlayışı, yeni değerleri yakalama çabası diplomasideki bütün bu anlamsız kuralları kaldırıp bir tarafa fırlattı.

Bugün dünyanın en güçlü liderleri uluslararası bir sorunu çözmek amacıyla gerektiğinde binlerce kilometre uçuyorlar, küçücük bir ülkenin liderinin ayağına gidip dil döküyorlar.”³⁵⁸

Yazar, diplomasideki tüm kuralların atılmış olduğunu söylemekle gelişigüzel genellemede bulunma yanlışı yapıyor. Aynı şekilde dünyanın en güçlü liderlerinin küçücük ülkelerin liderlerine dil döktüklerini söylerken de aynı yanlışa düştüğü görülüyor.

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Yılmaz Özdil köşesindeki “Şehzade Mustafa”³⁵⁹ başlıklı yazıda gezi olaylarında ölenleri Şehzade Mustafa’ya, hükümeti de (rüşvetçi olarak tanıttığı) Rüstem Paşa’ya benzetmiştir. Hatta öyle ileri seviyeye işi götürmüş ki yazıda “Fitnenin, entrikanın, yalanın, iftiranın ‘ecdadı’ydı.” diyerek fitne, entrika, yalan ve iftiranın atası olması gibi bir genelleme yapmış dolayısıyla Gelişigüzel Genellemede Bulunma yanlışı yapmıştır. Fitne, entrika, yalan ve iftira Rüstem Paşa’dan da önce vardı.

³⁵⁸ Tufan Türeñ, “Krizi aşarlarsa ikisi de büyür”, **Hürriyet Gazetesi**, 14.08.2000, <http://www.hurriyet.com.tr/tufan-turenc-krizi-asarlarsa-ikisi-de-buyur-39174690>, (15.04.2016)

³⁵⁹ Yılmaz Özdil, “Şehzade Mustafa”, **Hürriyet Gazetesi**, 15.02.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/sehzade-mustafa-25812079> (15.02.2014)

Habertürk Gazetesi Yazarlarından Fatih Altaylı köşesinde “Yalan yazmayın, Türkiye’de kaçak bina yok”³⁶⁰ başlığı altında “Bu Türk medyası adam olmayacak.” diyerek, “Medyaya kızan herkim varsa sonuna kadar haklı.” iddiasıyla köşesinde seri halde gelişigüzel genellemede bulunma yanlışı yapıyor. Gelişi Güzel Genellemede Bulunma Yanlışı, bir bütün hakkında hükme varmak yönünde yapılan genelleme yanlıştır. Fatih Altaylı’nın aynı yazının devamında aynı yanlışı tekrar yaptığını görüyoruz. Kartal’daki binanın çökmesi konusunda basında binanın ruhsatsız olduğu yönünde çıkan haberlere dayanarak imar affi nedeniyle ruhsatsız bina bulunmadığını belirtiyor. Altaylı, Basının binaya kaçak demesi nedeniyle (kendi yazdığı gazete) Habertürk’ün de dâhil olduğu Türk basınının yalancı olduğu yönünde gelişigüzel genellemede bulunularak bu yanlışa düşmektedir.

Birgün Gazetesi’nin Kurumsal internet haber sitesinde “Erdoğan’ın sanatçıları halka ‘hıyar’ dedi!”³⁶¹ başlığında bir haber bulunmatadır.

“Cumhurbaşkanı adayı Başbakan Erdoğan’ın ‘Vizyon Belgesi’ni açıkladığı toplantıya katılan ve aralarında bazı şarkıcı, oyuncu ve sunucuların da bulunduğu isimler, kendilerine yönelik eleştirilere sosyal medya üzerinden tepki gösterdi”ği anlatılan haberde “Vizyon Belgesi’ toplantısına katılması ve boynunda taşıdığı ‘Zülfikâr’ kolyesine gösterilen tepkiler üzerine Sanatçı Zerrin Özer, Twitter hesabından sert açıklamalarda bulundu. Özer, şunları söyledi: “Zülfikarım laf yok... Aklınızı alırım küçük beyinli cahiller... Düne kadar Aleviyim demeye korkan cahiller Zülfikarı ilk takan Aleviyim. Sizin salaklığınızdan birleşemiyoruz.. Yoksa kim bizim kadar çoğunluk. Yıllardır, korka korka saklandınız utançmışız gibi. Bana Alevilikten söz etmeyin de karşıma gelin korkaklar!!! Bu arada ettiğiniz ahlaksızca sözlerle benim hiç işim olmaz. Yani kendin yazıyorsun kendin okuyorsun, anladın mı hıyar?”³⁶¹

Haberde Zerrin Özer’in söylediği “Yani kendin yazıyorsun kendin okuyorsun, anladın mı hıyar?” ifadesine dayanarak haberin başlığı “Erdoğan’ın sanatçıları halka ‘hıyar’ dedi!” şeklinde verilmesi gelişigüzel genellemede bulunma yanlışı yapılmasına sebep olmuştur.

Sabah Gazetesi yazarlarından Hıncal Uluç köşesindeki “Sinir krizine düşen devlet!”³⁶² başlıklı yazısında Kanun Hükmündeki Kararnamenin ikinci kez

³⁶⁰ Fatih Altaylı, “Yalan yazmayın, Türkiye’de kaçak bina yok”, **Habertürk Gazetesi**, 08.02.2019, <https://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli-1001/2364301-yalan-yazmayin-turkiyede-kacak-bina-yok>, (08.02.2019)

³⁶¹“Erdoğan’ın sanatçıları halka ‘hıyar’ dedi!”, **Birgün Gazetesi**, 13.07.2014, <https://www.birgun.net/haber-detay/erdoganin-sanatcilari-halka-hiyar-dedi-65368.html>, (15.09.2016).

³⁶² Hıncal Uluç, “Sinir krizine düşen devlet!”**Sabah Gazetesi**, 23.08.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/23/y08.html>, (16.10.2018).

Cumhurbaşkanından dönüşünü hükümet ile Cumhurbaşkanı arasındaki uyumsuzluk olarak işlemiş. Yazıda Uluç şöyle diyor, "İmzalamazsa devlet krizi çıkar!..

Dünya üzerinde hiçbir başbakan, kendi devletinin başkanını böylesine tehdit etmemiştir. Siz ettiniz.. Gene imzalamadı...”

Uluç, kendisinin bildiği ülkelerdeki başbakanların cumhurbaşkanlarını yada devlet başkanlarını bu şekilde tehdit etmediği savunuyla Başbakanı eleştiri getirmektedir. Bir genellemeye yapılabilmesi için dünyadaki tüm başbakanlar ile devlet başkanlarının birbiriyle olan iletişim şekillerini bilmesi icap eder. Fakat böyle olmadığı halde yazar gelişigüzel genellemede bulunarak bu yanlışı yapmıştır.

Yeni Akit Gazetesi yazarlarından Ali Karahasanoğlu köşesindeki “Böyle diyor şair ‘Bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?’”³⁶³ başlıklı yazısında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yargı reformu hakkındaki açıklamalarına değinirken yazıda şunları ifade ediyor,

“Bu ülkede yıllardır dinleriz, ‘Önüme gelen hâkim oluyor. Yoldan geçenler doktor oluyor. Bu kadar üniversiteye gerek yok. Hukuk fakültelerinin yarısını hemen kapatmak gerekir.. Tıp fakültelerinde eğitim eksikliği var, onların da çoğunu kapatmak gerekir. Kontenjanlarını da azaltmak gerekir..’

Kıskançlığa bakın..

Kendileri eski sistemle hukuk fakültesine girmişler, bitirmişler. Tıp fakültelerine girmişler, bitirmişler..

O dönemin eğitiminden çok daha öte bir eğitim bugün veriliyor iken..

Bir-iki istisnai kötü örneği önümüze koyup..

‘Ah azizim. Nerde bizim bitirdiğimiz fakülte.. Ortaokul seviyesindeki fakültelerden mezun olup, avukat olarak karşımıza çıkıyorlar’ edebiyatı yapıyor..”³⁶³

Yazar, bazı kesimlerin bir-iki istisnai kötü örneği söylemekle gelişigüzel genellemede bulunma yanlışına işaret etmektedir.

Gelişigüzel genellemede bulunmak eksik tümevarımda bulunmaya dayalı olarak ortaya çıkar. Bu yanlışa düşmemek için bir cinsin birkaç ferdindeki özellikleri esas alarak o özellikleri bütüne da şamil kılmaya girişmemek ve tipleri ilintisel olandan ayırma hususunda eldeki konular hakkında yeterli bilgi toplanmadıkça hüküm vermemek gerekir.³⁶⁴

³⁶³ Ali Karahasanoğlu, “Böyle diyor şair ‘Bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?’”, **Yeni Akit Gazetesi**, 31.05.2019, <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ali-karahasanoglu/boyle-diyor-sair-bu-ugursuz-gecenin-yok-mu-sabahi-28646.html>, (31.05.2019)

³⁶⁴ Emiroğlu, **M. Yanlısları**, s.211.

1.1.3.3.2. Fazla Basitleştirme

Bir konuyu bir delilin, önermenin veya bir sonucun konunun tümünü açıklamada çok basit kalma durumudur. İfadelerde açıklık ve kısalık arzu edilen şeydir fakat onları doğruyu feda etme pahasına tercih etmemelidir.³⁶⁵ Gazete ve dergilerde yer ve zaman problemi nedeniyle ifadeler kısa olması veya sınırlı olması durumu olmaktadır. Fakat kısa ifadeler gazetede ve dergilerdeki haber başlıklarında aşağıdaki örnekte olduğu gibi yanlış çıkarımlara ve yorumlara neden olabilir.

Cumhuriyet Gazetesi, tarım ile ilgili, “AKP tarımı ‘sıfırladı’”³⁶⁶ başlığında verilen haberde başlıktan Ak Parti tarımı tamamen bitirdi gibi bir anlam çıkarken haberin içeriğinde “Cumhurbaşkanlığı kararıyla 31 Mayıs’a kadar sıfır gümrükle domates ithal edilebilecek. Buğday, pirinç, arpa ve mısırdaki da gümrük vergisiz ithalat süresi uzatıldı” denilmektedir. İçerikte çiftçiye bu durumun zararı olacağı söyleneceği tarımın sıfırlanmasını ifade etmek gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlışlarından fazla basitleştirme yanlışının yapılmasına sebep olmuştur.

İstanbul Life Dergisi’nde, “İstanbul’u sevmezse gönül, aşkı ne anlar?”³⁶⁷ başlıklı yazısında Mehmet Y. Yılmaz, bir arkadaşının bir erkeğin, “bir kenti sevmesi için o kentte çok sevdiği bir kadın olması gerektiği”³⁶⁷ düşüncesini ifade etmektedir. Burada bir şehri sevmeye sonucuna ulaşabilmesi için kişinin o şehirden bir kadını sevmiş olması gerektiği düşüncesi fazla basitleştirme (oversimplification) yanlışına sebep olmaktadır. Burada aynı zamanda şehri sevmenin nedeni olarak o şehirden bir kadını sevmek Mana yanlışlarından neden olmayanı neden olarak alma yanlışını hatırlatmaktadır. (bkz. s.80)

Bu yanlışlar bazen belirsiz cümle ve klişeleşmiş söz yanlışlarını çok andırır. Bu yanlışla düşmemek için nedenlerden bahsederken veya çözümler sunarken kişinin kendisini yakinen izlemesi gerekir. Zira her insan birçok ihtimalden sadece birine sarılarak meseleleri fazla basitleştirmeye meyillidir. Fazla basitleştirilmiş ifadenin sık

³⁶⁵ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.212.

³⁶⁶ “AKP tarımı ‘sıfırladı’”, Cumhuriyet Gazetesi, 17.01.2019,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1203766/AKP_tarimi__sifirladi_.html, (18.01.2019)

³⁶⁷ Mehmet Y. Yılmaz, “İstanbul’u sevmezse gönül, aşkı ne anlar?” İstanbul Life Dergisi, 28.05.2019, <https://istanbullife.com.tr/dergide-bu-ay/istanbulu-sevmezse-gonul-aski-ne-anlar/> (28.05.2019)

sık inandırıcı olduğu bilinse bile onun, doğrunun sadece kısmî bir ifadesi olduğu gerçeğini sürekli olarak hatırdta tutmak gerekir.³⁶⁸

1.1.3.3. Yanlış Dilem

“Yanlış dilemler (false dilemma), bir delili gerçek durumundan ziyade sanki sadece birkaç çözümü varmış gibi sunma üzerine kurulur. Bir başka ifade ile söyleyecek olursak, bir konunun çıkış veya çözüm yolu için, gerçekte olduğunun aksine, eksik alternatif göstermek yanlış dilem kurmak olacaktır.”³⁶⁹

Yanlış dilem şu şekilde bir kıyas formundadır.

1. Ya Ali doğrudur ya Veli doğrudur. (*İkisinin de yanlış olduğu durum olabilir*)
2. Veli yanlıştır.
3. O halde Ali doğrudur.

Sabah Gazetesi yazarlarından Çetin Altan köşesinde “‘Komünist-Kapitalist’ çatışması nasıl aşıldı, aşıyor?”³⁷⁰ başlıklı yazısında,

“Özellikle son 2 yüzyılı kapsamış olan bu çatışmanın temeli, şu 2 sorunun değerlendirilme biçiminde yatar:

1- "İnsan beyni" Doğa'nın, yahut Kainat'ın, yahut Evren'in, yahut Kozmos'un genel bütünü içinde ve onun bir "parçası" olan bir olgu mudur?

2- "İnsan beyni" Doğa'nın, yahut Kainat'ın, yahut Evren'in, yahut Kozmos'un genel bütünü dışında ve kendine özgü "ayrı" bir olgu mudur?

Birinci soruya "evet" diyenler, "Monist" bir değerlendirmenin düşünürleridir; ikinci soruya "evet" diyenler ise, "Düalist" bir değerlendirmenin...

*Bu 2 ayrı değerlendirme yüzünden son 2 yüzyılda milyonlarca ve milyonlarca insan öldü...”*³⁷⁰

Altan,iki asır süren çatışmanın çıkışıyla ilgili iki seçenek sunmaktadır.Bu seçenekler den başka seçenek yokmuş gibi yorumlayan Altan yanlış dilem yanlışına düşmüştür.

Yukarıdaki yanlış dilem yanlış örneğinin benzerini Hürriyet Gazetesi yazarlarından Kurthan Fişek köşesinde“Susturmak kolay konuşurmak zor”³⁷¹ başlıklı yazısında yapmıştır.

³⁶⁸ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.213.

³⁶⁹ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.215.

³⁷⁰ Çetin Altan, “Komünist-Kapitalist’ çatışması nasıl aşıldı, aşıyor?”, **Sabah Gazetesi**, 28.08.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/28/y03.html>, (03.02.2018).

³⁷¹ Kurthan Fişek, “Susturmak kolay konuşurmak zor”, **Hürriyet Gazetesi**, 05.09.2000, <http://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-susturmak-kolay-konusturmak-zor-39179865>, (03.02.2018)

“Devlet küçülmez... Ya anarşistlerin dediği gibi ‘havaya uçurulur’”, ya Engels'in dediği gibi vakti geldiğinde eriyip, tükenip gider.

Memur atarak, tuttuğunu yaparak, her bulduğunu özelleştirerek olmaz...”³⁷¹

demektedir.

Yazar, ya o, ya bu öncülü şeklinde sunduğu yazısında iddiası doğru değildir. Devletin küçülmesi konusundaki tartışmalara binaen devlet Ne ‘havaya uçurulması’ ne de ‘vakti geldiğinde eriyip, tükenip gitmesi’nden başka alternatifi kabul etmemesi yazarı bu yanlışa düşürmektedir. Yazar, gerçek delilinden ziyade iki seçenekten birine indirgeyerek iddiasını kanıtlamaya çalışması yanlış dilem yanlışının sebebidir.

Yanlış dilem yanlışına başka bir örneği de Habertürk Gazetesi yazarlarından Nagehan Alçı, köşesinde görmekteyiz. “Tuncay Özkan ve CHP’nin hali: Kim doğru söylüyor?” başlıklı yazıda³⁷² Alçı, şunları ifade etmektedir.

“Şaban Sevinç, Tuncay Özkan’ın kendisine ‘Kılıçdaroğlu’nun gizli bir karar merkezi var’ dediğini söylüyor. Acaba CHP’yi kasıp kavuran bu iddia ile ilgili CHP merkezindeki hava nasıl diye sorduğumda şunları duydum.

Halk TV’nin çizgisinden Kılıçdaroğlu yönetiminin rahatsız olduğu açık. İnce-Kılıçdaroğlu çekişmesinde kanal net bir şekilde İnce’nin yanında. Zaten Halk TV için ‘CHP’nin kanalı’ deyince yönetimden isimler düzeltiyor: ‘Deniz Bey’in kanalı’ diyorlar. Ancak kanalın mevcut çizgisini Deniz Bey’e değil, onun rahatsızlığından doğan boşluğa bağlıyorlar.

CHP’nin tepe koridorlarında bu iddianın ortaya atılmasından sonra konuşulanlar şöyle: Tuncay Özkan ve Şaban Sevinç arasında gerçekleşen 27 Haziran’daki malum görüşmenin amacı Sevinç’e ‘seni o görevden alıyoruz’ demektir. Ancak kanalda Deniz Baykal’ın onayı olmadan karar alınamıyor, onun sağlık sorunlarından istifade edip Sevinç, CHP yönetimine rağmen yerini korumayı başardı. Özkan’a bu nedenle böyle bir yakıştırma yaptığını düşünüyorlar ve Özkan’ın arkasında duruyorlar.

Tuncay Özkan’ın Kemal Bey’in de isteğiyle Halk TV’ye alternatif bir medya kurmayı hedeflediği biliniyor. Halk TV’nin sadece İnce’ye yönelik değil, genel yayın çizgisi ve geldiği nokta da yönetimi rahatsız ediyor. Parayla kanala çıkıldığını, kitap satışlarının aşırı ticari hale geldiğini düşünüyorlar. Bunun için kendi kontrollerinde bir televizyon istiyorlar. O nedenle iddiaları, bu çabaları baltalamak ve kendilerine yönelik tasarrufları engellemek için Sevinç’in böyle bir şey ortaya attığı.

Her halükarda gerçeğin ortaya çıkması ve kim doğruyu söylüyorsa diğerinin istifa etmesi şart!”³⁷²

Yazının içeriğinde görüldüğü gibi ‘ya o ya da bu’ şeklinde ki “Her halükarda gerçeğin ortaya çıkması ve kim doğruyu söylüyorsa diğerinin istifa etmesi şart!” cümlesinde eksik seçenek sunulmaktadır. Hangisi yalan söylüyorsa onun istifa

³⁷²Nagehan Alçı, “Tuncay Özkan ve CHP’nin hali: Kim doğru söylüyor?”, Habertürk Gazetesi, 01.08.2018, <https://www.haberturk.com/yazarlar/nagehan-alcı/2084077-tuncay-ozkan-ve-chpnin-hali-kim-dogru-soyluyor>, (05.08.2018).

etmesini söylemekte bir eksiklik bulunmaktadır çünkü Alçı'nın iddia ettiği gibi belki yalan söyleme durumu vardır ama istifa etme seçeneği tek seçenek değildir.

Bu yanıştan korunmak için bir dilemde, konuyu bütün yönleriyle güzelce düşünüp, konuyla ilgili hiçbir hususu değerlendirme dışı tutmamak gerekir. Bu tür bir delilde ileri sürülen alternatiflerin yeterliliğini veya başka seçeneklerin ve ihtimallerin olup olmadığını yoklamak gerekir.³⁷³

1.1.3.3.4. İki Zıt Seçenek

Bir şeye karşı onun zıddını alternatif göstermektir. İki zıt nokta arasında orta noktayı bulma başarısız olduğunda bu yanlış işlenir.³⁷⁴ Yanlış ikilem, siyah beyaz yanlış, ya – ya da yanlış olarak da tanımlanmaktadır. “Burada herhangi bir konu ile ilgili tek makul seçeneğin onu toptan kabul etmek ve karşıtını da toptan reddetmek zorunluluğu varmış gibi hissedilir veya karşı tarafta durumun böyle olduğu izlenimi uyandırılır.”³⁷⁵

Ya X doğrudur ya Y doğrudur. (*İkisinin de yanlış olduğu durum olabilir*)

Y yanlıştır.

O halde X doğrudur.

Yeni Şafak Gazetesi yazarlarından Abdullah Muradoğlu “İki başyazar.. Devrimciler, muhafazakarlar”³⁷⁶ başlıklı yazısında iki başyazarın şahsında statüko ve değişim çarpışmasını irdeleyerek yazısını şu şekilde bitiriyor. “Hangi görüşün Türkiye'nin geleceğini belirleyeceğini zaman gösterecek. Statüko mu? Değişim mi? Hangisi? Kararı siz verin..”

Yazar; gerçekte, iki alternatiften başka imkânın veya yapılacak tekliflerin olabileceğini düşünmeyerek veya sözkonusu etmeyerek iki zıt seçenek yanlış yapmıştır.

İnsanlar daha ziyade sinirli oldukları anda, iki zıt seçenek yanlışına kolayca düşerler. “Ya – veya” şeklinde formüle edilen ifadeler karşısında tedbirli olarak,

³⁷³ Emiroğlu, M. Yanlısları, s.215.

³⁷⁴ Emiroğlu, M. Yanlısları, s.216.

³⁷⁵ Yaran, s.139.

³⁷⁶ Abdullah Muradoğlu, “İki başyazar.. Devrimciler, muhafazakarlar”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 11.01.2007, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/iki-bayazar-devrimciler-muhafazakarlar-3321> (12.05.2018)

sunulan zıtların birbirini tamamen dışta tutup tutmadığına dikkat ederek ve gerçekte ikiden daha fazla alternatifin bulunup bulunmadığını iyice araştırarak bu yanlışlara karşı korunmalıdır.³⁷⁷

1.1.3.3.5. Sakal Delili

Bu yanlış, “ya...., ya...” , “ya siyah, ya beyaz” formunda, bir şeye karşı onun zıddını alternatif olarak göstermektir. İki zıt nokta arasında orta noktayı bulma başılamadığında bu yanlış işlenir. Zıtlar ve aşırı uçlar arasında genelde vasat, evsat, mu'tedil, i'tidal, diye de adlandırılan orta durum vardır. Mesela sıcak olmayan hava zorunlu olarak soğuk değildir, ılık da olabilir.³⁷⁸ Gazete ve dergilerde benzer yanlışları iddiasını kanıtlamak isteyenler zaman zaman kullanmaktadır.

Türkiye Gazetesi yazarlarından Fuat Uğur köşesindeki “Hasan Bey üzgünüm ama oğlunuz yalan söylüyor”³⁷⁹ başlıklı yazısında Uğur Dünder’in konuk ettiği İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Ekrem İmamoğlu’nun seyirci sıralarındaki anne babasına mikrofon uzatması ve verdiği cevaplar üzerinde durmuştur. Yazıda, Uğur Dünder’in Ekrem İmamoğlu’nun babasına sorduğu soru şöyledir:

“Ekrem Bey nasıl bir evlat?”

Hasan İmamoğlu’nun cevabı:

“Onu hiçbir zaman övmedim. Hep daha fazlasını istedim. Hiç unutmam bir gün sevinerek yanıma gelip 'Baba tam 10 tane daire sattım' dedi. Ben hemen sordum: Niye 15 tane değil”³⁷⁹

Ekrem İmamoğlu’nun babasının verdiği cevapta gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlışlarından sakal delili yanlışlığı görülmektedir. Zira 15 tane sattım deseydi, baba, niye 20 tane ... değil!?) diyecekti. Yazarımız Fuat Uğur, verilen cevaba başka açılardan eleştiri ve yorum yapsa da Mantık yanlışları içinde dikkate değer bir yanlış olan sakal delili yanlışının açık bir örneğine şahit olmaktadır.

³⁷⁷ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.217.

³⁷⁸ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.217.

³⁷⁹ Fuat Uğur, “Hasan Bey üzgünüm ama oğlunuz yalan söylüyor” Türkiye Gazetesi, 25.05.2019, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/fuat-ugur/608128.aspx>, (25.05.2019)

“Temyiz gücünü kazanmış olmak, olaylar ve eşyalar arasındaki farklara dikkat etmek, tam ve uygun ayrımlar yapmak eğitilmiş bir kişinin özelliklerindedir.”³⁸⁰ Dolayısıyla bu tür kişiler kendini bu tür yanlışlara karşı korumada fazla zorlanmazlar.

1.1.3.4. Yanlış Zan Yanlışı

1.1.3.4.1. Çelişik Zanlar

Gazete ve dergilerde “kendi içinde çelişik olan önermeler kullanılırlar. Bu çelişiklikte farz edilen iki durum vardır ki birinin varlığı anında diğeri olamaz; ikisinin de birden doğru olduğunu zannetme yanlışı çelişik zan (contradictory assumption) yanlışı doğurur.”³⁸¹

Hürriyet Gazetesi, “102 gün sonra Kiraz’da mutlu son”³⁸² haberinin içinde gün ve ay olarak verilen “Ebru 3 ay 2 gün sonra kurtarıldı” şeklinde ifade edilmektedir fakat 102 gün; 3 ay, 12 gün etmektedir. Birbiriyle çelişen durum olduğu için haberde Yanlış Zan Yanlışılarından Çelişik Zan yanlışı yapılmıştır.

Yeni Akit Gazetesi’nde “Fatih Portakal 'Yüzü düşük' fotoğrafı inkâr etti” başlığındaki haberde³⁸³ seçim akşamı,

³⁸⁰ Emiroğlu, **M. Yanlışıları**, s.219.

³⁸¹ Emiroğlu, **M. Yanlışıları**, s.221.

³⁸² “102 gün sonra Kiraz’da mutlu son”, **Hürriyet Gazetesi**, 19.03.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/102-gun-sonra-kirazda-mutlu-son-40410015> (03.02.2018)

³⁸³ “Fatih Portakal 'Yüzü düşük' fotoğrafı inkâr etti”, **Yeni Akit**, 03.11.2015, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/fatih-portakal-yuzu-dusuk-fotografi-inkar-etti-104281.html>, (03.11.2015)

Şekil 23. Çelişik zan yanlışı gazete haber görseli³⁸³

“FOX TV sunucusu Fatih Portakal, AK Parti'nin oy oranının belli olmasından sonra sosyal medyada paylaşılan 'yüzü düşmüş' fotoğraflarıyla ilgili açıklama yaptı.

Portakal şunları söyledi: "Dün akşamın efsane fotoğraflarından bir tanesi, bugün çok konuşuldu. 'İsmail'le Fatih mor oldular, şöyle oldular böyle oldular' Benim kazancım, kaybım yok ki bu işte. Biz zaten kazanmışız."³⁸³

Haberde Fatih Portakal'ın ifadelerinde çelişik zan yanlışı görülmektedir.

“Benim kazancım, kaybım yok ki bu işte. Biz zaten kazanmışız.”³⁸³İfadesinde kazancı ve kaybı olmamasına rağmen biz zaten kazanmışız demesi Fatih Portakal'ın çelişik zan yanlışına düşmesine sebep olmuştur.

Posta Gazetesi “Vicdansız hırsızlar Barış Akarsu'nun ödülleri ve takılarını çaldı!” başlığındaki hırsızlık ile ilgili bir haberde;³⁸⁴

“Genç yaşında trafik kazasında aramızdan ayrılan şarkıcı Barış Akarsu'nun takıları ve ödülleri evinden çaldı. Vicdansız hırsızlar, Barış Akarsu'nun annesini bir kez daha yıktı.”

Hırsızlar vicdanı olsaydı hırsızlığa teşebbüs etmezlerdi. “Vicdansız hırsızlar” ifadesinde hırsızlar zaten yaptıkları hırsızlıkları anında vicdanlı davranırlardı bu fiili işlemeyeceklerdi. Dolayısıyla bu haberde “Vicdansız hırsızlar” ifadesiyle çelişik zan yanlışı yapılmıştır.

Birbiriyle çelişik düşen zanlara karşı korunmada kişinin, zanların dayandığı şeyin tutarlı olduğundan emin olması için, her önermeyi dikkatle incelemesi

³⁸⁴“Vicdansız hırsızlar Barış Akarsu'nun ödülleri ve takılarını çaldı!”, **Posta Gazetesi**,07.08.2017, <https://www.posta.com.tr/son-dakika-vicdansiz-hirsizlar-baris-akarsu-nun-odullerini-ve-takilarini-caldi-1322182>, (13.04.2019)

gerekir.³⁸⁵ Gazete ve dergilerde haberde geçen her önermenin dikkatli bir şekilde incelenmesi üzerinde durması ve yanlışlığın olup olmadığı açısından haberi yazanın dikkat etmesi gerekir. Bu hassasiyetle yapılan haberde yanlışla düşmekten korunulmuş olur.

1.1.3.4.2. Hakikate Zıt Varsayımlar

Gerçeğe muhalif varsayımların gerisinde, durumu rasyonalize etmeye benzer bir çaba yer almaktadır. Geçmişe bakarak yorumlarda bulunma ve onları dıőa hamletmeyi baőaracak varsayımları ileri srme çok kolaydır ve avutucudur.³⁸⁶

Gırgır Dergisi kapağında isminin hemen altında işlenen konu başlığında “lmler, felaketler, acı haberler bitmiyor...”³⁸⁷ Karikatürde de Kapıkule sınır kapısının mizahi bir şekilde ölümlerin bitmediği vurgulamak maksadıyla “cenaze dolayısıyla kapalıyız” afiői çizilmiő. lmler her zaman olacak çünkü ölüm engellenemeyen bir olgu, felaketler ne kadar tedbir alınsa da bir yere kadar azaltılabilmesine rağmen yine olacak, acı haberler maalesef dünyanın yapısı gereği hiç ortadan kaldırma imkanının olmadığı bir durum. Bu hakikatlere rağmen ölümün, felaketlerin ve acı haberlerin bitmesini bekleme varsayımdan öte geçemeyecek acı bir mizah olarak kaőımızda. Hakikate zıt varsayımların yapıldığı dergi kapağında ‘bitmiyor’ kelimesi yerine ‘azalmıyor’ şeklinde yazılması yanlışla karşı korunma sebebidir.

³⁸⁵ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.222.

³⁸⁶ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.223.

³⁸⁷ Gırgır Dergisi, 21-27.12.2016, Sayı:52, Yıl 45.

Şekil 24.Hakikate zıt varsayımlar yanlış dergi haber görseli³⁸⁷

Gazete ve dergilerde bu yanlışlara karşı korunmanın yolu, mümkün olan alternatiflerden her birinin sadece tahmine dayalı gerçekleştirmeler ile birlikte olduğunu göz önünde tutmaktır.³⁸⁸

1.1.3.4.3. Analojinin Kötüye Kullanılması

İki şeyin bazı açılardan benzer olmaları, onların diğer açılardan da zorunlu olarak benzer olacağını zannetmek yanlıştır. Eğer benzerlikler gerçekte değil de sadece görünüşte ise; yine eğer benzerlikler gerçek fakat yüzeysel veya belirli kesin sayıda ise diğer benzerliklerin de var olabileceğini savunmada dayanak zayıf demektir. Örneğin daha önce tanıdığımız bir kişiye iyice benzeyen birini gördüğümüzü farz edelim. Görünüşte bu adamın boyu, şişmanlığı, rengi, yüz ifadeleri, hal ve hareket tarzı tamamıyla daha önceki tanıdığımızı benzesin. Eğer biz, önceki tanıdığımızda var olan huyların bu adamda da var olacağını sanarak bu adamdan hoşlanmazsak analogiyi kötüye kullanmış oluruz.³⁸⁹

Sabah Gazetesi yazarlarından Rauf Tamer köşesinde “*O yazı...*”³⁹⁰ başlıklı yazısında,

³⁸⁸ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.223.

³⁸⁹ Emiroğlu, M. Yanlışları, s.224.

³⁹⁰ Rauf Tamer, “*O yazı...*”, *Sabah Gazetesi*, 22.08.2000, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/22/y16.html>, (03.11. 2018).

“Bir ucuz kahramanlık yaptık, kumarhaneleri kapattık.. Kumar turizmini başka ülkelere kaptırdık.

Niye kapatıyorsunuz?

"Türkler giremez" deseniz yeterdi...

Gerçekten de öyle...

Bizim millet, ifrat ve tefrit arasında bir türlü ölçüyü bulamadığı için, gitti canavar dediğimiz kollu makinelere çoluğunun çocuğunun nafakasını yatırdı...

Çok evler yıkıldı, çok ocaklar söndü.

Ama kapattım demekten kolayı yok.

-Kapattım...

İyi yaptın...

Eğitimi idare edemeyenler de okulları kapatsın... İrticaya mani olamayanlar da camileri kapatsın, vesselam.”³⁹⁰ demektedir.

Tamer, , sorunlu yerler olduğu düşüncesiyle çözümün kumarhaneleri kapatma olmasını eleştirerek bu yöntemle eğitimi idare edemeyenler okulları kapatsın, irticayı engelleyemeyenler camileri kapatsın şeklinde analojiye kötüye kullanma yanlışı yapmıştır.

Birgün Gazetesi kurumsal internet haber sitesinde “Rejimin yenilgisi”³⁹¹ başlıklı haberde. “23 Haziran İstanbul seçimi, pazartesi günü birinci yılını dolduran başkanlık sisteminin de yenilgisinin oldu. AKP-MHP ittifakının tüm çabalarına karşın ortaya çıkan seçim yenilgisi ardından muhalefet partileri, ‘demokratik bir sistem’ tartışması başlattı.” İfadelerinde İstanbul Belediye Başkanlığı seçimini kaybeden AK Parti-MHP ittifakını kaybetmesini rejimin yenilgisine kıyas yapmıştır. Kıyas yapılan durum analojiyi kötüye kullanma şeklinde tezahür ediyor.

Analojinin maksada uygun olarak kullanımı ile kötüye kullanımı arasında bir ayırım yapmak hem doğru hem de önemlidir. İki şey birçok durumda benzer olabildiği gibi, diğer durumlarda da farklı olabilirler. Bir analojinin etkisinin bir karşı analoji ile nötr hale getirilmesi de mümkündür. Bu hususu hatırlamak analojinin kötüye kullanımına karşı korunmada bir yoldur.³⁹²

³⁹¹ Ümrah Avcı, “Bilgi almak için emniyete girmek şart mı?”, **Habertürk Gazetesi**, 24.12.2013, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/906298-bilgi-almak-icin-emniyete-girmek-sart-mi>, (03.11.2018).

³⁹² Emiroğlu, **M. Yanlısları**, ss.224-225

SONUÇ

Mantığın esas gayesi, bireyin düşünceler arasındaki ilişkileri çözümlemesi ve irdeleme yollarını öğretmesidir. Doğru düşünmenin ilke ve yasalarına bireyi ulaştırarak bireyi yanlış düşünmekten korumak mantığın gayesidir. Bu amaç doğrultusunda mantık, akla uygun davranan bireylerin yetiştirilmesi yolunda önemli bir kriterdir. Mantık, günlük hayatta pratik bir amaç olarak bireyin ihtiyacı olan doğru düşünce ve doğru davranışı ortaya koymaktadır.

İncelememizde gazete ve dergilerde görülen 105 adet müstakil mantık yanlışı örneği üzerinde durduk. Tabii bir örnekte görülen birden fazla mantık yanlışı bu sayının içine katmıyoruz. Kattığımız takdir de (19 adet) toplam 124 örnek ile incelememizi yaptık.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler; haber, köşe yazısı ve röportajlarda görülen yanlışlardır. Gazete ve dergilerde lafız yanlışlarından Belirsizlik yanlışı, Eşselli lafız yanlışı ve İfade yanlışına sık rastlanmıştır. Mana yanlışlarından Neden olmayanı neden olarak alma yanlışı, Genel konu dışılık yanlışlarından Kişiyi hedef alan delil yanlışı, Subjektif konuduşluk yanlışlarından tehlike yanlışı, Gelişigüzel kurulmuş eksik delil yanlışlarından Gelişigüzel genellemede bulunma yanlısının gazete ve dergilerde sıkça yapıldığı tespit edilmiştir. Gazete ve dergilerde görülme sıklığını düşünerek tespit ettiğimiz yanlışlarla ilgili örneklerden 5 örneğe kadar alarak sistematize etmeye çalıştık, çünkü bunu yapmamız sık görülen yanlışların daha kolay anlaşılması açısından gerekliydi. Tespit ettiğimiz bir mantık yanlışıyla ilgili örneklerin hepsini almış olsaydık sayfa sayısını oldukça arttıracaktı ki bu durum okuyucuyu için gayet sıkıcı olurdu. Bu duruma düşmemek için çalışmamızı mantık yanlışıyla ilgili örneklerle boğmamaya da özen gösterdik.

Şu gerçeği vurgulamalıyız ki mantık yanlışları özüksendiği takdirde gazete ve dergi okurken veya basın, sosyal medya vb. alanlarda, bir bulmaca kıvamında zevkli bir iş halini almaktadır. Ayrıca mantık yanlışları kıstasına tabi tuttuğumuz her okuma, dinleme, izleme ve tartışma bize doğru iletişimin yollarını da gösterecektir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz bir durum olarak gazetecilik sektöründe okurun düştüğü yanlışlardan ziyade gazetecilerin düştükleri yanlışlar içinde Belirsizlik

yanlışı gibi, Neden olmayanı neden olarak alma yanlışı gibi bazı yanlışların daha çok yapıldığını tespit ettik.

Gazete haberlerindeki manşet haber ve birinci sayfa haberlerindeki başlıklarda daha çok belirsizlik yanlışı dikkat çekerken, habere konu olan şahısların ifadelerinde tehlike yanlışı yapıldığı dikkat çekmektedir.

Gazete ve dergilerde yapılan haberlerde, yazılan köşe yazılarında hatta mizah dergilerindeki karikatürlerde toplumun algılarını belirleme, bir düşünce ile ilgili nasıl düşünmeleri veya nasıl bir tavır takınmaları hususunda algı yönetimi kaygıları içinde bulunduğu da dikkat çekmektedir.

Bu çalışmamız ile gazetecilik sektörünün düşünce mahsulü fikirlerini veya başkalarıyla ilgili haberleri iletirken daha yapıcı ve doğru bilgi verici bir tutum izlemenin yollarını bulmuş olacaktır. Aynı şekilde gazete ve dergi okuyucusunun da bu sağlamlığa ulaşmada çalışmamızın etkili olacağı kanaati oluşmuştur. Eğer mantık yanlışları bilinirse kişiler yanlışla düşmekten, aldatılmaktan, yerinde olmayan deliller nedeniyle ikna olmaktan, susturulmaktan kendilerini korumuş olurlar.

Gazete ve dergilerde, gazetecilik amaç ve ilkelerine uygun bir habercilik, mantık yanlışlarının özümsemesine bağlıdır. Bu özümseme gazeteci içinde, okuyucu içinde yanlışla düşmekten korunmak için gerekli olduğu yer yer vurgulanmıştır. Bu çalışma göstermektedir ki, doğru ve tutarlı gazetecilik mantık yanlışlarına dikkat etmeyi gerektirdiği gibi basın etiğinin de önemine işaret etmektedir. Şu da bir gerçektir ki basında mantık yanlışlarını barındıran örnekler zaman zaman görülecektir. “Mantık yanlışları medyada, tamamen ortadan kalkabilir mi?” sorusuna olumlu cevap vermek pek de mümkün değildir. Öyleyse yapılacak olan mantık yanlışlarını, mümkün oldukça en aza indirmek çabasında olmalıdır. Bunun için basın meslek kuruluşlarına insan kaynağı olan öğretim kurumlarında yeteri kadar mantık ve mantık yanlışları dersleri konulmalıdır. Soruya başka bir cevap olarak da gazete ve dergi çalışanlarına yönelik, çalışmamızda tespit ettiğimiz sık rastlanan ve sık yapılan mantık yanlışlarını zaman zaman hatırlatmak olacaktır.

Yanlışla düşme nedenlerinden olan habercilikte acele davranıp hızlı haber ulaştırma kaygısının haberdeki mantıksal yanlışların temel sebeplerinden olduğuna şahit olduk. Dolayısıyla da bu kaygı ile yapılan haber, yazılan köşe yazısı ve yapılan röportaj yanlışların sayısını artırmaktadır. Burada şu da bir gerçektir ki konuşma

diline göre yazı dilindeki mantık yanlışlarının tespiti daha kolaydır. Fakat basım işi bittikten sonra kâğıda basılı gazete ve dergilerde yanlışın kalıcı olduğu görülürken elektronik ortamdaki gazete ve dergilerde bazı yanlışlar zamanla düzeltilebilmektedir. Hatta internet ortamındaki bir gazete ve dergide, bariz bir yanlışlık var ise, gazete ve dergi ilgilileri bunu tespit ettiği anda gerekli düzeltmeyi yapmaktadır.

Gazete veya derginin kurumsal, ekonomik vb. menfaati, gazeteci, yazar ve muhabirlerin kendi prestijlerini artırma gayreti, okuyucuyu memnun etme ve biraz da esnaf zihniyeti ile müşteriyi kaçırmama gibi pragmatik amaçlar ile yapılan çeşitli yanlışlar mevcuttur.

Çalışmamızdaki okumalarda dikkatimizi çeken ve incelememiz sonunda, gazetecilerin milli menfaatler doğrultusunda yeterli birlik ve beraberlik içerisinde olmadığı görülmüştür. Yanlışla düşme nedenlerinden ihtiraslar, apaçık şeylere karşı çıkma, gerçeğe göz yumma, tarafgirlik, haset ve kibir gibi nedenler gazetecilerin milli menfaatlerde ortak hareket etmemesine sebep olduğu tespit edilmiştir. Görüş, düşünce ve yaklaşımların farklı farklı olması insan doğasının bir gereğidir. Fakat inceleme yaptığımız dönemdeki siyasi tansiyon, iktidar muhalefet ilişki biçiminin gazete ve dergilere de yansıdığı gerçeğine bizi ulaştırdı. Bu tespitte, haber söyleminin arkasında tarafgirlik duyguları açısından siyasetin basına etkisi bağlamında incelenebilir.

Şu noktayı da vurgulamak gerekir ki, bazı yazarlar köşelerinde başka bir köşe yazarının yaptığı yanlış, mantık yanlışının adını söylemeden, açıklamaya çalıştığını tespit ettik.

Gazete ve dergilerin haber yapım sürecinde nesnel tavır sergileme konusunda yeterli bir düzeyde olmadıkları, ideolojik bir duruş sergiledikleri, yakın hissettikleri siyasi partilerin ideolojik konumlanışlarına uygun olarak görüş ve düşüncelerini inşa ettikleri tespit edilmiştir. Örneğin bir haberi gazeteler ve dergiler; içerik açısından, haberin çerçevesini oluşturma açısından ve sunuş açısından birbirinden farklı şekillerde ortaya koydukları görülmektedir. Bu insanların gazete ve dergi haberlerine güven düzeylerinde olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

Bir haberin gerçeğe uygun olması, doğru olması ve gerektiğinde de toplumu aydınlatabilmesi için gazete ve dergi çalışanlarının bağımsız olmaları (objektiflik)

gerekmektedir. Bağımsızlık ile kastettiğimiz kurumsal bağımsızlık olmakla birlikte kişisel bağımsızlıktır. Siyasetin sağladığı ekonomik imkânları kaybetmek, haber kaynakları ile çıkar ilişkisine girmek, reklam verenlerle çıkar çatışmasına girmek vb. durumlar bağımsız davranmayı etkileyen faktörlerdendir.

Gazetecinin doğru, sağlam bilgiye ve veriye dayalı olarak, duygusallıktan uzak ve soğukkanlı haber yapması gerekmektedir. Açık ve anlaşılır bir Türkçeye düşüncelerini ifade etmeli ve mümkün oldukça yabancı kelimeleri kullanmaktan kaçınmalıdır. Çünkü haber, toplumun her kesimindeki insan tarafından anlaşılabilirliktir. Haberde kelimeleri doğru kullanmak, doğru cümle kurmak doğru hüküm oluşturmak açısından önemlidir. Gazeteci toplumun kültürel yapısını, değerlerini, hassasiyetlerini, temel dinamiklerini bilmeli, sorunlarına hâkim olmalıdır. Bunlar olmazsa sadece mantık yanlışlarından korunmaya çalışmak yeterli değildir.

Çalışmamıza benzer çalışmaların çeşitli alanlarda ve basında yapılması gelecekte toplumun kültürel olgunluğunu yükselteceği gibi toplumun saygınlığının artması noktasında önemli bir katkı sağlayacağını da ifade etmek gerekir. Önemle ve tekrarlar vurgularsak mantığın, mantık yanlışlarının, her alanda olduğu gibi basın sektöründe de önemli olduğunu ve bu alanda yetişecek çalışanların daha mantıklı, tutarlı ve sağlam gazetecilik yapmaları konusunda dikkat çekici ve teşvik edici olacağı düşüncesindeyiz. Ayrıca Türkiye'de mantık, gazetecilik eğitiminin ve pratiğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmelidir.

İncelememizde dikkatimizi çeken bir durum da gazete arşivlerine ulaşmak çok sağlıklı görünmemektedir. Çünkü bazı gazeteler, el değiştirdiğinde yeni sahibinden kaynaklı veya önceki sahibinden kaynaklı yayımlara ulaşmakta güçlük yaşanmaktadır. Genellikle de yeni sahibi gazete ve dergi arşivini sahibi olduğu tarihten itibaren başlatabilmekte öncesine ulaşmak pek mümkün görünmemektedir. Ulaşılabilirlik açısından Sabah Gazetesi arşivinin oldukça uygun olduğu tespit edilmiştir. Sözcü Gazetesi'nin yazarlarının arşiv yazılarına ulaşmanın daha kolay olduğu da görülmüştür.

Gazete arşiv taramalarında dikkatimizi çeken durum 'gazetelerin bazısında gazetecilerin köşe yazıları ve gazete haberlerinde güç odaklarının beklentilerine göre bir tavır ve eda ile gazetecilik yaptığı' dikkatimizi çekti. Bu şartlara ve şahıslara

uygun davranma ve popöler olana başvurma yanışları açısından müstakil bir çalışma konusu olarak da ele alınabilecek bir durumdur.

KAYNAKÇA

Akbulut, U. (2013). Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876). *Turkish Studies Internatiol Academic Journals*. 8, (5): 31-57.

Akit TV. (05.02.2019). *Boris Johnson kimdir?*
<https://www.akittv.com.tr/biyografi/2019/02/05/boris-johnson-kimdir/>, (02.03.2019).

Akşam Gazetesi. (27.05.2019). Her türlü hırsızlık kötüdür ama oy hırsızlığı felakettir.

Akşam Gazetesi. (06.05.2019). İki beyazdan vazgeçemedik.

Akşam Gazetesi. (18.02.2019). Trump'tan AB'ye: DEAŞ'lıları geri alın yoksa....

Akyol, E. (2016). Nasıl atesit oldum köşesi. *Ateist Dergisi*, (15): 31-57.

Alatlı, A. (2000). *Bir Bilen Safsatası*. Safsata Kılavuzu.
<http://safsatakilavuzu.com/safsata%20turleri%20ve%20guncel%20ornekler-3.htm>, (02.05.2019).

Alatlı, A. (2000). *İspatlama Mecburiyeti Safsatası*. Safsata Kılavuzu.
<http://safsatakilavuzu.com/safsata%20turleri%20ve%20guncel%20ornekler-2.htm>, (02.05.2019).

Alçı, N. (01.08.2018). *Tuncay Özkan ve CHP'nin hali: Kim doğru söylüyor?*
Habertürk Gazetesi. <https://www.haberturk.com/yazarlar/nagehan-alcı/2084077-tuncay-ozkan-ve-chpnin-hali-kim-dogru-soyluyor>, (05.08.2018).

Aldoğan, Y. (09.07.2013). *Öpüşme korkusu Parkı Kapattı*. Posta Gazetesi.
<https://www.posta.com.tr/yazarlar/yazgulu-aldogan/opusme-korkusu-parki-kapatti-185376>, (09.07.2013).

Altan, Ç. (28.08.2000). *Komünist-Kapitalist' çatışması nasıl aşıldı, aşıyor?* Sabah Gazetesi. <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/28/y03.html>, (03.02.2018)

Altaylı, F. (05.07.2000). *Başka neden ölecekti ki!*. Hürriyet Gazetesi .
<http://www.hurriyet.com.tr/fatih-altayli-baska-neden-olecekti-ki-39165985>, (27.08.2015).

Altaylı, F. (11.11.2017). *Bunu da Görürsen Sakın Şaşırma*. Habertürk Gazetesi. <https://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli-1001/1709232-bunu-da-gorursen-sakin-sasirma>, (11.11.2017).

Altaylı, F. (08.02.2019). *Yalan yazmayın, Türkiye’de kaçak bina yok*. Habertürk Gazetesi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli-1001/2364301-yalan-yazmayin-turkiyede-kacak-bina-yok>, (08.02.2019).

Anadolu Ajansı. (1987). *Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi ve Kuruluşun İtibaren Anadolu Ajansı*. (ss.7-9). Ankara: Anadolu Ajansı Yayını,

Anayurt Gazetesi. (25.05.2019). Türkiye yolsuzlukla karşı karşıya.

Aristoteles, (2014) Nikomakhos’a Etik, Çev. Furkan Akderin, İstanbul, Say Yayınları,

Aslan, B. (2004). Milli Mücadele Döneminde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Faaliyetleri Yürüten Önemli Bir Komisyon: “İrşad Encümeni”. *Atatürk Dergisi* , 4(2): 126-148.

Aslan, Seyfettin ve Tahir Dünder. (2014). Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri. *Artuklu Üniversitesi Mukaddime Dergisi* , 5 (1): 27-44.

Ataklı, C. (18.08.2000). *Hayalet kent Sarıyer*. Sabah Gazetesi. <https://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/18/y05.html>, (25.05.2015).

Atkaya, K. (20.05.2019). *Saymadıkça atar, saydıkça artar*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/sporarena/yazarlar/kanat-atkaya/saymadikca-atar-saydikca-artar-41219345>, (21.05.2019).

Atsız, Y. (17.04.2012). *Acele işe şeytan karıştır!*. Star Gazetesi. https://www.star.com.tr/yazar/Acele_ise_Seytan_karisir-yazi-543843/, (12.05.2016).

Avcı, Ü. (24.12.2013). *Bilgi almak için emniyete girmek şart mı?*. Habertürk Gazetesi. <https://www.haberturk.com/polemik/haber/906298-bilgi-almak-icin-emniyete-girmek-sart-mi>, (03.11. 2018).

Avşar, Z. (2014). Özdenetim, Sosyal sorumluluk ve Medyada Ombudsmanlık Uygulamaları. *Ombudsman Akademik Dergi* ,0(1): 59-68.

Ayyıldız, E. (2003). *“Matbuat”*, *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Azak, G. (30.08.2000). *Bu ne bu?*. Türkiye Gazetesi.

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a75783.aspx>, (18.03.2018)

Baltacı, A. (2016). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1): 1-15.

Bardakçı, M. (25.06.2014). *Güneri Bey ve Bektaşî fıkrası*. Habertürk Gazetesi. <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/961889-guneri-bey-ve-bektasi-fikrasi#>, (11.05.2019).

Bayrakçı, İ. (01.05.2019). *Tabelamız var sarayımız yok*. Milli Gazete. <https://www.milligazete.com.tr/makale/2486253/israfil-bayrakci/tabelamiz-var-sarayimiz-yok>, (01.05.2019).

Bildirici, F. (11.12.2016). *Kayyum" mu yoksa "kayyum" mı?*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/faruk-bildirici/kayyima-dilimiz-donmuyor-40303923>, (26.02.2019).

Kovach B., ve Rosenstiel T., (2007). Serdar Göktaş. *Gazeteciliğin Esasları*. Ankara: Odtü Yayıncılık.

Birgün Gazetesi. (13.07.2014). *Erdoğan'ın sanatçıları halka 'hıyar' dedi!*. <https://www.birgun.net/haber-detay/erdoganin-sanatcilari-halka-hiyar-dedi-65368.html>, (15.09.2016).

Birgün Gazetesi. (18.08.2015). Saray'ın Fiili Yönetiminde Ülke Yine Seçime Gidiyor.

Birgün Gazetesi. (20.08.2015). *Yolunuzu bulmayı siz daha iyi bilirsiniz*. <https://www.birgun.net/haber-detay/yolunuzu-bulmayi-siz-daha-iyi-bilirsiniz-87165.html>, (21.08.2015).

Birsel, G. (21.06.2013, 06 21). *New York'tayım, size çok yazmasın onun yerine ben yazayım*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/new-york-tayim-size-cok-yazmasin-onun-yerine-ben-yazayim-23774904>, (06 22, 2013).

Bülbül, A. R. (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar 1. Baskı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Caba, Z. A. (2016). *Mantık ve Nasrettin Hoca*. İzmir: Tıbyan Yayıncılık.

Ceylan, A. (2006). Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876). *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* , 139-155.

Civaoğlu, G. (24.06.2014). *Atatürk'ten 'halifelige' yeşil ışık...* 11.05.2019 tarihinde Milliyet Gazetesi: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/guneri-civaoğlu/ataturk-ten--halifelige--yesil-istik---1901676/> adresinden alındı

Cumhuriyet Gazetesi. (24.02.2019). "Sandık 'çatlak'".

Cumhuriyet Gazetesi. (17.01.2019). *AKP tarımı 'sıfırladı*.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1203766/AKP_tarimi__sifirladi_.html
, (18.01.2019) .

Cumhuriyet Gazetesi. (14.05.2019). *Kılıçdaroğlu'na hakaretten hüküm giydi: Cezamı ahirette almak isterim*.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1391777/Kilicdaroglu_na_hakaretten_hukum_giydi__Cezami_ahirette_almak_isterim.html, (15.04.2018).

Çakır, A. (2009). *Yeni iletişim ortamlarıyla Değişen Gazeteler ve Gazetecilik Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Çakır, E. (01.03.2019, 03 01). *Bu Yüzyılın En Dikkat Çeken Diplomatı*. Karar Gazetesi. <https://www.karar.com/yazarlar/elif-cakir/bu-yuzyilin-en-dikkat-cekici-diplomati-9414#>, (05 01, 2019).

Çaldak, H. (2007). Kıyas'ın Mantıkta ve İslamî İlimlerde Kullanım Biçimi. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 235-262.

Çaralan, İ. (22.07.2015). Terörün dini de mezhebi de adı da vardır!. *Evrensel Gazetesi* .

Çelebi, M. (2018). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sıradışı Bir Gazete: Halk Gazetesi. *Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016, Elazığ*, (s. 1167-1198). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Çığ, Ü. (2010). Endüstriyel Bir Anlatı Yapısı: "Ters Piramit" Haber Metinleri. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* , 69-90.

Demir, K. (2016). Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849- 1923). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 71-112.

Dergi Haberciliği. (2011). Ankara: Megep.

Dervişoğlu, F. M. (2009). Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 159-166.

Doğan, İ. (22.11.2015). *Kayyum mu, Kayyım mı*. Türk Hukuk Sitesi.
<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=99317>, (25.02.2019).

Doğan, Y. (05.01.2001). *O programlarda insan yok*. Hürriyet Gazetesi.
<http://www.hurriyet.com.tr/o-programlarda-insan-yok-7970204>, (04.07.2014).

Doğru, N. (15.08.2000). *Balina Toptan!*. Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/15/y06.html>, (25.05.2018).

Donat, Y. (12.08.2000). *Yakışmayan davranışlar*. Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/12/y28.html>,(02.05.2019).

Duman, O. Ö. (2013). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal’dan Yerel’e Basın Ve Yayıncılık Faaliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , 1031-1041.

Dünya Gazetesi. (30.08.2014). *AKM'de resmi geçit töreni düzenlendi*.
<https://www.dunya.com/foto-galeri/gundem/akm039de-resmi-gecit-toreni-duzenlendi-galeri-43361>, (13.04.2015).

Dünya Gazetesi. (01.12.2014). Türkiye, gelecek yıl dünyadan hızlı büyüyecek.
Emiroğlu, İ. (2007). “*Eşsesli Lafız Yanlışı*”, *Felsefe Ansiklopedisi*. Ankara: Ebabil Yayınları.

Emiroğlu, İ. (2011). *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları.

Emiroğlu, İ. (2004). *Mantık Yanlışları*. Ankara: Elis Yayınları.

Emiroğlu, İ. (2002). *Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlana*. İstanbul: İnsan Yayınları.

En Son Haber. (30.05.2013). *Birinci Köprüye Hayır Kampanyasının Bilinmeyen Hikâyesi*. <https://www.ensonhaber.com/birinci-koprue-hayir-kampanyasinin-bilinmeyen-hikayesi-2013-05-30.html>, (04.03.2019).

Ercebe Ercebe, Ö. (2016). *Türkiye'nin Medya Sistemi Tarihsel Gelişme ve Otoriterleşmeye Yönelten Yapısal Temel Özellikler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler.

Erduran, R. (02.02.2011). *Foyalar*. Sabah Gazetesi.
https://www.sabah.com.tr/yazarlar/refik_erduran/2011/02/02/foylar, (11.05.2019).

Evin, M. (30.12.2013). *Başbakan'ın üslubu şimdi mi şaşırtıyor?* Milliyet Gazetesi.
<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehves-evin/basbakan-in-ustlbu-simdi-mi-sasirtiyor--1814881/>, (11.05.2016).

Evrensel Gazetesi. (16.01.2019). "Önce depo bastılar şimdi ele el açtılar".

Evrensel Gazetesi. (13.12.2018). *Türkiye'de gerçekleşen ölümlü tren kazaları*.
<https://www.evrensel.net/haber/356522/turkiyede-gerceklesen-olumlu-tren-kazalari>, (17.04.2019).

Fişek, K. (05.09.2000). *Susturmak kolay konuşturmak zor*. Hürriyet Gazetesi.
<http://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-susturmak-kolay-konusturmak-zor-39179865>, (03.02.2018).

Fotomaç. (15.08.2015). Galatasaray, Melo ile 3 yıl uzattı.

Gazetecilik Enstitüsü. (17.09.2017). *İlk Türkçe Gazeteler*.
<https://gazetecilikenstitusu.com/2017/09/15/ilk-turkce-gazeteler/>, (03.02.2019).

Gezgin, S. (2012). Basınımızda Son Günlerde Gelişen Olaylar Ve Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 5-8.

Gırgır Dergisi. (01-07.02.2017). Sayı:5 Yıl:46.

Gırgır Dergisi. (15-21.06.2016). Sayı:25, Yıl:45.

Gırgır Dergisi. (21-27.12.2016). Sayı:52, Yıl:45.

Gırgır Dergisi. (14-20.12.2016). Mürekkebimiz bitti acımız bitmiyor. Sayı:51, Yıl:45.

Gönenç, A. Y. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 63-78.

Gönenç, E. Ö. (2012). Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 93-105.

Haber Nedir? (Haziran 2009). *Bağımsız Gazeteciliğin El Kitabı*. 09.05.2019 tarihinde http://www.usemb-ankara.org.tr/bagimsiz_gazetecilik/habernedir.htm adresinden alındı

Habertürk Gazetesi. (12.01.2019). *AK Parti Bartın'daki belediye başkan adaylarını tanıttı*. <https://www.haberturk.com/bartın-haberleri/66033778-ak-parti-bartındaki-belediye-baskan-adaylarini-tanitti>, (12.01.2019).

Habertürk Gazetesi. (17.11.2017). *Erdoğan ve Kılıçdaroğlu arasında "SGK" düellosu*. <https://www.haberturk.com/erdogan-ve-kilicdaroglu-arasinda-sgk-yi-kim-batirdi-polemigi-1718373>, (17.11.2017).

Habertürk Gazetesi, . (27.03.2017). *Galatasaraylı hukukçulardan kayyum açıklaması!*. <https://www.haberturk.com/galatasarayli-hukukculardan-kayyum-aciklamasi-2415874-spor>, (01.04.2019).

Hatipoğlu, N. (28.08.2015). *Hastalığımızın ilacı; kardeşlik-birlik-sevgi*. Sabah Gazetesi. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hatipoglu/2015/08/28/hastaligimizin-ilaci-kardeslik-birlik-sevgi>, (17.05.2018).

Hürriyet Gazetesi. (26.04.2004). *Acele işe şeytan karışır*. <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/acele-ise-seytan-karisir-235910>, (15.08.2015).

Hürriyet Gazetesi. (03.09.2000). *"Ahmet Hakan: Bunlar alçak"*. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ahmet-hakan-bunlar-alcak-39179360>, (03.05.2019).

Hürriyet Gazetesi. (19.03.2017). *102 gün sonra Kiraz'da mutlu son*. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/102-gun-sonra-kirazda-mutlu-son-40410015>, (03.02.2018).

Hürriyet Gazetesi. (23.06.2001). 28 Şubatçılara sütü bozuk demişti.

Hürriyet Gazetesi. (14.02.2019). *İTEO Başkanı Aksu'dan Uber'e hodrimeydan: Plaka bedelini ödesinler*. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/iteo-baskani-aksudan-ubere-hodrimeydan-plaka-bedelini-odesinler-41116276>, (25.03.2019).

Hürriyet Gazetesi. (03.07.2018). *Karnı öyle bir şişti ki... Görenler onu hamile sandı!*
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/karni-oyle-bir-sisti-ki-gorenler-onu-hamile-sandi-40885143>. (11.05.2019).

Hürriyet Gazetesi. (01.04.2019). *Kayyum atanan belediyelerde Ak Partinin Başarısı.*
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kayyum-atanan-belediyelerde-ak-partinin-basarisi-41168404>, (01.04.2019).

Hürriyet Gazetesi. (12.05.2019). *Suriye sınırından duygulandıran görüntü!*
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriye-sinirinda-duygulandiran-goruntu-41211164>, (12.05.2019).

İbrahimov, O. (2016). Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 82-94.

İskit, S. R. (1939). *Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Tahlil ve Tarihçe*. İstanbul: Devlet Basımevi.

Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*. İstanbul: Literatür yayımları.

Kahraman, S. (2015). *Dilde Çok Anlamlılık ve Belirsizlik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kar, M. (15.03.2019). *Batı'nın ikiyüzlü terör algısı*. Köklü Değişim,
https://kokludegisim.net/makaleler/batinin_ikiyuzlu_teror_algisi, (18.06.2019).

Karahasanoğlu, A. (31.05.2019). *Böyle diyor şair 'Bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?'*. Yani Akit Gazetesi. <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ali-karahasanoglu/boyle-diyor-sair-bu-ugursuz-gecenin-yok-mu-sabahi-28646.html>, (31.05.2019).

Karar Gazetesi. (22.01.2019). *On Milyona Elektrik Bedava*.
<https://www.karar.com/karar-gazetesi/22-ocak-2019>, (22.01.2019).

Kekeç, A. (31.05.2019). *Susuyorlar ve yüzleri hiç kızarmıyor!*. Star Gazetesi.
<https://www.star.com.tr/yazar/susuyorlar-ve-yuzleri-hic-kizarmiyor-yazi-1458027/>, (31.05.2019).

Kiras, İ. (16.05.2019). *Kutuplaşmanın kimseye faydası yok*. Karar Gazetesi.
<https://www.karar.com/yazarlar/ibrahim-kiras/kutuplasmanin-kimseye-faydasi-yok-10173>, (16.05.2019).

Kızıldaş, E. (2018). Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu Açılış Paneli. *Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu* (ss.15-16). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Koca, H. (2018). *Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı (10. Sınıf)*. Ankara: Özyurt Matbaacılık.

Kocabay Şener, N. (2018). Doğruluk Kontrol Merkezi ve Yalan Haber Kavramlarına İlişkin İçeriklerin Medyada Yansımasının Araştırılması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 351-369.

Koloğlu, O. (1985). Osmanlı Basını; İçeriği ve Rejimi. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* (ss.68-93). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kudret, C. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. (ss.388-409). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir. (2017). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kurthan Fişek. (05.09.2000). *Susturmak kolay konuşturmak zor*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-susturmak-kolay-konusturmak-zor-39179865>, (05.09.2000).

Kuruloğlu, F. (2018). Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Savaş Esirlerinin Yayın Faaliyetlerine Bir Örnek: Türk Varlığı (1919-1920), *Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu* (ss. 533-556). Düzenleyen Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara.19-21 Ekim 2016.

Küçük, C. (13.05.2019). *Medya ve sanat dünyasında bedel ödeme kültürü oturacak*. Türkiye Gazetesi. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/cem-kucuk/607932.aspx?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral, (14.05.2019).

Küngerü, A. v. (2018). Batı Medyasında Terörün İslam'la İlişkilendirilmesi Sorunu. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2):296-309.

Leman Dergisi . (21.02.2018). Sayı:2018/08.

Leman Dergisi. (31.10.2018). hafta 42, sayı 1397.

Livaneli, Z. (19.05.2000). *Yıldızın parladığı an*. Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/05/19/y29.html>, (28.05.2015).

Mahmud, H. (21.03.2002). *Hiç taraftarı olduğunuz bir takımla maça çıktınız mı?*
Sabah Gazetesi: <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/03/21/editor.html>, (18.06.2017).

Mardin, Ş. (1985). Tanzimat ve Aydınlar,. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* , (ss.46-55). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mazıcı, N. (1996). 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* , 5(18): 131-154.

Medya Günlüğü. (27.03.2017). *6 mı 9 mu?*. <http://medyagunlugu.com/haber/6-mi-9-mu-42082>, (03.02.2019).

Medya Tarihi. (25.06.2016). *Orta Çağ'da Haberleşme*.
<http://medyatarihi.blogspot.com/2016/06/orta-cagda-haberlesme.html>, (02.02.2019).

Megep. (2011). *Basının Doğuşu ve Gelişimi*. Ankara: Megep.

Megep. (2013). *Dergi Haberciliği*. Ankara: Megep.

Megep. (2013). *Haber Yazma Teknikleri*. Ankara: Megep.

Megep. (2013). *Metin Yazma Teknikleri*. Ankara: Megep.

Megep. (2011). *Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi*. Ankara: Megep.

Meriç, C. (1975). *Bu Ülke*. İstanbul: Ötüken Yayın Evi.

Meriç, C. (1993). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Milli Gazete. (16.01.2019). Soğan Kurudu!

Milli Gazete. (08.09.2014). Torunlar yaşasın diye evlatlar ölüyor.

Milliyet Gazetesi. (19.08.2015). Leylek uçağa saplandı.

Muradoğlu, A. (11.01.2007). *İki başyazar.. Devrimciler, muhafazakarlar*. Yeni Şafak Gazetesi. : <https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/iki-bayazar-devrimciler-muhafazakarlar-3321>, (12.05.2018).

Mutfığımızdaki En Büyük Eksik. (09.12.2018). *Youtube*.
<https://www.youtube.com/watch?v=NyVJrkKokKE>, (02.03.2019).

Müftüoğlu, O. (30.05.2015). *Ağır metal tehdidi*. Hürriyet Gazetesi.
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/osman-muftuoglu/agir-metal-tehdidi-29140162>,
(02.03.2019).

Müftüoğlu, O. (13.01.2016). *Balıkta cıva tehlikesi var mı?* Hürriyet Gazetesi.
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/osman-muftuoglu/agir-metal-tehdidi-29140162>,
(02.03.2019).

Müjgan Bal. (2011). İmaj ve Önyargı Faktörünün Gazete Haberlerine Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1(2): 201-226.

Nisan, F. (2015). Kadro ve Büyük Doğu Dergilerinin Cumhuriyet Sonrası İnkılapları Çerçevesinde Modernleşmeye Bakış Açıları ve Basın İlişkileri. *Selçuk İletişim Dergisi*, 8(4): 181-214.

Nurettin Güz, “. Y. (2004). Cumhuriyetin Sekseninci Yılında Türkiye (Tebliğler). *Cumhuriyet Döneminde İletişim ve Kitle İletişim Araçları* (ss. 180-182). Ankara: Türk Ocakları Yayını.

NTV, (21.02.2018), “Ölümünün 53. Yılında Malcolm X'in Hafızalara Kazınan 15 Sözü”, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/olumunun-53-yilinda-malcolm-xin-hafizalara-kazinan-15-sozu.jco7Zs-qpUOgT-Tc6v9BSg/ILE1HBDtj023cqTps4JTRw>, (21.02.2018).

Olkun, E. O. (2017). *Medya Haberlerinin Güven Algısı Üzerinde Etkili Olan Faktörler: Konya Örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oskay, Ç. (19.05.2019). *Prof. Dr. Ahmet Kuyaş ile röportaj*. Hürriyet Gazetesi.
<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/aturk-ve-arkadaslari-bugun-bizimle-turkiyeye-baksalardi-bardagin-yarisi-dolu-devam-derlerdi-41218143>,
(21.05.2019).

Özçağlayan, M. (2008). Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği. *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Dergisi Makale Koleksiyonu* , (13): 131-160.

Özçelik, İ. (2018). Tanin Gazetesi Ve Balkan Savaşları Öncesine Dair Bazı Tespitler. *Türk Basın Tarihi Uluslar Arası Sempozyumu*, (ss. 787-813). Düzenleyen Ankara Atatürk Araştırma Merkezi. Elazığ. 19-21 Ekim 2016.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.

Özdil, Y. (15.02.2014). *Şehzade Mustafa*. Hürriyet Gazetesi: <http://www.hurriyet.com.tr/sehzade-mustafa-25812079>, (15.02.2014).

Özer, N. P. (2011). Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Özkaya, Y. (1989). *Hâkimiyet-i Milliye” maddesi*. TDV İslâm Ansiklopedisi ss.201-202). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öztürk, K. (14.03.2018). *Statüko ve değişimin kavgası: Taksi-UBER meselesi*. Yeni Şafak Gazetesi. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/kemalozturk/statuko-ve-degisimin-kavgasi-taksi-uber-meselesi-2044836>, (15.03.2018).

Pirie, M. (2011). *Girdiğiniz Her Tartışmayı Kazanmanın Yolları Mantığın Kullanımı ve Suistimali, 1. Baskı*. Ankara: Elif Yayınevi.

Posta Gazetesi. (28.08.2015). “Vicdan çamura battı”.

Posta Gazetesi. (07.08.2017). *Vicdansız hırsızlar Barış Akarsu'nun ödülleri ve takılarını çaldı!* <https://www.posta.com.tr/son-dakika-vicdansiz-hirsizlar-baris-akarsu-nun-odullerini-ve-takilarini-caldi-1322182>, (13.04.2019).

Resmi Gazete. (09.06.1961). *1961 Anayasası*. <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>, (13.04.2019).

Sabah Gazetesi. (17.03.2019). *"Batının susarak haykırdığı gerçek: Terörü kayırıyoruz"*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/03/17/batinun-susarak-haykirdigi-gercek-teroru-kayiriyoruz>, (18.06.2019).

Sabah Gazetesi. (17.06.2019). *"O cinayete tahliye"*. <https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/06/17/o-cinayete-tahliye>, (17.06.2019).

Sabah Gazetesi. (20.05.2000). "Bu Kez Abarttı".
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/05/20/m04.html>, (28.05.2015).

Sabah Gazetesi. (28.08.2015). "Ahlaksız vekili korudu cezayı danışmana kesti" .

Sarf, Ç. **İstanbul'daki Milli Mücadele Karşıtı Basın** (Yüksek Lisans Ödevi).
Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010.

Sarier, İ. (10.06.2000). *Demirel ve neşter*. Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/06/10/y57.html>, (21.06.2013).

Sarier, İ. (20.09.2000). *Faşist öğretmen*. Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/09/20/y57.html>, (25.05.2015).

Sarier, İ. (31.08.2000). *Zafer bayramı*. Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/31/y57.html>, (02.05.2019).

Sema Öner. (tarih yok). Türk Basınının İlk Resmi Gazetesi Takvim-i Vekayi'de Padişah Portresine İlişkin Haberler. *Yıldız Teknik Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi* , 0(29):149-168.

Sözcü Gazetesi . (16.05.2019). Başkan bu nasıl laf!

Sözcü Gazetesi. (02.04.2019). *Atı alan Üsküdar'ı geçti' Sayın Erdoğan!*,
<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/ati-alan-uskudari-gecti-sayin-erdogan-4269509/>, (06.04.2019).

Sözcü Gazetesi, . (26.02.2019). İçimizden Vurulduk.

Suda, P. (12.09.2000). *Kadir asılsa bana asılırdı*. Hürriyet Gazetesi:
<http://www.hurriyet.com.tr/pakize-suda-kadir-asilrsa-bana-asilirdi-39181537>,
(20.03.2019).

Tamer, R. (22.08.2000). *O yazı...* Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/22/y16.html>, (03.11. 2018).

Tamer, R. (19.09.2000). *Satır araları...* Sabah Gazetesi.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/09/19/y16.html>, (02.05.2019).

Tanış, T. (21.07.2013). *Erdoğan'ın Washington hasar raporu*. Hürriyet Gazetesi.
<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-in-washington-hasar-raporu-23775203>,
(17.03.2018).

EBA. (2018,08 14).*Tanzimat ve Gazetecilik*. Meb Eğitim Bilişim Ağı.
<http://www.eba.gov.tr/video/izle/61455cd128053d04b414392ee5cbce71be1cd2d09c001>, (02 06, 2018).

Tatari, B. (Aralık 2016). *Demokrasi endişesi*. Tempo Dergisi.
<http://www.tempomag.com.tr/detail/murat-somer-demokrasi-endisesi>, (03.01.2019).

Taylan, N. (1996). *Mantık Tarihçesi Problemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.

TBMM Tutataklar. (1931). Matbuat Kanunu. 365-378.

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “resmigeçit” . (tarih yok). TDK.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cdab7463a6ca3.58819808, (10.05.2019).

Tezcan, A. (2007). *Ahmet Emin Yalman: Dönemi Ve Gazeteciliği(1918-1938)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezcan, A. (2005). Âli kararname ve Basın. *Selçuk İletişim Dergisi* , 3 (5): 166-172.

Tıbbiyeli Hikmet. (06.09.2015). *Türk Gazeteciliğini Bir İngiliz Başlattı*.
<https://tibbiyelihikmet.com/2015/09/06/turk-gazeteciligini-bir-ingiliz-baslatti/>, (03.02.2019).

Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: S.B.F. Basın ve Yasin Yüksek Okulu Basımevi.

Toprak, M. (17.12.2018). *Rektör hanım özür dilemelidir*. Diriliş Postası Gazetesi.
<https://www.dirilispostasi.com/makale/rektor-hanim-ozur-dilemelidir-5c16cf4b0c0f016e5f4806f2>, (18.12.2018).

Toptaş, M. (27.10.2017). *‘Öldürürler ve öldürülürler’ ayeti*. Milli Gazete.
<https://www.milligazete.com.tr/makale/1279692/mahmut-toptas/oldururler-ve-oldurulurler-ayeti>, (11.05.2019 tarihinde).

Topuz, H. (1996). *Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Türeñç, T. (14.08.2000). *Krizi aşarlarsa ikisi de büyür*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/tufan-turenc-krizi-asarlarsa-ikisi-de-buyur-39174690>, (15.04.2016).

Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük, "Haber"*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c62fdde956070.53905510, (02.02.2019).

Türkiye Gazetesi. (28.05.2015). “Başbakanın Bahçeli'ye tepki; Hayırcıları da tarih yazacak”.

Türkiye Gazetesi. (01.03.2000). Süt geyiği.

Uğur, F. (25.05.2019). *Hasan Bey üzgünüm ama oğlunuz yalan söylüyor*. Türkiye Gazetesi. <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/fuat-ugur/608128.aspx>, (25.05.2019).

Uluç, H. (23.08.2000). *Sinir krizine düşen devlet!* Sabah Gazetesi. <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/08/23/y08.html>, (16.10.2018).

Uras, C. (Aralık 2016). *Gizemli, özgün ve nostaljik*. Tempo Dergisi. <http://www.tempomag.com.tr/detail/sebnem-hassanisoughi-gizemli-ozgun-ve-nostaljik>, (15.10.2018).

Uykusuz Dergisi. (05.02.2019). Sayı:597, Hafta:6.

Uykusuz Dergisi. (18.10.2018). Sayı:581, Hafta: 42.

Uykusuz Dergisi. (28.06.2018). Sayı:26, No:565.

Ülgen, H. Z. (2015). *İslam Düşüncesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınlar.

Varlık, B. (1999). “*Yerel Basının Öncüsü Vilayet Gazeteleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*”. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaren, C. S. (2019). *İnformel Mantık*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Yaşar, M. (1971). *Anadolu'da İlk Türk Gazetesi Envar'ı Şarkıyye*. Ankara: Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yeni Akit. (03.11.2015). *Fatih Portakal 'Yüzü düşük' fotoğrafı inkar etti.*
<https://www.yeniakit.com.tr/haber/fatih-portakal-yuzu-dusuk-fotografi-inkar-etti-104281.html>, (03.11.2015).

Yeni Asya Gazetesi. (17.03.2014). Büyükler, büyük vergi kaçırrır.

Yeni Şafak. (01.03.2019). *CHP'nin psikolojisi bozuldu.*
<https://www.yenisafak.com/chpnin-psikolojisi-bozuldu-h-3449083>, (01.03.2019).

Yılmaz, M. Y. (28.05.2019). *İstanbul'u sevmeyse gönül, aşkı ne anlar?* İstanbul Life Dergisi. <https://istanbullife.com.tr/dergide-bu-ay/istanbulu-sevmeyse-gonul-aski-ne-anlar/>, (28.05.2019).

Yolcu Dergisi, . (2000). Bana Bir şey söyle: 'Hiç bişey' olsun..! Yıl:3 Sayı:13.

Zileli, Ü. (07.09.2018). *Bir Büyük Utanç:6-7 Eylül Olayları!..* Sözcü Gazetesi.
https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/umit-zileli/bir-buyuk-utanc-6-7-eylul-olaylari-2612951/?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral, (02.04.2019).